

**REPETISI ANAFORA WONTEN ING KEMPALAN GEGURITAN
BOJONEGORO ING GURIT ANGGITANIPUN PAMARSUDI
SASTRA JAWI BOJONEGORO (PSJB)**

SKRIPSI

Dipunaturaken dhateng Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

minangka Jejangkeping Pandadaran

Anggayuh Gelar

Sarjana Pendidikan

Dening

Tulus Manggarmoyo

NIM 09205244050

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA**

2014

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Repetisi Anafora wonten ing Kempalan Geguritan Bojonegoro Ing Gurit anggitanipun Pamarsudi Sastra Jawi Bojonegoro (PSJB)* menika saged dipunuji awit sampun pikantuk palilah dening *pembimbing*.

Yogyakarta, 17 Januari 2014
Pembimbing I

Afendy Widayat, M. Phil.
NIP.19620416 199203 1 002

Yogyakarta, 17 Januari 2014
Pembimbing II

Avi Meilawati, M.A.
NIP. 19830502 200912 2 003

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Repetisi Anafora wonten ing Kempalan Geguritan Bojonegoro Ing Gurit anggitanipun Pamarsudi Sastra Jawi Bojonegoro (PSJB)* menika sampun dipunandharaken wonten ujian pendadaran ing sangajenging *Dewan Penguji* nalika tanggal 24 Januari 2014 saha dipunwedharaken lulus.

DEWAN PENGUJI

Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
Dr. Suwardi, M. Hum.	Ketua Penguji		20/1/2014
Avi Meilawati, M.A.	Sekretaris Penguji		12/1/2014
Sri Harti Widyastuti, M. Hum.	Penguji I		11/1/2014
Afendy Widayat, M.Phil.	Penguji II		12/1/2014

Yogyakarta, 20 Februari 2014

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Dekan,

Prof. Dr. Zamzani, M. Pd.

NIP 19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingkang tapak asma wonten ing ngandhap menika, kula:

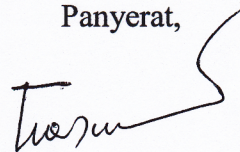
Nama : **Tulus Manggarmoyo**
NIM : 09205244050
Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa
Fakultas : Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

ngandharaken bilih *karya ilmiah* menika damelan kula piyambak. Samangertos kula wosing *karya ilmiah* menika beda kaliyan skripsi ingkang sinerat dening tiyang sanes, kejawi bab-bab tartamtu ingkang kula pendhet minangka *acuan* kanthi adhedhasar tata cara saha etika nyerat *karya ilmiah* ingkang umum sarta dipunserat wonten kapustakan.

Wedharan menika dipunserat kanthi saestu. Menawi wonten kanyatanipun samangke wedharan menika boten leres, sedayanipun dados tanggel jawab kula.

Yogyakarta, 17 Januari 2014

Panyerat,

Tulus Manggarmoyo

SESANTI

Teken, Tekon, Tekan

PISUNGSUNG

Kanthi raos syukur dhumateng Allah SWT, *karya ilmiah* menika panyerat pisungsungaken dhumateng Bp. Sutrisno kaliyan Ibu Yuniatun minangka tiyang sepuh, ingkang sampun paring panyengkuyung saha donga pangestu ingkang tanpa kendhat. Awit saking menika panyerat ngaturaken gunging panuwun ingkang tanpa upami.

PRAWACANA

Alhamdulillah wa Syukurillah konjuk dhumateng Allah SWT ingkang tansah paring lumubering rahmat, barokah, saha hidayah dhateng panyerat, satemah skripsi kanthi irah-irahan “*Repetisi Anafora wonten ing Kempalan Geguritan Bojonegoro Ing Gurit anggitanipun Pamarsudi Sastra Jawi Bojonegoro (PSJB)*” menika sampun paripurna anggenipun nyerat. Skripsi menika kaserat kangge njangkepi salah satunggaling sarat pikantuk gelar Sarjana Pendidikan.

Panyerat ngaturaken agunging panuwun dhumateng sedaya ingkang sampun mbiyantu saha nyengkuyung dumugi paripurnaning skripsi menika. Kanthi raos ingkang tulus panyerat ngaturaken agunging panuwun dhumateng:

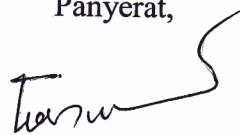
1. Bapak Prof. Dr. Rochmat Wahab, M.A. M.Pd. minangka Rektor Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring kalodhangan kangge kula sinau wonten ing Universitas Negeri Yogyakarta;
2. Bapak Prof. Dr. Zamzani minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring panjurung kangge kula sinau wonten ing Fakultas Bahasa dan Seni;
3. Bapak Dr. Suwardi, M.Hum. minangka Pangarsa Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun maringi bimbingan saha pandom salebeting kula sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah;
4. Bapak Afendy Widayat, M.Phil. minangka pembimbing I saha Ibu Avi Meilawati, M.A. minangka pembimbing II, ingkang sampun kersa paring bimbingan saha ngelmi ingkang migunani satemah skripsi menika saged dipunpungkasi kanthi sae;
5. Ibu Sri Harti Widyastuti, M.Hum. minangka dosen pembimbing akademik ingkang tansah paring bimbingan saha pamrayogi salebeting kula sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah;
6. Bapak Ibu Dosen Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring kawruh mawarni-warni ingkang murakabi tumrap panyerat;

7. *Staff* karyawan FBS UNY ingkang sampun mbiyantu tumrap panyerat, mliginipun ing wekdal panaliti ngayahi pandadaran skripsi pramila lampahipun pandadaran saged lancar;
8. Bapak, Ibu, Eyang kakung Mucharom, Mba Dwi, Mas Timbul, sarta sedherek-sedherek ingkang sampun paring panjurung saha donga tumrap kula;
9. Ito, Andri, saha Wulan minangka kanca sinarwedi saha kang kinasih ingkang tansah paring panjurung saha donganipun satemah skripsi menika saged paripurna;
10. Kanca-kanca Pendidikan Bahasa Jawa angkatan 2009 sarta sedaya pihak ingkang boten saged dipunsebataken satunggal mbaka satunggal ingkang sampun paring panjurung saha donganipun tumrap panyerat satemah skripsi menika saged kaimpun.

Temtu kemawon skripsi menika dereng saged kawastanan sae, jangkep, menapa malih sampurna. Pramila saking menika sadaya pangandikan menapa dene panyaruwe ingkang tumuju murih langkung sae, jangkep, saha sampurnaning skripsi menika, tansah katampi kanthi bingahing manah saha atur agunging panuwun. Wasana kanthi raos andhap asor panyerat gadhah pangajap mugi-mugi skripsi menika saged murakabi tumrap pamaos saha panyerat.

Yogyakarta, 17 Januari 2014

Panyerat,

Tulus Manggarmoyo

WOSING ISI

	Kaca
IRAH-IRAHAN.....	i
PASARUJUKAN	ii
PANGESAHAN	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA	vii
WOSING ISI	ix
DHAFTAR TABEL	xiii
DHAFTAR LAMPIRAN.....	xiv
SARINING PANALITEN	xv
DHAFTAR CEKAKAN.....	xvi
 BAB I PURWAKA	 1
A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Prakawis	6
C. Watesaning Prakawis	7
D. Wosing Prakawis	7
E. Ancasing Panaliten	8
F. Paedahing Panaliten	8
G. Pangertosan	9
 BAB II GEGARAN <i>TEORI</i>.....	 11
A. <i>Strukturalisme-Semiotik .....</i>	<i>11</i>
1. <i>Teori Strukturalisme .....</i>	<i>11</i>
2. <i>Teori Semiotik .....</i>	<i>12</i>
3. <i>Teori Strukturalisme-Semiotik .....</i>	<i>15</i>
4. <i>Cara Analisis Strukturalisme-Semiotik .....</i>	<i>17</i>

B. Geguritan	18
C. Lelewaning Basa	22
1. Pangertosan Lelewaning Basa	22
2. Jinisipun Lelewaning Basa.....	22
D. <i>Repetisi</i>	24
1. Pangertosan <i>Repetisi</i>	24
2. Jinisipun <i>Repetisi</i>	26
E. <i>Repetisi Anafora</i>	26
1. Pangertosan <i>Repetisi Anafora</i>	26
2. Wujudipun <i>Repetisi Anafora</i>	27
a. Larik	28
b. Tembung	30
c. Kempalan Tembung	32
3. Ginanipun <i>Repetisi Anafora</i>	33
a. Nengenaken Gagasan tumrap Paraga (<i>Pelaku</i>)	34
b. Nengenaken Gagasan tumrap Pangajeng-ajeng (<i>Pengandaian</i>)..	35
c. Nengenaken Gagasan tumrap Tumindak (<i>Tindakan</i>)	36
d. Nengenaken Gagasan tumrap Kawontenan (<i>Keadaan</i>)	37
e. Nengenaken Gagasan tumrap Papan (<i>Tempat</i>)	38
f. Nengenaken Gagasan tumrap Wekdal (<i>Waktu</i>)	39
4. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i>	40
a. Maos kanthi <i>Heuristik</i>	42
b. Maos kanthi <i>Hermeneutik</i> utawi <i>Retroaktif</i>	43
F. Kempalan Geguritan <i>Bojonegoro Ing Gurit</i>	45
G. Panaliten Ingkang Jumbuh	46
G. Nalaring Panaliten	48
BAB III CARA PANALITEN	50
A. Jinising Panaliten.....	50
B. <i>Data</i> saha Sumberipun <i>Data</i>	50
C. Caranipun Ngempalaken <i>Data</i>	51

D. Pirantining Panaliten	52
E. Caranipun <i>Analisis Data</i>	53
F. Caranipun Ngesahaken <i>Data</i>	56
BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN	60
A. Asiling Panaliten	60
B. Pirembagan	68
1. Wujud <i>Repetisi Anafora</i> wonten ing Kempalan Geguritan <i>BIG</i> anggitanipun PSJB	68
a. Larik	69
b. Tembung	75
c. Kempalan Tembung.....	81
2. Ginanipun Perangan <i>Repetisi Anafora</i> wonten ing Kempalan Geguritan <i>BIG</i> anggitanipun PSJB	90
a. Nengenaken Gagasan tumrap Paraga (<i>Pelaku</i>)	90
b. Nengenaken Gagasan tumrap Pangajeng-ajeng (<i>Pengandaian</i>)..	94
c. Nengenaken Gagasan tumrap Tumindak (<i>Tindakan</i>)	98
d. Nengenaken Gagasan tumrap Kawontenan (<i>Keadaan</i>)	103
e. Nengenaken Gagasan tumrap Papan (<i>Tempat</i>)	107
f. Nengenaken Gagasan tumrap Wekdal (<i>Waktu</i>).....	110
3. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> wonten ing Kempalan Geguritan <i>BIG</i> anggitanipun PSJB	115
a. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>Singer tuwa</i> ’	115
b. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila</i> ’	118
c. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>Tikus-tikus kuwi, ora perduli</i> ’	123
d. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>Sing katon kae</i> ’	129
e. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>Kapan bae yen dina isih bening langit isih biru</i> ’	133
f. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>Kemlandhehan</i> ’	137

g. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>kareben</i> ’	140
h. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>ngundang</i> ’	144
i. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>tiwas</i> ’	148
j. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>ing</i> ’	151
k. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>sadurunge</i> ’	155
l. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>Aku iki</i> ’	160
m. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>Yen ta ombak iku</i> ’..	164
n. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>Mlaku-mlaku ing</i> <i>trotoar braga endah</i> ’	171
o. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>Lakune gethek milih</i> ’	174
p. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>Ing tlatah iki</i> ’	178
q. Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> ‘ <i>yen saiki</i> ’	181
BAB V PANUTUP	186
A. Dudutan	186
B. Pamrayogi	187
C. Implikasi	188
DHAFTAR PUSTAKA	189
LAMPIRAN	191

DHAFTAR TABEL

Kaca

Tabel 1: Tuladha Kartu <i>Data Repetisi Anafora</i> wonten ing Kempalan Geguritan <i>BIG</i> anggitanipun PSJB	53
Tabel 2: <i>Analisis</i> Wujud, Gina, saha Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> wonten ing Kempalan Geguritan <i>BIG</i> anggitanipun PSJB	55
Tabel 3: Wujud <i>Repetisi Anafora</i> saha Ginanipun Perangan <i>Repetisi Anafora</i> wonten ing Kempalan Geguritan <i>BIG</i> anggitanipun PSJB	61

DHAFTAR LAMPIRAN

Kaca

Lampiran 1: <i>Analisis</i> Wujud, Gina, saha Makna Perangan <i>Repetisi Anafora</i> wonten ing Kempalan Geguritan <i>BIG</i> anggitanipun PSJB.....	191
---	-----

**REPETISI ANAFORA WONTEN ING KEMPALAN GEGURITAN
BOJONEGORO ING GURIT ANGGITANIPUN PAMARSUDI
SASTRA JAWI BOJONEGORO (PSJB)**

Dening: Tulus Manggarmoyo

NIM 09205244050

SARINING PANALITEN

Ancasing panaliten menika kangge ngandharaken wujud, gina, saha maknanipun perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *Bojonegoro Ing Gurit* anggitanipun Pamarsudi Sastra Jawi Bojonegoro (PSJB).

Panaliten menika kalebet jinis panaliten *deskriptif* kanthi pendhekatan *kualitatif*. *Data* panaliten inggih menika ngengingi wujud, gina, saha maknanipun perangan *repetisi anafora*. Sumber *data*-nipun inggih menika 20 geguritan ingkang kapendhet saking

kempalan geguritan *Bojonegoro Ing Gurit* anggitanipun Pamarsudi Sastra Jawi Bojonegoro (PSJB). *Data* panaliten menika dipuntliti kanthi *analisis strukturalisme-semiotik*. Caranipun ngempalaken *data* inggih menika kanthi cara maos saha nyathet. *Validitas* ingkang dipunginakaken inggih menika *validitas semantis*, saha *validitas expert-judgement*. *Reliabilitas* ingkang dipunginakaken inggih menika *reliabilitas intra-rater*.

Data ngengingi *repetisi anafora* wonten ing 20 geguritan ingkang dipun-*analisis* saged dipunandharaken kados menika: (1) wujud *repetisi anafora*. Wujudipun *repetisi anafora* kaperang dados tigang warni, inggih menika; (a) larik, (b) tembung, saha (c) kempalan tembung. Wujud *repetisi anafora* ingkang langkung kathah kapanggihaken inggih menika wujud tembung. (2) Ginanipun perangan *repetisi anafora*. (2) Ginanipun perangan *repetisi anafora* ingkang kapanggihaken wonten nem warni, inggih menika kangge nengenaken gagasan tumrap; (a) paraga, (b) pangajeng-ajeng, (c) tumindak, (d) kawontenan, (e) papan, saha (f) wekdal. Saking nem gina kasebat ingkang langkung kathah kapanggihaken inggih menika nengenaken gagasan tumrap pangajeng-ajeng. Lajeng ingkang kaping (3) Maknanipun perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB menika saged suka katrangan ingkang mligi ngengingi kados pundi makna saking geguritan kasebat, perangan-perangan *repetisi anafora* mliginipun ingkang awujud larik, saged njumbuhaken antawisipun irah-irahan geguritan kaliyan wosipun saking satunggalipun geguritan, amargi limrahipun *repetisi anafora* awujud larik menika migunakaken tetembungan ingkang sami kaliyan irah-irahan geguritan kasebat.

Pamijining tembung; *repetisi anafora*, geguritan, kempalan geguritan *Bojonegoro Ing Gurit* anggitanipun Pamarsudi Sastra Jawi Bojonegoro (PSJB).

DHAFTAR CEKAKAN

<i>A</i>	: <i>Aja</i>
<i>Aa</i>	: <i>Anakku</i>
<i>AAP</i>	: <i>Apa Abamu Panggurit</i>
<i>AI</i>	: <i>Aku Iki</i>
<i>BB</i>	: <i>Bojonegoro-ku Banjir</i>
<i>BIG</i>	: <i>Bojonegoro Ing Gurit</i>
<i>CMD</i>	: <i>Cup Menenga Dewi</i>
<i>GKS</i>	: <i>Gurit Kanggo Kenya Sundha</i>
<i>GMS</i>	: <i>Gurit Marang Mas Sigit</i>
<i>IS</i>	: <i>Ing Sarasehan</i>
<i>K</i>	: <i>Kangen</i>
<i>K</i>	: nengenaken gagasan tumrap kawontenan(<i>keadaan</i>)
<i>Ke</i>	: <i>Kemlandhehan</i>
<i>kt</i>	: <i>Kempalan tembung</i>
<i>L</i>	: <i>Layanan</i>
<i>l</i>	: <i>larik</i>
<i>LA</i>	: <i>Lemah Aking</i>
<i>MMT</i>	: <i>Mlaku-Mlaku ing Trotoar</i>
<i>MP</i>	: <i>Mliwis Putih</i>
<i>OW</i>	: <i>Ombak Wengi</i>
<i>Pa</i>	: nengenaken gagasan tumrap pangajeng-ajeng (<i>pengandaian</i>)
<i>PTS</i>	: <i>Panggresah ing Tengah Sawah</i>
<i>Pp</i>	: nengenaken gagasan tumrap papan (<i>tempat</i>)
<i>Pr</i>	: nengenaken gagasan tumrap paraga (<i>tokoh</i>)
<i>PSJB</i>	: <i>Sanggar Sastra Pamarsudi Sastra Jawi Bojonegoro</i>
<i>SKE</i>	: <i>Sing Katon Kae</i>
<i>ST</i>	: <i>Singer Tuwa</i>

T : nengenaken gagasan tumrap tumindak (*tindakan*)
t : tembung
TT : *Tikus-Tikus*
W : nengenaken gagasan wekdal (*waktu*)

BAB I

PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Geguritan menika satunggaling *struktur* ingkang ngemot makna, pramila wonten ing *apresiasi* geguritan kedah dumugi maknaipun. Wonten ing salebeting geguritan kadhang kala saged kapanggihaken tembung, kempalan tembung, utawi saged arupi satunggal larik ingkang sami dipunambali wonten ing larik-larik salajengipun. Perangan menika sengaja dipunambali dening panganggit supados pamaos langkung nggatosaken bab menika. Menawi dipungatosaken kanthi saestu perangan ingkang dipunambali kala wau saged dipungayutaken minangka wos pamenggalihipun panggurit. Awit saking menika saged kangge dhasar madosi maknaipun geguritan kanthi sawetahipun.

Tembung, kempalan tembung, utawi satunggal larik ingkang dipunambali kala wau dipunsebat *repetisi*. Istilah *repetisi* wonten ing kasusastran Jawi dipunsebat purwakanthi. Purwakanthi miturut Hadiwijana (1967: 64-65), inggih menika “*Rengga-sastra bangsaning Gurit*”, wondene jinisipun wonten tiga, inggih menika; purwakanthi swara, purwakanthi sastra, saha purwakanthi basa utawi lumaksita. *Repetisi* kaliyan purwakanthi menika sami-sami nengenaken dhawahipun swanten utawi bab ingkang runtut. Bedanipun, *repetisi* langkung mligi anggenipun mantha-mantha bab ingkang runtut kala wau adhedhasar saking papanipun, dene wonten ing purwakanthi sadaya bab ingkang runtut namung dipunperang dados tigang jinis kados ingkang sampun kasebataken kala wau.

Sajatosipun panaliten menika badhe ngginakaken *istilah* purwakanthi, ananging saking 3 jinis purwakanthi kala wau dereng wonten ingkang langkung trep. Ingkang dipunkajengaken dening panaliti inggih menika runtutipun tembung, kempalan tembung, utawi satunggal larik wonten ing purwakaning larik (perangan ngajeng) saben ing larik utawi pada salajengipun. Langkung terang saged dipunpirsani saking tuladha ing ngandhap menika.

Tambah dina iline ombak sangsaya banter

Yen ta ombak iku aran panah
bisoa njebol mendhung ireng
 kang nggrogoti atine langit
 tumetes banyu rahmadMu

Yen ta ombak iku aran linggis
bisoa njegol oyot angkuh
 kursi gadhing dhampar kencana

.....
 (Yusuf Susilo Hartono, 1982: 73-74).

Tuladha menika saged ugi dipunsebat minangka purwakanthi swara utawi purwakanthi sastra, ananging saking wujud menika boten nengenaken babagan dhawahipun swanten *vokal* utawi *konsonan* ingkang runtut. Perangan ingkang runtut kala wau menawi dipunwastani purwakanthi lumaksita ugi kirang trep amargi boten wonten tetembungan ingkang lumaku. Perangan kala wau boten wonten runtutipun wanda utawi tembung pungkasaning larik utawi pada kaliyan wanda utawi tembung angkataning pada candhakipun. Upaminipun saking pada 3, tembung pungkasanipun inggih menika ‘linggis’ lajeng tembung sapisan saking larik candhakipun ‘bisoa’. Pramila kirang trep menawi dipunsebat purwakanthi lumaksita.

Saking tuladha kala wau langkung trep kaliyan tegesipun *repetisi*, mliginipun *repetisi anafora*. *Repetisi anafora* inggih menika “suatu ulangan pola bunyi di awal baris” (Sayuti, 2010: 105). Tegesipun *pola bunyi* inggih menika saged arupi tembung, kempalan tembung, utawi larik ingkang runtut. Pramila wonten ing panaliten menika migunakaken *istilah repetisi anafora* amargi *istilah* menika ingkang langkung jumbuh kaliyan *data* saha *teori* ingkang dipunkajengaken wonten ing panaliten menika.

Miturut pamanggihipun Ratna (2013:441-443), ingkang kalebet wonten ing gaya *repetisi* inggih menika wonten 13 jinis, kados ta; (a) *aliterasi*, (b) *anadiplosis/epanadiplosis/epanastrof/anastrof*, (c) *anafora*, (d) *antanaklasis*, (e) *asonansi*, (f) *epanalepsis*, (g) *epifora/epistrofa*, (h) *epizeuksis*, (i) *katafora*, (j) *kiasmus*, (k) *mesodiplosis*, (l) *simploke*, (m) *tautotes*. *Repetisi anafora* dipunpilih wonten ing panaliten menika adhedhasar *repetisi anafora* menika gampil anggenipun niteni ananging gadhah gina ingkang wigati wonten ing salebeting geguritan. Gampil anggenipun niteni amargi papanipun bab ingkang dipunambali wonten ing perangan ngajeng utawi purwakaning larik. *Repetisi anafora* ugi kathah sanget kapanggihaken wonten ing geguritan, mliginipun kempalan geguritan *Bojonegoro Ing Gurit* (salajengipun badhe dipunserat *BIG*) anggitanipun Pamarsudi Sastra Jawi Bojonegoro (salajengipun badhe dipunserat *PSJB*). Salajengipun panaliten menika taksih awrat kapanggihaken, dados panaliten menika saged nambah seserepan kangge panaliten salajengipun.

Kanthi pawadan ing nginggil menika, panaliti rumaos bilih *repetisi anafora* wigati kangge dipuntliti. Kanthi migatosaken bab-bab ingkang

dipunwongsal-wangsuli kasebat pamaos lajeng saged mangertosi bilih bab ingkang dipunwangsuli menika sanes prastawa ingkang namung kaleresan kemawon. Bab menika sengaja dipundamel dening panganggit. Pramila kanthi migatosaken *repetisi anafora* menika lajeng para pamaos saged gadhah gambaran tumrap makna saking geguritan samangke. Panganggenipun *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB saged dipuntingali wonten tuladha ing ngandhap menika.

Tambah dina iline ombak sangsaya banter

Yen ta ombak iku aran panah
 bisoa njebol mendhung ireng
 kang nggrogoti atine langit
 tumetes banyu rahmadMu

Yen ta ombak iku aran linggis
 bisoa njegol oyot angkuh
 kursi gadhing dhampar kencana

.....

(Yusuf Susilo Hartono, 1982: 73-74).

Pratelan ing nginggil menika kapendhet saking geguritan kanthi irahan “*Ombak Wengi*” saking kaca 73-74 dening Yusuf Susilo Hartono. Kanthi *analisis strukturalisme*, lajeng perangan-perangan ingkang tumut mangun endahing wujud geguritan saged kapanggihaken. Kados dene *pemajasan repetisi anafora* ingkang dipuntliti wonten ing panaliten menika.

Wujudipun *repetisi anafora* inggih menika kempalan tembung “*Yen ta ombak iku*”. Peranganipun larik menika dipunsebat *repetisi anafora* amargi papan ingkang dipunambali menika wonten ing purwakaning larik. Dene ancasipun inggih menika supados tetembungan utawi peranganipun ukara menika saged tumanem wonten ing penggalhipun pamaos. Wonten ing *konteks* menika

kempalan tembung “*Yen ta ombak iku*”, ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap pangajeng-ajeng, inggih menika pangajeng-ajeng saking panggurit tumrap kados pundi lampahipun gesang ingkang sajatosipun.

Lajeng anggenipun nyukani makna perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB migunakaken *analisis semiotik*. Kanthi makaten wujud *repetisi anafora*, kempalan tembung “*Yen ta ombak iku*” lajeng dipunjumbuhaken kaliyan *konteks* wonten ing saben padanipun. Perangan *repetisi anafora* kasebat dipunsukani makna mawi *analisis semiotik* inggih menika maos kanthi *heuristik* kalajengaken maos kanthi *hermeneutik*.

Cara maos kanthi *heuristik* saged kaandharaken kados menika. Upaminipun pada 3: *Yen ta ombak iku* (bisa) (di-)aran(-i) linggis (mesthi wis bisa) njegol oyot (kang) angkuh (ana ing) kursi gadhing dampar kencana (kursi pamarintahan). Salajengipun maos kanthi *hermeneutik*. Pada menika nggambaraken ‘kursi gadhing dhampar kencana’ utawi gegayutan kaliyan kursi panguwaos utawi donya politik. Anggenipun nggayuh kursi panguwaos menika kathah ingkang mawi usada ingkang boten jujur utawi kanthi tumindak ingkang culika. Kawontenan menika sampun ngoyot dados budaya ingkang turun-tumurun. Kempalan tembung ‘*Yen ta ombak iku*’ menika negesaken pangajeng-ajeng saking panggurit supados pikantuk pitulung dening Gusti. Mugi-mugi para pajabat ingkang culika menika pikantuk ganjaran, utawi azab (dipunjegol). Pramila bab kadursilan menika saged cures boten semi malih.

Panaliten menika mendhet *data* saking kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB. Buku menika ngemot 150 irah-irahan geguritan saking 13

panggurit. *Analisis* geguritan ing panaliten menika kanthi cara *strukturalisme-semiotik*. Kanthi *analisis strukturalisme* lajeng saged manggihaken kados pundi wujud *repetisi anafora*. Salajengipun kanthi *analisis semiotik*, inggih menika cara maos kanthi *heuristik*, kaliyan *hermeneutik*. Pramila lajeng saged manggihaken menapa ginanipun saking *repetisi anafora*, kaliyan ugi saged ngandharaken makna perangan *repetisi anafora* saking geguritan kasebat. Adhedhasar andharan-andharan ing nginggil menika lajeng panaliten menika dipunsukani irah-irahan *Repetisi Anafora wonten ing Kempalan Geguritan Bojonegoro Ing Gurit Anggitanipun Pamarsudi Sastra Jawi Bojonegoro (PSJB)*.

B. Underaning Prakawis

Sadaya prakawis ingkang dados pawadan panaliti ngayahi panaliten menika sampun kaandharaken wonten ing dhasaring panaliten. Supados langkung terang, wonten ing underaning prakawis menika badhe dipunsebataken sarining dhasaring panaliten kala wau. Underaning prakawis inggih menika.

1. Dhasaripun panganggening *istilah repetisi* tinimbang purwakanthi.
2. Dhasaripun *repetisi anafora* wigati kangge dipuntliti.
3. *Strukturalisme-semiotik* menika satunggaling *teori* ingkang langkung trep kangge ng-*analisis* karya sastra awujud geguritan.
4. Dhasaripun kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB dipunpilih kangge sumber *data* wonten ing panaliten menika.
5. Wujud *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.

6. Ginanipun perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.
7. Makna perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.

C. Watesaning Prakawis

Supados asiling panaliten samangke langkung *fokus* saha *spesifik*, pramila saking prakawis-prakawis kala wau lajeng dipunwatesi. Dene watesaning prakawis saged kapratelakaken kados menika.

1. Wujud *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.
2. Ginanipun perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun
3. Makna perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.

D. Wosing Prakawis

Adhedhasar watesaning prakawis kala wau lajeng dipundadosaken wosing panaliten. Wosing panaliten saged kapratelakaken kados menika.

1. Menapa kemawon wujud *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB?
2. Menapa kemawon ginanipun perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB?

3. Kados pundi makna perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB?

E. Ancasing Panaliten

Ancas utama panaliten inggih menika supados saged manggihaken kaleresanipun satunggaling seserepan kanthi *empiris* ingkang adhedhasar *data* kaliyan kanyatanipun. Pramila kedah jumbuh kaliyan wosing prakawis ing nginggil. Wondene ancasing panaliten inggih kados menika.

1. Ngandharaken wujud *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.
2. Ngandharaken ginanipun perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.
3. Ngandharaken makna perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.

F. Paedahing Panaliten

Paedahing panaliten saged kaperang dados kalih warni. Ingkang sapisan inggih menika paedah *teoritis*, ingkang kaping kalihipun paedah *praktis*.

1. Paedah *teoritis*

Panaliten menika kaangkah saged nambah seserepan tumrap panaliti-panaliti sanes ingkang badhe nлити babagan geguritan. Panaliten menika boten namung nambah kasugihaning panaliten basa utawi sastra ingkang gayut kaliyan *stilistika*, ananging ugi saged dipundadosaken pandom kangge panaliten

salajengipun ingkang gegayutan kaliyan *analisis strukturalisme-semiotik* wonten ing karya sastra Jawi.

2. Paedah *praktis*

Kajawi gadhah paedah *teoretis* panaliten menika ugi gadhah paedah *praktis*. Paedah kanthi *praktis* saged dipunandharaken kados ing ngandhap menika.

- a. Asiling panaliten menika kaangkah supados saged dipunmupangataken kangge kangge sarana bahan pamucalan basa Jawi ingkang gegayutan kaliyan *apresiasi* karya sastra geguritan.
- b. Panaliten menika kaangkah supados saged nambah seserepan ngengingi jinispun lelewaning basa, mliginipun bab *pemajasan repetisi anfora*.
- c. Panaliten menika kaangkah supados suka pambiyantu dhateng para pamaos supados mangertosi kados pundi wujud saha ginanipun perangan *repetisi anafora*, ugi kados pundi nyukani makna perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.

G. Pangertosan

Mangertosi tembung-tembung ingkang mirunggan menika wigatos kangge panaliti ugi pamaos, utaminipun kangge Nyawijekaken cara pikir supados sami. Awit saking menika prelu dipunsukani andharan *istilah* ingkang gayut kaliyan panaliten menika. Wondene pangertosan saking *istilah-istilah* wonten ing panaliten menika saged kawedharaken kados menika.

1. *Repetisi Anafora*

Repetisi anafora inggih menika runtutipun tembung, kempalan tembung, saha larik ingkang mapan wonten ing purwakaning larik (perangan ngajeng saking larik) ingkang dipunambali wonten ing larik utawi pada salajengipun.

2. **Geguritan**

Geguritan inggih menika karya sastra Jawi ingkang dipunwujudaken kanthi tetembungan ingkang paling sae, wonten ing susunan ingkang paling endah ingkang salajengipun saged nuwuhaken raos saha kawigatosanipun para pamaosipun.

3. **Kempalan Geguritan**

Kempalan geguritan wonten ing panaliten menika kanthi irah-irahan *Bojonegoro Ing Gurit (BIG)* anggitanipun Pamarsudi Sastra Jawi Bojonegoro (PSJB). Geguritan ingkang katemtokaken kangge dipun-*analisis* babagan *repetisi anafora* inggih menika; *Mliwis Putih, Singer Tuwa, Kangen, Layangan, Aja, Ing Sarasehan, Guritan kanggo Kenya Sundha, Kemlandhehan, Bojonegoro-ku Banjir, Mlaku-Mlaku ing Trotoar, Gurit marang Mas Sigit, Tikus-Tikus, Ombak Wengi, Cup Menenga Dewi, Apa Abamu Panggurit, Sing Katon Kae, Aku Iki, Panggresah Tengah Sawah, Anankku*, saha ingkang pungkasan *Lemah Aking*.

BAB II

GEGARAN *TEORI*

A. *Strukturalisme-Semiotik*

Sejatosipun *teori strukturalisme-semiotik* menika arupi gabungan saking kalih *teori*, inggih menika *teori strukturalisme* kaliyan *teori semiotik*. Supados gamblang pramila teges saking *strukturalisme* kaliyan *semiotik* dipunandharaken minangka satunggal *teori* ingkang beda. Lajeng wonten pungkasan samangke wonten andharan ngengingi *teori strukturalisme-semiotik* piyambak. Wondene andharanipun kados ing ngandhap menika, kawiwitan saking *teori* ingkang mijil langkung rumiyin inggih menika *teori strukturalisme*.

1. *Teori Strukturalisme*

Pradopo (2012: 118), ngandharaken bilih geguritan (karya sastra) menika arupi satunggaling *struktur*. *Struktur* menika tegesipun bilih karya sastra menika arupi susunan saking *unsur-unsur* utawi perangan-perangan ingkang gadhah *sistem*. Antawisipun perangan satunggal kaliyan sanesipun gadhah gegayutan ingkang *timbal balik*, sami nemtokaken. Awit saking menika, nyawijinipun saben perangan kala wau wonten ing sastra boten namung arupi kempalan utawi tumpukan bab-bab utawi *benda-benda* ingkang madeg piyambak, ananging bab-bab menika sami kajiret, sami gegandhengan, saha sami gumantung.

Karya sastra inggih menika satunggaling *struktur* ingkang *kompleks*. Awit saking menika kangge mahami karya sastra (geguritan) kedahipun karya sastra dipun-*analisis* (Hill, 1966:6, ing Pradopo, 2012:120). Langkung tebih Pradopo ugi ngandharaken menawi satunggaling *analisis* menika boten trep namung badhe

ngasilaken kempalan saking cuwilan-cuwilan (*fragmen*) ingkang boten sami gegayutan. *Unsur-unsur* saking satunggaling kempalan kala wau sanes perangan-perangan ingkang sejatosipun. Pramila wonten ing *analisis* geguritan, perangan menika kedahipun saged dipunpahami minangka perangan saking sakaliripun (*bagian dari keseluruhan*).

Kados dene pamanggih-pamanggih ingkang sampun dipunandharaken kala wau, geguritan menika arupi '*susunan keseluruhan yang utuh*', ingkang saben perangan-peranganipun sami raket sambet-sinambetan saha sami nemtokaken maknaipun. Tegesipun, antawisipun perangan-perangan *struktur* geguritan kala wau wonten *koherensi* utawi sami gegayutan kanthi rumaket. Perangan-perangan menika boten madeg piyambak, ing antawisipun perangan satunggal kaliyan satunggalipun sami gegayutan, sami gadhah kawigatosan tumrap makna kanthi sawetahipun.

Pramila wonten ing mahami geguritan, kedah dipungatosaken gandheng cenengipun perangan-peranganipun minangka perangan ingkang tansah nyawiji ingkang ndadosaken wetahipun makna geguritan kasebat, amargi geguritan menika arupi *sistem* tandha ingkang gadhah makna. Pramila saking menika lajeng dipunjangkepi mawi *teori semiotik*.

2. Teori Semiotik

Istilah semiotik kados dene ingkang dipunandharaken dening Semi (2012:109), inggih menika asalipun saking tembung basa Yunani Kina *semeion* tegesipun tandha utawi "*sign*" wonten ing basa Inggris. Miturut Pierce (ing Ratna, 2012:256), *semiotik* menika gadhah teges ingkang sami kaliyan *logika*.

Pamanggih menika dipundhasaraken amargi pamahaman ngengingi tandha-tandha ingkang justu ndadosaken tetiyang menika saged menggalih, utawi nenalar. Ngrembakanipun *semiotik* samenika lajeng dipuntegesi minangka *studi sistematis* ingkang gegayutan kaliyan *produksi* saha *interpretasi* tandha wonten ing lampahipun nyukani makna.

Semiotik modern miturut Ratna (2012: 256-257), inggih menika tandha-tandha minangka *ilmu pengetahuan modern* ingkang adhedhasar saking kalih sumber, inggih menika Ferdinand de Saussure (1857-1913) ahli basa saking Jenewa, Swiss, kaliyan Charles Sanders Pierce (1839-1914) ahli filsafat ugi logika saking Amerika. Kakalihipun gesang sajaman ananging boten sami tepang, pramila kanthi *konsepsional* dipunanggep madeg piyambak-piyambak. Minangka *mazhab Eropa Kontingental* Saussure migunakaken *istilah semiologi*, dene minangka *mazhab Anglo Sakson* Pierce migunakaken *istilah semiotika*. Wondene samenika langkung kathah kaginakaken inggih menika *istilah semiotik(a)*.

Panaliten menika mendhet *teori-nipun* Saussure amargi langkung gampang dipunmangertosi. *Teori semiotik* Saussure menika dipunwastani *model tanda bilateral* utawi *dua sisi* ingkang ngewrat 3 bab, inggih menika *tanda* (tandha) kaliyan *konstituen-ipun penanda (signifer)* kaliyan *petanda (signified)* (Nörth, 2006: 59). Dados kalih perangan ingkang nyusun tandha kala wau wonten *signifie* (kangge *konsep*), saha *signifiant* (kangge *pencitraan-bunyi*). Utawi *petanda, signified*, pratandha, kaliyan *penanda, signifier*, panandha (Nörth, 2006:60).

Wujudipun *signifiant* utawi panandha menika saged arupi swanten-swanten tuturan utawi aksara-aksara seratan. Dene wujudipun *signified* utawi

pratandha menika *unsur konseptual*, gagasan utawi makna ingkang kaandhut wonten ing panandha kala wau (Abrams, 1981:171; lumantar Nurgiyantoro, 2012:43).

Dudutan saking andharan ing nginggil ngengingi tandha, panandha, pratandha inggih kados menika. Dados tandha menika kados dene satunggaling barang, upaminipun meja. Meja menika arupi tandha, inggih menika barang menika piyambak. Salajengipun meja menika ugi ngemot tembung ‘meja’ ingkang kasusun saking aksara ‘m-e-j-a’ utawi tuturan [méjâ], utawi gambar meja. Tembung, tuturan, kaliyan gambar ‘meja’ menika minangka *simbol*-ipun saking barang meja, ingkang dipunsebat *signifiant* utawi panandha. Lajeng panandha menika mijilaken gagasan utawi makna ingkang saged nuwuhaken pamanggih ingkang beda-beda antawisipun tiyang. Upaminipun meja menika barang ingkang wujudipun kothak, gadhah sikil sakawan, kadamel saking kajeng, lajeng dipuncet cemeng, lsp. Makna ingkang kados menika ingkang dipunsebat *signified* utawi pratandha.

Semiotik miturut Jabrohim (2012:123), inggih menika ilmu babagan tandha-tandha. Tandha-tandha menika gadhah teges saha makna, ingkang katemtokaken dening *konvensi*-nipun, karya sastra menika arupi *struktur* tandha-tandha ingkang gadhah makna. Karya sastra mliginipun geguritan menika karya seni ingkang migunakaken sarana basa. Sarujuk kaliyan pamanggih menika inggih pamanggihipun Pradopo kados ing ngandhap menika.

Pradopo (2012:121-122), ngandharaken bilih basa minangka sarananipun sastra sampun arupi *sistem* tandha ingkang gadhah teges (*meaning*). Basa ingkang

arupi *sistem* tandha ugi ingkang dados sarananipun karya sastra kala wau kasebat *sistem* tandha tingkat sapisan (*pertama*). Wonten ing *semiotik*, tegesipun basa minangka *sistem* tandha tingkat sapisan (*pertama*) menika dipunsebat *meaning* (teges). Wondene karya sastra menika ugi arupi *sistem* tandha, ananging langkung inggil tataranipun katimbang basa kala wau. Pramila lajeng dipunsebat *sistem semiotik* tingkat kalih (*kedua*).

Langkung malih Pradopo ugi ngandharaken bilih basa tartamtu menika gadhah *konvensi* tartamtu ugi, wonten ing sastra *konvensi* basa menika dipunjumbuhaken dening *konvensi* sastra. Awit saking menika, lajeng nuwuhaken teges enggal inggih menika tegesipun sastra menika piyambak. Pramila, sastra saged dipuntegesi kanthi ‘*arti dari arti*’ (*meaning of meaning*). Kangge mbedakaken (*arti bahasa*), teges saking sastra lajeng dipunsebat makna (*significance*).

Analisis kanthi *strukturalisme* kaliyan *semiotik* menika boten saged dipunuwalaken wonten ing ng-*analisis* geguritan. Pramila wonten ing panaliten menika ngginakaken kalih *teori* kasebat. Pramila lajeng dipunsebat *strukturalisme-semiotik*.

3. Teori Strukturalisme-Semiotik

Sejatosipun *teoristrukturalisme-semiotik* menika arupi gabungan saking kalih *teori*, inggih menika *strukturalisme* kaliyan *semiotik*. *Strukturalisme* kaliyan *semiotik* menika gadhah gegayutan ingkang raket, amargi *semiotik* menika arupi panyampurna saking *strukturalisme* (Junus, 1981: 17; lumantar Jabrohim, 2012: 122).

Strukturalisme kaliyan *semiotik* menika gadhah gegayutan ingkang raket sanget. Menika ugi dipunandharaken kaliyan Faruk. Faruk (2012:140), ngandharaken pamanggihipun Riffaterre wonten ing bukunipun '*Semiotics of Poetry*'. Dipunandharaken bilih Riffaterre menika ng-*analisis* geguritan (*puisi*), mliginipun makna geguritan kanthi *pendekatan strukturalisme*. Awit ingkang badhe dipunandharaken babagan makna saking geguritan pramila *pendekatan* menika lajeng saged dipunsebat *pendekatan strukturalisme-semiotik*. Dipunsebat *pendekatan strukturalisme* amargi *sistem* makna menika kawangun kanthi *struktural*. Lajeng dipunsebat *pendekatan semiotik* amargi geguritan langkung asring dipunpahami minangka *sistem* makna.

Wonten ing ng-*analisis* geguritan, *teori strukturalisme* boten saged dipunuwalaken. Kangge mahami makna kanthi sawetahipun prelunipun geguritan dipun-*analisis* kanthi *struktural*. *Analisis struktural* kados dene ingkang sampun dipunandharaken saderengipun inggih menika *analisis* ingkang ningali bilih perangan-perangan (*unsur-unsur struktur*) geguritan menika sambet-sinambetan kanthi raket, sami nemtokakaken tegesipun. Satunggaling perangan kala wau boten nggadahi makna menawi madeg piyambak. Tegesipun, boten nggadahi makna menawi satunggaling perangan wau dipunuwalaken saking perangan-perangan sanesipun. Kajawi menika, awit geguritan menika arupi *struktur* tandha-tandha ingkang nggadahi makna ugi *sistem*, pramila *analisis* ugi dipunsawijikaken kanthi *analisis semiotik* (Pradopo,2012:118).

Strukturalisme-semiotik minangka paham ingkang enggal ugi gadhah cara kangge ng-*analisis data*. Wondene caranipun ng-*analisis data* kanthi

strukturalisme-semiotik kados dene ingkang dipunadharaken kaliyan Riffaterre ing ngandhap menika.

4. Cara Analisis Strukturalisme-Semiotik

Gayut kaliyan *teori strukturalisme-semiotik*, kajian sastra mliginipun geguritan, mbetahaken cara *analisis* makna kados ingkang dipunandharaken Riffaterre, (lumantar Jabrohim, 2012:124), inggih menika.

- a. Geguritan dipun-*analisis* wonten ing perangan-peranganipun kanthi migatosaken gegayutanipun antawisipun perangan-peranganipun kaliyan sakaliripun (*keseluruhannya*).
- b. Saben peranganipun geguritan kaliyan sakaliripun dipunsukani makna miturut *konvensi puisi*.
- c. Salajengipun geguritan menika dipun-*analisis* wonten ing perangan-peranganipun saha dipunsukani makna, geguritan menika dipunwangsulaken tumuju ing makna *totalitas* utawi sawetahipun wonten ing gegaranipun *semiotik*.
- d. Kangge nyukani makna menika dipunbetahaken cara maos kanthi *semiotik*, inggih menika maos kanthi *heuristik* kaliyan maos kanthi *hermeneutik* utawi *retroaktif*.

Panaliten menika anggenipun nganalisis *data* kanthi cara *strukturalisme-semiotik* kados ingkang sampun dipunandharaken wonten ing nginggil kala wau. Lajeng ingkang dipun-*analisis* inggih menika geguritan. Wondene tegesipun geguritan menika dipunandharaken kados ing ngandhap menika.

B. Geguritan

Pangertosan geguritan saking mawarni-warni sumber kedah dipunandharaken. Prelunipun supados panaliti langkung gamblang anggenipun suka dudutan ngengingi tegesipun geguritan. Geguritan menika menawi wonten ing kasusastran Indonesia dipunsebat *puisi*. Andharanipun kados ing ngandhap menika.

Pradopo (2012:306-307), ngandharaken asalipun *istilah puisi* menika saking basa Walandi *poezie*. Wondene wonten ing basa Walandi menika wonten kalih *istilah* inggih menika *poezie* saha *gedicht*. *Poezie (puisi)* menika jinis karya sastra (*genre*) ingkang sesandhingan kaliyan *istilah prosa* utawi gancaran. *Gedicht* inggih menika pribadhinipun (*individu*) karya sastra. Wonten ing basa Inggris wonten *istilah poetry* minangka jinisipun karya sastra *puisi*, saha *poem* minangka *individu*-nipun.

Istilah-istilah menika lajeng dipunpendhet wonten ing kasusastran Indonesia. Kala rumiyin wonten ing basa Indonesia (Melayu) namung ngginakaken *istilah sajak* ingkang tegesipun *poezie* saha *gedicht*. Samenika kaginakaken *istilah puisi* kemawon. Pradopo (2012:307), ugi nambahi bilih kedahipun antawisipun jenis karya sastra kaliyan *individu*-nipun kedah dipunbedakaken. *Istilah 'puisi'* kangge jenis karya sastra, dene 'sajak' kangge *individu*-nipun karya sastra kasebat.

Sarujuk kaliyan andharan Pradopo ing nginggil, Subalidinata (1994:18), ngandharaken bilih kasusastran Jawi menika kaperang dados kalih jinis, inggih menika karya sastra ingkang rinacik kanthi 'basa gancar' kaliyan 'basa pinathok'.

Basa pinathok inggih menika kangge karya sastra ingkang kaanggit mawi basa pinathok mawarni-warni pathokan utawi paugeranipun. Ingkang kaemot rumpakan wohing kasusastran ingkang rinakit mawi basa pinathok inggih menika; *Kakawin, Kidung, Tembang Gedhe, Suluk, Tembang Tengahan, Tembang Macapat, Parikan, Wangsalan saha Geguritan*. Saking andharan menika lajeng saged nedahaken bilih geguritan menika minangka salah satunggaling perangan alit ingkang kaemot wonten ing jinis karya sastra Jawi ingkang rinacik kanthi basa pinathok.

Saking pamanggihipun Subalidinata kala wau, lajeng saged dipunmangertosi bilih ‘basa pinathok’ menika ingkang dipunsebat *poezie* (*Walandi*), *poetry* (*Inggris*), *puisi* (*Indonesia*), inggih menika minangka jinis saking karya sastranipun. Wondene *individu* utawi pribadhinipun karya sastra menika wonten ing kasusastran Jawi dipunsebat geguritan utawi *gedicht* (*Walandi*), *poem* (*Inggris*), *puisi* (*Indonesia*).

Andharan-andharan ing nginggil menika ngengingi asal-usulipun geguritan. Mangertosi asal-usul geguritan menika dereng cepak kangge mangertosi menapa tegesipun geguritan piyambak. Pramila wonten ing ngandhap menika dipunandharaken tegesipun geguritan saking mawarni-warni sumber supados saged suka gegamblangan ngengingi tegesipun geguritan.

Miturut Riffaterre (ing Faruk, 2012:140-141), geguritan menika minangka *sistem makna struktural*. Tegesipun, sinaosa sampun gadhah sejarah ingkang dangu lan sampun nglampahi maneka warni ewah-ewahan (*perubahan*) wonten ing gumiliring sejarah ingkang dangu kala wau, geguritan tansah

nggendholi satunggal ciri ingkang wigati. “*Puisi mengekspresikan konsep-konsep dan benda-benda secara tidak langsung. Sederhananya, puisi mengatakan satu hal dengan maksud hal lain*” (Riffaterre, 1978:1). Tegesipun, geguritan menika tansah medharaken gagasan kaliyan barang-barang kanthi boten langsung. Geguritan menika ngandharaken satunggal bab kanthi ancas ingkang sanes. Pramila bab menika, ingkang lajeng mbedakaken antawisipun geguritan kaliyan basa salimrahipun. Geguritan gadhah cara ingkang mligi wonten ing nglantaraken maknaipun inggih menika kanthi cara ingkang sinandi.

Miturut pamanggihipun Perrine (lumantar Siswantoro, 2010:23), geguritan dipunsebat “*the most condensed and concentrated form of literature*”. Tegesipun inggih geguritan menika arupi wujud karya sastra ingkang langkung padhet saha *terkonsentrasi*. Padhetipun *komposisi* geguritan kasebat katitik saking panganggening tetembungan ingkang sakedhik, ananging saged medharaken utawi ngandharaken mapinten-pinten bab. Wondene geguritan miturut Sayuti (2010:27), inggih menika tetembungan ingkang paling sae wonten ing susunan paling sae ugi. Geguritan menika panganggening basa ingkang sampurna, tegesipun *koherensi internal dunianya* estu-estu kawangun kanthi sasae-saenipun.

Para tokoh kasusastran Jawi ugi gadhah pamanggih piyambak ngengingi tegesipun geguritan. Miturut Hadiwijana (1967:61), geguritan inggih menika.

“*Geguritan iku golongané Sastra-èdi (puisi) tjengkok anjar, weḍaring rasa èdi, kelair basa kang laras-runtut karo èdining rasa, nanging ora usah ketjentjang ing patokan², wilangan utawa ḍong-ḍing kang tetep tinamtu. Béda banget karo sipating tembang matja-pat lan sakpanunggalané.*”

Pamanggih menika dipunsengkuyung kaliyan Subalidinata (1994:45), ingkang ngandharaken bilih “*geguritan yaiku iketaning basa kang memper syair mula ana sing ngarani syair Jawa gagrak anyar*”. Langkung rinci Subalidinata ngandharaken geguritan menika asalipun saking tembung *gurita*. Tembung *gurita* menika arupi ewah-ewahanipun saking *gerita*. Tembung *gerita* menika lingganipun *gita*, tegesipun tembang utawi syair.

Dudutanipun saking pamanggihipun Hadiwijana saha Subalidinata, geguritan menika jinisipun *puisi* gagrak enggal, ingkang sampun boten gumathok saking wontenipun paugeran-paugeran kados guru gatra, guru lagu, saha guru wilangan. Sinaosa geguritan sampun uwal saking paugeran-paugeran ingkang gumathok kala wau, ananging Subalidinata nglebetaken geguritan menika wonten ing jinis karya sastra Jawa ingkang rinacik kanthi basa kang gumathok. Tegesipun, sanajan geguritan menika langkung bebas ananging geguritan menika tetep gumathok. Gumathok kaliyan wujudipun (wontenipun larik, pada), kaliyan ugi wosipun (basa ingkang padhet, medharaken gagasan kanthi boten langsung) lsp.

Adhedhasar saking andharan-andharan ingkang sampun kakempal menika, salajengipun panaliti kedah gadhah dudutan piyambak. Geguritan menika jinis karya sastra Jawi ingkang ngemu raos pamenggalih panggurit ingkang sinandi, ingkang dipunwujudaken kanthi tetembungan ingkang paling leres, wonten ing susunan ingkang paling endah ingkang salajengipun saged nuwuhaken raos saha kawigatosanipun tumrap pamaosipun.

Kados dene ingkang sampun dipunandharaken ngengingi geguritan ing nginggil, geguritan rinacik saking tetembungan ingkang paling sae, wonten ing susunan ingkang paling leres. Bab-bab menika inggih salah satungaling sarana kangge nuwuhaken raos kaendahaning geguritan. Sarana ingkang dipunginakaken kangge nuwuhaken kaendahan kala wau dipunsebat lelewaning basa.

C. Lelewaning Basa

1. Pangertosan Lelewaning Basa

Gaya bahasa menawi wonten ing kasusastran jawi dipunsebat lelewaning basa. *Gaya bahasa* utawi lelewaning basa miturut Ratna (2013:416), inggih menika peranganipun karya sastra ingkang dipunjalari wontenipun panganggenipun basa satemah nuwuhaken *aspek estetis* utawi *aspek* kaendahan.. Lampah anggenipun ngripta utawi mijilaken lelewaning basa menika estu-estu dipunemut kaliyan pangguritipun. Panggurit saged ngreka, ngothak-athik, saha molak-malik susunan tembung, ngicalaken saperangan tembung, utawi nggantos tembung ingkang enggal, lsp. Sadaya lelampahan menika saprelu saged pikantuk *aspek* kaendahan ingkang *maksimal*.

2. Jinisipun Lelewaning Basa

Ratna (2013:164), ngandharaken bilih limrahipun lelewaning basa menika kaperang dados sakawan warni, inggih menika; a) *penegasan*, b) *perbandingan*, c) *pertentangan*, d) *sindiran*. Sakawan wujud menika sanes lelewaning basa, ananging namung saperangan alit saking lelewaning basa, ingkang dipunsebat *majas*. Pamanggihan menika ingkang dipunwastani

pamanggihan *tradisional*. Tegesipun, *majas* dipunsamikaken kaliyan tegesipun *gaya bahasa* utawi lelewaning basa. Miturut Ratna ingkang adhedhasar *teori sastra kontemporer*, *majas* menika namung saperangan alit saking lelewaning basa. *Majas* menika minangka panjurung, perangan-perangan ingkang ginanipun kangge njangkepi lelewaning basa. Pramila lelewaning basa langkung wiyar tinimbang *majas*, ingkang sipatipun namung kangge mbiyantu lelewaning basa. Wonten ing lelewaning basa menika lajeng kalebetaken panganggening *majas* kados dene *repetisi*, *hiperbola* lsp. (Ratna, 2013:165).

Majas (figure of speech) miturut Ratna (2013:164), inggih menika “*pilihan kata tertentu sesuai dengan maksud penulis atau pembicara dalam rangka memperoleh aspek keindahan*”. *Majas* menika pamilihing tembung tartamtu ingkang trep kaliyan ancasipun panyerat utawi pamicara wonten ing usaha nggayuh *aspek* kaendahan. Ratna (2013:164), ugi ngandharaken bilih *majas* limrahipun saged kapantha dados sakawan jinis, inggih menika; *penegasan*, *perbandingan*, *pertentangan*, saha *sindiran*. Saking andharan menika lajeng saged dipunpahami bilih ingkang dipunandharaken dening Tarigan kala wau ingkang dipunsebat *majas*, sanes lelewaning basa.

Saking andharanipun Ratna kala wau saged dipunpahami bilih lelewaning basa menika sanes *majas*. Awit lelewaning basa menika langkung wiyar tinimbang *majas*. *Majas* menika ginanipun kangge njangkepi lelewaning basa. Wondene lelewaning basa menika nyakup sadaya bab panganggenipun basa kados ta; pamilihing tembung, tata ukara, *tipografi*, lsp. ugi kalebet *majas* kados dene *repetisi*.

Gegayutan kaliyan lelewaning basa kala wau, inggih wontenipun *majas*. Salah satunggalipun jinis *majas* inggih menika *repetisi*. Wondene bab ngengingi *repetisi* dipunandharaken kados ing ngandhap menika.

D. *Repetisi*

1. Pangertosan *Repetisi*

Repetisi miturut Melani et.al. (2002: 42), inggih menika “*bunyi-bunyian atau kata-kata tertentu diulang beberapa kali untuk menegaskan makna*”. Miturut Melani et.al. *repetisi* inggih menika swanten-swanten utawi tetembungan tartamtu ingkang sami dipunambali kangge negesaken utawi nengenaken makna. Langkung malih Melani et.al. (2002:185), ngandharaken bilih *repetisi* menika “*salah satu sarana sastra yang paling fundamental. Penulis mengulangi berbagai unsur dalam karyanya untuk mempertajam kesadaran tentang sesuatu*”. Tegesipun *repetisi* menika sarana sastra ingkang pokok utawi wigatos, panyerat ngambali mawarni-warni *unsur* wonten ing karyanipun kangge negesaken pangemut-emut ngengingi satunggaling bab.

Sayuti (2010:254), ngandharaken bilih *repetisi* menika wujudipun sarana *retorik* ingkang magepokan kaliyan sadaya wujud ingkang runtut, inggih menika runtutipun tembung utawi kempalan tembung wonten ing larik ingkang sami, wonten ing purwakaning saperangan larik, wonten ing pungkasaning larik, ugi kalebet reruntutan sadaya utawi saperangan pada wonten ing geguritan. Saking andharanipun Sayuti menika nerangaken bilih *repetisi* menika saged dipunperang adhedhasar papan wonten pundi perangan ingkang dipunwangsul.

Pamanggih menika taksih gayut kaliyan Keraf (2010:127), *repetisi* inggih menika runtutipun swanten, wanda, tembung utawi peranganipun ukara ingkang dipunraos wigati kangge nyukani *tekanan* wonten ing satunggaling *konteks* ingkang jumbuh utawi *sesuai*. Ratna (2013:441), ugi ngandharaken bab ingkang sami bilih *repetisi* menika runtutipun tembung utawi kempalan tembung.

Sadaya pamanggih menika ngandharaken bab ingkang sami bilih *repetisi* inggih menika gegayutan kaliyan wujud ingkang runtut. Keraf menika langkung mligi anggenipun nyebataken wujudipun *repetisi* inggih menika swanten, wanda, tembung, peranganipun ukara. Wondene saking pamanggihipun Sayuti langkung nengenaken tumrap papan dunungipun saking *repetisi* inggih menika wonten ing larik ingkang sami, wonten ing purwakaning saperangan larik, wonten ing pungkasaning larik, ugi kalebet runtutipun sadaya utawi saperangan pada wonten ing geguritan.

Adhedhasar andharan kala wau lajeng panaliti saged nemtokaken dudutan ngengingi tegesipun *repetisi*. Bilih *repetisi* inggih menika peranganipun lelewaning basa ingkang ngandhut runtutipun swanten, wanda, tembung, kempalan tembung utawi peranganing ukara kangge nengenaken bab ingkang wigatos miturut *konteks*-ipun. Wondene papanipun *repetisi* inggih menika saged wonten ing larik ingkang sami, wonten ing purwakaning saperangan larik, wonten ing pungkasaning larik, ugi kalebet runtutipun sadaya utawi saperangan pada wonten ing geguritan.

Tegesipun *repetisi* sampun dipunadharaken wonten ing nginggil menika. Perangan menapa ingkang dipunamabali, wonten pundi papanipun perangan

ingkang dipunambali menika ugi saged nedahaken kados pundi jinisipun *repetisi*. Saking andharan kala wau saged katingal bilih jinisipun *repetisi* menika boten namung satunggal, kados ingkang dipunandharaken salajengipun menika.

2. Jinisipun Repetisi

Jinisipun *repetisi* menika wonten kathah sanget kados dene ingkang dipunwahyakaken dening Ratna menika. Miturut pamanggihipun Ratna (2013:441-443), ingkang kalebet wonten ing gaya *repetisi* inggih menika wonten 13 jinis, kados ta; (a) *aliterasi*, (b) *anadiplosis/epanadiplosis/epanastrof/anastrof*, (c) *anafora*, (d) *antanaklasis*, (e) *asonansi*, (f) *epanalepsis*, (g) *epifora/epistrofa*, (h) *epizeuksis*, (i) *katafora*, (j) *kiasmus*, (k) *mesodiplosis*, (l) *simploke*, (m) *tautotes*.

Saking 13 jinis *repetisi* kala wau, nggadhahi ciri piyambak-piyambak antawisipun jinis satunggal kaliyan sanesipun. Wonten ing panaliten menika ingkang dipunpilih kangge dipuntliti inggih menika *repetisi anafora*. *Repetisi anafora* miturut panaliti wigati kangge dipuntliti adhedhasar ciri-ciri kaliyan ginanipun saking *repetisi anafora* menika. Menapa tegesipun *repetisi anafora*, kados pundi wujudipun, lan kados pundi ginanipun *repetisi anafora* menika saged dipuntingali wonten bab salajengipun.

E. Repetisi Anafora

1. Pangertosan Repetisi Anafora

Miturut pamanggihipun Sayuti (2010:105), *anafora* inggih menika “*suatu ulangan pola bunyi di awal baris*”. Miturut Sayuti, *anafora* menika

jinisipun persajakan ingkang asring dipunpanggiaken wonten ing geguritan. Pamanggih ingkang mboten beda kaliyan menika wonten pamanggihipun Keraf kados ing ngandhap menika.

Keraf (2010:127), *anafora* inggih menika *perulangan* ingkang awujud runtutipun tembung sapisan wonten ing saben larik utawi ukara salajengipun. Pamanggih menika ugi saged jumbuh kaliyan Ratna (2013:442), ingkang ngandharaken bilih *anafora* menika tembung utawi kelompok tembung sapisan ingkang dipunwangsulni wonten ing larik salajengipun.

Saking andharan ing nginggil menika saged suka gegamblangan tumrap tegesipun *repetisi anafora*. *Repetisi anafora* inggih menika sadaya perangan ingkang mapan wonten ing purwakanipun larik utawi ingkang mapan wonten ing saben larik sapisan. Wondene wonten ing panaliten menika wujudipun perangan kala wau dipuntemtokaken dados runtutipun tembung, kempalan tembung, saha larik. Pramila tegesipun *repetisi anafora* inggih menika runtutipun tembung, kempalan tembung, saha larik ingkang mapan wonten ing purwakaning larik (perangan ngajeng saking larik) wonten ing saben larik utawi pada salajengipun. Langkung terang bab wujudipun *repetisi anafora* kados dene andharan wonten ing ngandhap menika.

2. Wujudipun Repetisi Anafora

Repetisi anafora inggih menika runtutipun tembung, kempalan tembung, ingkang mapan wonten ing purwakaning larik (perangan ngajeng saking larik) wonten ing saben larik utawi pada salajengipun. Wujudipun *repetisi anafora* menika kedah dipunandharaken wonten ing panaliten menika. Prelunipun supados

wonten ing *klasifikasi data* samangke saged ngasilaken *data* ingkang *akurat* utawi trep saha leres. Prelu kauningan bilih ingkang dipuntliti menika babagan geguritan. Geguritan menika jinisipun karya sastra ingkang uwal saking tata basa ingkang limrah, ugi nggadhahi ciri wujud ingkang kasusun saking larik-larik, saha wontenipun pada.

Saking wujud *repetisi anafora* ingkang sampun dipunsebataken kala wau kadhang kala wonten tembung utawi kempalan tembung, ingkang mapan piyambak dados satunggal larik kanthi wetah dipunambali wonten ing larik utawi pada salajengipun. Pramila wujud *repetisi anafora* lajeng dipuntambah, inggih menika larik. Awit saking menika, panaliti nemtokaken wujudipun *repetisi anafora* inggih menika larik, tembung, kaliyan kempalan tembung.

Sinaosa wujud geguritan samenika langkung bebas, ananging kathah-kathahipun geguritan boten saged uwal saestu saking wujud *tipografi* geguritan ingkang khas menawi katandhingaken kaliyan gancaran, inggih menika wontenipun larik-larik. Larik-larik menika dados ciri wujud ingkang dipungadhahi geguritan. Pramila wonten ing panaliten menika lajeng saged manggihaken *repetisi anafora* awujud larik.

a. Larik

Larik miturut Ratna (2013:123), inggih menika baris-baris wonten ing geguritan ingkang boten mesthi sami kaliyan ukara. Pamanggihan menika jumbuh kaliyan Waluyo (1987:101), ingkang ngandharaken satunggal larik geguritan menika saged ngandhut makna ingkang langkung wiyar menawi dipunandharaken tinimbang satunggal ukara, sanajan larik kasebat namung arupi perangan saking

ukara utawi satunggal tembung kemawon. Waluyo ugi ngandharaken menawi satunggal larik wonten ing geguritan menika namung kasusun saking satunggal tembung kemawon, menika langkung nedahaken wontenipun satunggal *kesatuan makna* ingkang wetah (Waluyo, 1987:104). Saking andharan menika nedahaken bilih saben larik wonten ing geguritan menika gadhah *kesatuan makna ingkang bulat*, sanajan namung kasusun saking saperangan tembung utawi malah satunggal tembung kemawon. Lajeng menawi wonten larik ingkang kanthi wetah tansah dipunambali wonten ing geguritan, menika temtu saged nedahaken bilih larik menika ngemu bab ingkang wigati supados pamaos saged langkung migatosaken larik kasebat.

Larik ingkang runtut kala wau dipunsebat *repetisi anafora*. Larik menika kalebet *repetisi anafora* adhedhasar gegayutan antawisipun ingkang dipunambali kaliyan kawetahan saking satunggal pada. Perangan ingkang dipunambali menika madeg dados satunggal larik pramila lajeng dipungayutaken kaliyan wontenipun pada ingkang Nyawijekaken kawetahan saking larik-larik kala wau. Utawi lajeng dipungayutaken kaliyan larik ing ngandhapipun, amargi limrahipun ukara wonten ing geguritan menika lajeng dipunperang-perang dados larik-larik ingkang salajengipun ndadosaken kawetahanipun saking pada. Tegesipun perangan ingkang dipunambali menika saged dipunsebat larik sapisan ingkang dados purwakanipun pada. Tuladhanipun kados ing ngandhap menika.

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila
 ngrembug eksistensi wigati
 mbirat panyakrabawa sanggarunggi sayekti
 datan nana kang linuwih piguna sajuga lan sawiji
 rekta seta, lengking jenar kabeh kebak ing gati
 nut papaning sowang-sowang

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila
 bawarasa sutresna umiring manunggaling panglenggana
 kareben hora nana salawana keladuke
 agawe gendra lan pancakara
 .....
 (Nono Warnono, 1995: 41)

Tuladha ing nginggil menika inggih wujud *repetisi anafora* larik. ‘Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila’ menika madeg dados satunggal larik. Wonten ing tuladha menika mapanipun wonten ing larik sapisan wonten ing saben pada inggih menika (l.1, p.1) lan (l.2, p.2). Pramila lajeng dipunsebat *repetisi anafora*.

Kajawi larik, *repetisi anafora* menika ugi saged arupi runtutipun tembung-tembung ingkang mapan wonten ing purwakanipun larik. Awit saking menika andharan salajengipun inggih ngengingi tembung minangka dados salah satunggalipun wujud saking *repetisi anafora*.

b. Tembung

Satuan arti ingkang nemtokaken *struktur formal lingustik* karya sastra kasebat tembung. Lajeng menawi tetembungan kala wau sampun dipunginakaken dening panggurit, tembung menika kasebat *kata berjiwa* (Slametmulyana, 1956:4; ing Pradopo, 2012:48). Tegesipun, tetembungan menika sampun dipunsukani raos-reraosan ingkang dipunlampahi dening panggurit. Cekakipun, tembung kala wau sampun dipunsukani kawontenan tartamtu. Tembung wonten ing geguritan temtu gadhah suraos ingkang beda kaliyan tembung wonten ing basa pawicantenan. Wondene ingkang mbedakaken inggih pamilihing tembung (*diksi*)

wonten ing geguritan menika arupi tetembungan ingkang endah, ingkang sampun leres wonten ing satunggaling *struktur*.

Susunan utawi urutan tetembungan (*word order*) wonten ing geguritan ugi sampun dipunreka kaliyan pangguritipun pramila urutan tetembungan kalawau sipatipun beku utawi *absolut*, tegesipun boten saged dipunewah-ewahi malih papanipun. Cara anggenipun nyusun tetembungan kala wau lajeng nuwuhaken sipat khas kangge saperangan panggurit. Dados susunan tetembungan kala wau boten saged dipunewahi malih sanajan boten ngewahi maknanipun (Waluyo, 1987:74-75).

Wonten ing geguritan ugi saged kapanggihaken tembung ingkang mapan wonten ing purwakanipun larik ingkang kanthi runtut dipunambali wonten ing larik-larik salajengipun. Susunan tembung sapisan ingkang runtut menika boten saged dipunewahi papanipun, amargi susunan menika sampun dipunreka kados makaten kaliyan pangguritipun. Tembung sapisan ingkang runtut menika dipunwastani *repetisi anafora*. Tuladhanipun kados ing ngandhap menika.

Kemlandhehan nyenyahak pangan
kemlandhehan nggawe pasiksan
 mateni panguripan
 pang cilik tansah dadi korban
 rakyat cilik sing tansah kacintrakan
 kuwaregen dijejeli semboyan
 rakyat cilik tambah mendelik
 ajeg ngrungkepi pakaryan paceklik
 (Djajus Pete, 1971:53)

Wujud perangan *repetisi anafora* saking tuladha ing nginggil inggih tembung ‘Kemlandhehan’. Tembung menika dipunambali kanthi runtut wonten

ing purwakaning larik ing ngandhapipun. Papanipun inggih menika wonten ing (1.1, p.1) kaliyan (1.2, p.1).

Wujudipun *repetisi anafora* ugi saged arupi kempalan saking tembung-tembung. Dipunsebat kempalan tembung-tembung amargi tetembungan menika boten ngandhut bab ingkang dipunandharaken utawi ingkang ngandharaken tembung sanesipun.

c. Kempalan Tembung

Kempalan tembung menika sami tegesipun kados dene *frasa*. *Frasa* inggih menika “*satuan gramatikal nonpredikatif, terdiri atas dua kata atau lebih, dan berfungsi sebagai konstituen di dalam konstruksi yang lebih besar*” (Wedhawati, 2006:35). Saking andharan menika nedahaken bilih *frasa* menika namung arupi kempalan saking tembung-tembung ingkang namung gadhah satunggal *fungsi gramatikal*. Pramila tembung satunggal kaliyan satunggalipun boten wonten ingkang mapan dados wasesa utawi predikat, ingkang ginanipun kangge nerangaken jejer. Awit saking namung gadhah satunggal *fungsi gramatikal* lajeng dipunsebat kempalan tembung.

Wonten ing geguritan, *repetisi anafora* ingkang awujud kempalan tembung kathah saged kapanggihaken. Perangan menika kanthi runtut mapan wonten ing purwakaning larik wonten ing larik utawi pada salajengipun. Tuladhanipun kados ing ngandhap menika.

Aku iki laut
ing ngarepe ombak
bisa murba prahara
ing mburine alun
.....

Aku iki angin
 nganglang keblat papat
 muter jantraning jagat
 sedyaku ing pethiting awan lan wengi
 .....

Aku iki mega
 kang kuwawa murba Sang Hyang Surya
 bisa nggiring mendhung saka waliking gunung
 .....
 (J.F.X Hoery, 1995: 109)

Perangan repetisi anafora ingkang awujud kempalan tembung saged katingal kados tuladha ing nginggil menika. *Perangan repetisi anafora* menika arupi kempalan tembung ‘aku iki’ ingkang mapan wonten ing purwakanipun larik saben pada, inggih menika (l.1, p.1), (l.1, p.2), (l.1, p.3). Kathahipun perangan *repetisi anafora* wonten ing saben pada kala wau pramila seged negesaken bilih geguritan menika nengenaken wonten ing *majas repetisi anafora*.

Sadaya wujud ingkang kalebet wonten ing *repetisi anafora* sampun kaandharaken. Salajengipun wujud *repetisi anafora* kala wau kedah dipunpadosi menapa ginanipun. Pramila bab salajengipun menika ngandharaken kados pundi ginanipun *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.

3. Ginanipun Repetisi Anafora

Andharan babagan ginanipun *repetisi anafora* ingkang kanthi rinci taksih winates. Dene andharan ingkang saged dipunpendhet inggih kados menika. Sayuti (2010:254), mahyakaken ginanipun *repetisi* inggih menika “*Sebagai penekan, yakni menekankan sesuatu yang disampaikan oleh penyair, dan mungkin pula untuk melukiskan keadaan atau peristiwa yang terjadi secara terus-menerus*”.

Pamanggih ingkang sami ugi dipunandharaken dening Keraf (2010:127), *repetisi* inggih menika “*perulangan bunyi, suku kata, kata atau bagian kalimat yang dianggap penting untuk memberi tekanan dalam konteks yang sesuai*”.

Saking pamanggihipun Sayuti kaliyan Keraf menika lajeng saged dipuntarik dudutan, bilih ginanipun *repetisi anafora* inggih menika kangge nengenaken, negesaken utawi *menegaskan, penekan* perangan ingkang awujud larik, tembung, kempalan tembung, utawi peranganipun ukara ingkang dipunraos wigatos. Ginanipun *repetisi anafora* menika saged dipunrinci malih. Caranipun inggih kanthi dipundhasaraken kaliyan *analisis semiotik*, inggih menika maos kanthi *heuristik* kaliyan *hermeneutik*. Pramila ginanipun *repetisi anafora* menika sampun adhedhasar *konteks* utawi *konvensi puisi* (sastra). Wondene ginanipun *repetisi anafora* saged dipunpratelakaken kados menika.

a. Nengenaken Gagasan tumrap Paraga (*Pelaku*)

Gina menika katujukaken tumrap *repetisi anafora* ingkang gegayutan kaliyan paraga wonten ing geguritan. Cirinipun inggih menawi perangan ingkang dipunambali kanthi runtut menika ngandharaken tumrap manungsa utawi ingkang nggadhahi sipat kados dene manungsa (*personifikasi*). Upaminipun migunakaken tembung sesulih; aku, kowe, -mu, -ne, lsp, ingkang nedahaken paraga (*tokoh, pelaku*)-nipun. Pramila makna geguritan samangke boten tebih saking tindak-tandukipun saking paraga ingkang dipunandharaken wonten ing salebeting geguritan. Tuladhanipun kados ing ngandhap menika.

Aku iki laut
ing ngarepe ombak
bisa murba prahara
ing mburine alun

.....

Aku iki angin
 nganglang keblat papat
 muter jantraning jagat
 sedyaku ing pethiting awan lan wengi
 .....

Aku iki mega
 kang kuwawa murba Sang Hyang Surya
 bisa nggiring mendhung saka waliking gunung
 .....
 (J.F.X Hoery, 1995: 109)

Repetisi anafora saking tuladha ing nginggil inggih menika kempalan tembung ‘aku iki’. Kempalan tembung kasebat mapan wonten ing saben larik sapisan wonten ing saben pada. Kempalan tembung ‘aku iki’ nedahaken bilih ingkang dipuntengenaken menika gegayutan kaliyan paraga. Wonten ing geguritan menika ingkang dipuncariyosaken inggih babagan paraga ‘aku’.

b. Nengenaken Gagasan tumrap Pangajeng-ajeng (*Pengandaian*)

Gina menika katujukaken tumrap *repetisi anafora* ingkang ngandharaken raos pangajeng-ajeng saking panggurit utawi paraganipun. Dados ingkang dipunambali menika gegayutan kaliyan menapa ingkang dipunjangka utawi dipunajeng-ajengaken dening paraganipun, utawi ingkang ngemu raos pamenggalhipun paraga, ugi saged awujud doa-doa dhumateng Gusti Kang Maha Kuwaos. Pramila limrahipun migunakaken tetembungan upaminipun yen ta, menawa, lsp. Tuladhanipun kados ing ngandhap menika.

Tambah dina iline ombak sangsaya banter

Yen ta ombak iku aran panah
bisoa njebol mendhung ireng
 kang nggrogoti atine langit
 tumetes banyu rahmadMu

Yen ta ombak iku aran linggis
bisoa njegol oyot angkuh
 kursi gadhing dhampar kencana
 .....

(Yusuf Susilo Hartono, 1982: 73-74).

Wonten ing *konteks* menika kempalan tembung “*Yen ta ombak iku*” ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap pangajeng-ajeng, inggih menika pangajeng-ajeng saking paraga ‘aku’. Wonten ing geguritan menika bab ingkang dados pangajeng-ajeng utawi panjangkanipun paraga ‘aku’ inggih menika ngengingi kados pundi cara ingkang sejatosipun dipunlampahi dening tiyang utawi masarakat wonten ing pagesanganipun. Kedahipun tiyang menika sami andhap asor, wicaksana, jujur, nyuwita utawi ngabdi marang kabecikan, satemah gesangipun saged gesang ingkang sejatos.

c. Nengenaken Gagasan tumrap Tumindak (*Tindakan*)

Gina menika katujukaken tumrap *repetisi anafora* ingkang gegayutan kaliyan tumindak saking paranipun. Dados ingkang dipuntengenaken saking peranga *repetisi anafora* wonten ing *konteks*-ipun arupi tindakan. Limrahipun migunakaken ater-ater tripurusa (dak-, ko-, di-), utawi saged migunakaken ater-ater hanuswara (ny-, m-, ng-, n-). Utawi saged tetembungan ingkang adhedhasar saking *konteks*-ipun saged nerangaken bab tumindak. Tuladhanipun kados ing ngandhap menika.

Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah, nduduh
 lelakon-lelakon kepungkur, sinuwur
 .....

mlaku-mlaku ing trotoar braga endah, ndhudhah
 ati susah dadi bingah
 .....

mlaku-mlaku ing trotoar braga endah, rasa nggresah

ilang babar pisan lan sesawangan
 .....

mlaku-mlaku ing trotoar braga endah, tambah
 wengi tambah ndudut ati, iramaning kecapi
 suling lan tembang cianjuran, keprungu saka kadohan
 .....

(Moch. Makloem, 1990: 61)

Saking tuladha menika saged dipuntingali bilih kempalan tembung ‘mlaku-mlaku ing trotoar braga endah’ tansah dipunambali wonten ing larik-larik saben pada salajengipun kathi runtut. Dene ginanipun kangge nengenaken tumrap tumindak. Dhasaripun inggih menika saking tembung ‘mlaku-mlaku’ menika sampun cetha menawi nggambaraken satunggaling tumindak.

d. Nengenaken Gagasan tumrap Kawontenan (*Keadaan*)

Gina menika saged dipuntingali saking perangan ingkang dipunambali menika nedahaken satunggaling kawontenan saking barang, utawi kawontenanipun paraga. Dados kawontenan samangke saged katingal saking *konteks*-ipun. Tuladhanipun kados ing ngandhap menika.

Lakune gethek milir, ketir
 ing banyu banjir, sasuwir
 pangarep-arep sirep sanalika, pankangka
 .....

Lakune gethek milir, kethir
 ing banyu banjir, mikir banjir
 mikir anak lara mencret, ketambahan kepepet
 .....

Lakune gethek milir, kentir
 ing banyu banjir, ndlidir
 kurban banjir padha ngungsi, sekolahan mori
 .....
 (Moch. Makloem, 1988: 60)

Kempalan tembung ‘Lakune gethek milir’ menika ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap kawontenan. Dhasaripun saking tembung ‘lakune’ ingkang nedahaken kawontenan saking lakunipun gethek ingkang kombang-ambing wonten satengahing banyu banjir.

e. Nengenaken Gagasan tumrap Papan (*Tempat*)

Gina menika katujukaken tumrap perangan *repetisi anafora* ingkang gegayutan kaliyan papan dunungipun prastawa. Tegesipun papan ingkang gegayutan kaliyan paraga wonten ing geguritan. Upaminipun dipunwiwiti mawi ing, ana ing, wonten ing, lsp. Pramila perangan ingkang dipunambali menika menawi kagayutaken kaliyan *konteks*-ipun lajeng saged nedahaken tumrap papan panggenan. Tuladhanipun kados ing ngandhap menika.

.....
Ing tlatah iki dakpetik
 puspa pujaning ati
ing tlatah iki dakpungkasi
 kidung pangumbaran
ing tlatah ikiidak temu
 teminal kang pungkasan
 lurung kampung kang kebak memori
 nggarit ana telenging ati
 (Hadi Mulyono M.P, 1983:4)

Saking kempalan tembung ‘Ing tlatah iki’ menika sampun cetha bilih nedahaken papan panggenan. Tlatah menika tegesipun papan. Kempalan tembung ‘Ing tlatah iki’ menika ngandharaken babagan papan kangge nglampahi langen asmara saking paraga ‘aku’. Wonten ing papan menika wasananipun paraga ‘aku’ saged manggihaken lelabuhan kang pungkasan utawi saged manggihaken wanita ingkang dados garwanipun.

f. Nengenaken tumrap Wekdal (*Waktu*)

Gina menika katujukaken tumrap *repetisi anafora* ingkang gegayutan kaliyan wekdal ingkang nerangaken satunggaling prastawa wonten ing geguritan. Upaminipun mawi tetembungan wayah, wengi, saben, kapan, lsp. Pramila perangan ingkang dipunambali menika nengenaken bab wekdal. Tuladhanipun kados ing ngandhap menika.

Ing tengah sawah
bangothongthong njeger ngacik pager
.....
aku ngerti
bangothongthong kae wadul
yen saiki keong lan precil wis langka

Sedheng blekok lan kontul isih wira-wiri
.....
aku ngerti
bekok(*sic!*)(blekok) lan kontul kae wadul
yen saiki bibis lan wader sawah wis ora ana

Saka tengah sawah
bangothongthong, blekok lan kontul
madulake panggresah
yen saiki sing ana mung lumut-lumut pestisida
(J.F.X Hoery, 1998: 110)

Kempalan tembung ‘yen saiki’ ing nginggil nedahaken bilih perangan menika nerangaken babagan wekdal. Kempalan tembung ‘yen saiki’ menika nedahaken bilih wekdal samenika sampun nglampahi ewah-ewahan ingkang ndadosaken wekdal samenika boten asri malih kados rumiyin.

Saking wujudipun *repetisi anafora*, lajeng ginanipun perangan *repetisi anafora* minangka perangan ingkang mangun endahing geguritan sampun kaandharaken. Perangan-perangan menika minangka tandha ingkang gadhah makna. Pramila salajengipun tandha-tandha menika kedah dipunsukani makna

adhedhasar sesambetanipun kaliyan perangan sanesipun ingkang ndadosaken kawetahanipun makna geguritan kala wau. Andharan babagan makna geguritan kapratelakaken kados ing ngandhap menika.

4. Makna Perangan *Repetisi Anafora*

Makna karya sastra utawi geguritan menika boten namung teges saking basanipun (*arti denotatif*), ananging teges basa kaliyan swasana, raos, *intensitas arti*, teges jangkepan (*arti tambahan utawi konotasi*), *daya liris*, pangertosan ingkang mijil saking tandha-tandha basanipun utawi tandha-tandha sanes ingkang mijil saking *konvensi* sastra, upaminipun sajak (*rima, persamaan bunyi*), *ejambement (perloncatan baris)*, *baris sajak, repetisi, homolog, tipografi*, kaliyan makna seni utawi *nilai estetis*-ipun (Pradopo, 2012:281).

Kangge nyukani makna geguritan menika, kedah dipunpahami *konvensi* basa semanten ugi *konvensi* sastranipun. Wonten ing nyukani makna utawi *konkretisasi* geguritan adhedhasar *strukturalisme-semiotik* menika, kados dene ingkang dipunandharaken Riffaterre (ing Pradopo, 2012:281), inggih menika wonten 4 bab pokok kangge ngasilaken makna geguritan, kados ta; (1) *ketaklangsungan ekspresi*, utawi *ekspresi* ingkang sinandi, (2) *pembacaan heuristik dan retroaktif*, maos kanthi *heuristik* kaliyan *hermeneutik*, (3) *matrix (key word)* utawi pamijining tembung utawi saged dipunsebat tembung mirunggan, (4) *hypogram (berkenaan dengan prinsip intertekstual)* utawi geguritan menika gadhah sesambetan kaliyan *teks* geguritan saderengipun. Wonten ing panaliten menika langkung nengenaken wonten ing cara maos adhedhasar *semiotik*, inggih menika maos kanthi *heuristik* kaliyan *hermeneutik*.

Pradopo (2012: 268), ugi ngandharaken cara anggenipun nyukani makna geguritan, inggih menika “*karya sastra dianalisis berdasarkan satuan-satuan tanda yang bermakna dengan tidak melupakan saling berhubungan dan fungsi struktural tiap-tiap satuan tanda tersebut*”. Tegesipun inggih menika anggenipun ng-*analisis* geguritan menika adhedhasar saking pratelan-pratelan tandha ingkang gadhah makna, ananging boten ngantos nguwalaken pratelan-pratelan menika saking gegayutanipun antawisipun *fungsi struktural* saben pratelan satunggal kaliyan sanesipun.

Migunakaken *analisis strukturalisme* mawon boten cekap, amargi perangan-perangan (*repetisi anafora*) ingkang tumut mangun karya sastra kala wau boten saged maged piyambak. Boten ngemu makna menawi dipunuwalaken saking perangan-perangan sanesipun ingkang ndadosaken kawetahanipun makna geguritan kasebat. Pramila perangan kala wau salajengipun kedah dipunraketaken malih kanthi ngginakaken *analisis semiotik*. Wonten ing *semiotik* perangan *repetisi anafora* menika minangka tandha ingkang ngemu makna. Lajeng anggenipun nyukani makna kedah dipungayutaken kaliyan perangan-perangan sanes ingkang wonten ing salebeting geguritan tuwin perangan-perangan sanjawining geguritan kasebat. Upaminipun saking latar sosial, budaya, kawontenan politik wonten ing bangsa Indonesia samenika.

Perangan *repetisi anafora* menika dipunsukani makna mawi *analisis semiotik* inggih menika maos kanthi *heuristik* kalajengaken maos kanthi *hermeneutik* (Riffaterre, 1978:5-6; ing Pradopo, 2012:268). Wondene andharanipun kados ing ngandhap menika.

a. Maos kanthi *Heuristik*

Miturut Pradopo (2012: 268), ngandharaken bilih maos kanthi *heuristik* inggih menika maos adhedhasar *sistem semiotik* tingkat sapisan, maksudipun inggih maos adhedhasar *konvensi* basa (Jawa). Langkung malih Pradopo (2012: 269), ngandharaken bilih wonten ing ngandharaken teges basanipun menawi prelu susunan ukara kawalik kados dene susunan tata basa *normatif* utawi salimrahipun. Salajengipun dipunsukani wuwuhan, tembung panggandheng, ingkang dipunserat wonten ing tandha kurung (...). Tetembunganipun kawangsulaken kados dene wujud *morfologi*-nipun ingkang limrah. Saged ugi menawi kabetahaken, ukara ing karya sastra menika dipunsukani seselan tembung, dasanama (*sinonim*)-ipun, lajeng kalebetaken wonten ing tandha kurung supados tegesipun langkung cetha.

Maos kanthi *heuristik* menika ancasipun kangge mangsulaken wujud geguritan ingkang kasusun saking larik-larik dados wujud gancaran utawi *parafrase* kanthi tata basa ingkang limrah. Kangge misahaken antawisipun larik satunggal kaliyan stunggalipun panaliti migunakaken tandha (/), lajeng kangge misahaken saben padanipun panaliti migunakaken tandha (/). Langkung terang saged dipunpirsani wonten ing tuladha menika.

Tambah dina iline ombak sangsaya banter

Yen ta ombak iku aran panah
bisoa njebol mendhung ireng
 kang nggrogoti atine langit
 tumetes banyu rahmadMu

Yen ta ombak iku aran linggis
bisoa njegol oyot angkuh
 kursi gadhing dhampar kencana

.....

(Yusuf Susilo Hartono, 1982: 73-74).

Prelunipun maos kanthi *heuristik* inggih amargi wonten ing geguritan menika tetembunganipun, ukaranipun lan peranganipun ukara sami boten jangkep awit supados saged padhet utawi *efektif* saha *efisien* tumrap asiling geguritan samangke saha saged ndadosaken kesan ingkang endah. Saking tuladha ing nginggil menika sajatosipun tetembunganipun boten jangkep. Menawi sampun kawaos kanthi *heuristik* kirang langkung kados menika.

//(aku ngrasa yen) Tambah dina iline ombak (kae) sangsaya (tambah) banter (wae) //

// **Yen ta ombak iku** (bisa) (di-)aran(-i) panah/ (mesthi wis bisa) bisoa njebol mendhung (kang) ireng / kang (tansah) nggrogoti atine langit / (supaya bisa) tumetes (netesake) banyu (rejeku karana) rahmadMu //

// **Yen ta ombak iku** (bisa) (di-)aran(-i) linggis / (mesthi wis bisa) bisoa njegol oyot (kang) angkuh / (ana ing) kursi gadhing dhampar kencana (kursi pamarintahan) //

Maos kanthi *heuristik* ing nginggil menika kangge mangertosi *struktur* geguritan wonten ing wujud tata basa limrah. Ananging bab menika dereng saged suka gegambaran ngengingi kados pundi makna saking geguritan kasebat. Pramila salajengipun mbetahaken maos kanthi *hermeneutik* utawi *retroaktif*.

b. Maos kanthi *Hermeneutik* utawi *Retroaktif*

Pradopo (2012:268), ngandharaken bilih maos kanthi *hermeneutik* inggih menika ngambali maos kanthi nyukani *tafsiran*. Maos kanthi *hermeneutik* adhedhasar *sistem semiotik* tingkat kalih, inggih menika arupi pamaosan ingkang adhedhasar *konvensi* sastra. Awit saking menika, karya sastra geguritan saged dipunpahami boten namung saking teges basanipun, ananging ugi makna (*significance*) kasusastranipun. Tuladhanipun kados menika.

Pada 1 menika minangka pambuka mijilipun pamenggalihan-pamenggalihan saking paraga ‘aku’. Paraga ‘aku’ kesengsem, nanging ugi meri kaliyan ‘ombak’ segara ingkang padatan tansah awor, nyawiji manunggal, gadhah satunggal raos, satunggal tujuan. Ombak menika tansah sesarengan, gentos-gentos tanpa kendhat nglebur, ngantem, utawi ngglebyur menapa kemawon pepalang (wadas, karang) ingkang malangi tujuanipun. Saking ningali kawontenan ombak kala wau lajeng paraga ‘aku’ wiwit ngangen-angen utawi nggayutaken kaliyan kawontenan saking panguwaosing bangsa menika (dhampar kencana). Paraga ‘aku’ gadhah pangajeng-ajeng supados para warga masarakat saged niru greget juang, gilig tekad ingkang mantep kados dene ombak. Bab menika dipunterangaken wonten ing pada salajegipun.

// **Yen ta ombak iku** (bisa) (di-)aran(-i) panah/ (mesthi wis bisa) bisoa njebol mendhung (kang) ireng / kang (tansah) nggrogoti atine langit / (supaya bisa) tumetes (netesake) banyu (rejeku karana) rahmadMu //

Ombak menika wonten ing segara, dene segara menika papanipun wonten ing ngandhap. Wonten ing *konteks* menika makna ombak tumuju dhumateng tiyang alit, para generasi mudha, saha sadaya masarakat supados saged preduli tumrap kawontenanipun bangsa ingkang peteng katutup mendhung. Langit menika papanipun wonten ing nginggil. Pramila saged mujudaken kawontenan saking para wakil rakyat, utawi golonganipun pamarintah. Lajeng ‘mendhung’ menika nggambaraken kawontenan saking pamarintahan ingkang ‘peteng’, utawi kathahipun prakawis. Upaminipun wontenipun korupsi, suap ing jajaran pangarsa hukum, pangadilan lsp. Sadaya prakawis menika jejel riyel ndadosaken semrawutipun kawontenan pamarintahan (mendhung ireng).

Kempalan tembung ‘*Yen ta ombak iku*’ wonten ing larik ‘/ Yen ta ombak iku aran panah/ (1.1, p.2), menika nggambaraken pangajeng-ajeng supados ombak (warga masarakat) menika dados panah. Panah menika mujudaken katitisan. Titis kados panah, maksudipun sadaya warga masarakat kedah saged ‘*memonitoring*’ utawi ngawasi saben tumindak saking panguwaos kanthi titis. Menawi wonten pangarsa pamarintah ingkang nyalawadi temtu kedah gadhah raos sujana, lajeng ‘dipuninceng’ utawi tansah dipunawasi. Lajeng menawi sampun pikantuk bukti-bukti ingkang kiyat temtu boten prelu tidha-tidha, langsung kemawon ‘dipunpanah’ utawi dipunleresaken kanthi dipuntundhes. Bab menika ingkang dipunmaksud nyepeng para durjana kanthi titis kados dene panah. Pramila lajeng saged njebol mendhung kang ireng ‘/ bisoa njebol mendhung ireng /’ (1.2, p.2).

Pramila perangan *repetisi anafora* ‘yen ta ombak iku’ kala wau saged nggambaraken satunggalipun pangajeng-ajeng babagan kawontenan. Kempalan tembung ‘yen ta’ menika nedahaken satunggalipun pangajeng-ajeng tumrap bab ingkang dereng saged nyata. Lajeng kawontenan ingkang dipunancas inggih menika dados ‘ombak’, maksudipun supados masarakat saged kados ‘ombak’ ingkang nyawiji, sesarengan gumregah nandangi pakaryan. Saking kawontenan ‘ombak’ kala wau lajeng paraga ‘aku’ ugi nggayutaken ‘ombak’ kaliyan ‘panah’, ‘linggis’ pinangka piranti ingkang saged kaginakaken kangge njebol kadurjanan.

E. Kempalan Geguritan *Bojonegoro Ing Gurit*

Kempalan geguritan wonten ing panaliten menika irah-irahanipun *Bojonegoro Ing Gurit (BIG)* anggitanipun Pamarsudi Sastra Jawi Bojonegoro

(PSJB). Kempalan geguritan *BIG* menika kapendhet saking 700-an geguritan anggitanipun PSJB ingkang saperangan ageng sampun nate kapacak wonten ing majalah basa Jawi. Majalah basa Jawi menika kados ta; Panjebar Semangat, Dharma Nyata, Jaya Baya, Djaka Lodhang, Mekar Sari, lsp.

Dipunsukani irah-irahan *Bojonegoro Ing Gurit* amargi sadaya panggurit wonten ing buku menika nyerat ngengingi Bojonegoro saking kaca paningalipun piyambak-piyambak. Kandelipun buku menika xii + 158 kaca ingkang ngemot 150 irah-irahan geguritan saking 13 panggurit. Panggurit-panggurit kala wau inggih menika; Hadi Mulyana M.P, Sri Setyo Rahayu, Nono Warnono, Djajus Pete, Moch. Makloem, Yes Ismie Suryaatmaja, Yusuf Susilo Hartono, J.F.X. Hoery, Hartono, Nardi, Herwanto, L. Isnur Sukmana, saha Mas Gampang Prawoto. Sadaya panggurit-panggurit kasebat nyawiji wonten ing Sanggar Sastra Pamarsudi Sastra Jawi Bojonegoro (PSJB).

Kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB menika dipunchithak kaliyan panerbit Narasi Yogyakarta. Kempalan geguritan menika minangka cithakan ingkang kaping I, taun 2006. Warni buku menika pethak, kanthi rerenggan awarni coklat wonten ing perangan nginggil saha ngandhapipun. Wondene irah-irahanipun '*Bojonegoro Ing Gurit*' kaserat awarni cemeng.

F. Panaliten ingkang Jumbuh

***Anafora dalam Tembang Macapat* dening Wiwien Widyawati Rahayu**

Panaliten kathi irah-irahan *Anafora dalam Tembang Macapat* menika arupi *Laporan Penelitian* ingkang dipunayahi dening Wiwien Widyawati Rahayu

saking Jurusan Sastra Daerah Fakultas Sastra Universitas Gadjah Mada rikala taun 2000. Sumber panalitenipun inggih tembang macapat ingkang kapendhet saking serat Wedhatama anggitanipun KGPAA Mangkunegara IV. Tembang macapat ingkang kalebet wonten ing serat Wedhatama menika kanthi rinci saged dipunandharaken kados menika; Pangkur: 14 pupuh, Sinom: 18 pupuh, Pocung: 15 pupuh, Gambuh: 25 pupuh. Lajeng nambah saking *versi* sanes wonten gambuh: 10 pupuh, Kinanthi: 28 pupuh. Pramila menawi sadaya pupuh menika dipungunggung wonten 100 pupuh. Wondene jinisipun *anafora* ingkang dipunasilaken wonten 6 jinis inggih menika; *anafora hal*, *anafora pelaku*, *anafora tindakan*, *anafora keadaan*, *anafora modalitas ingkar*, *anafora tempat*.

Gayutipun panaliten saking Wiwien kaliyan panaliten menika inggih wonten ing panganggenipun *anafora* kangge ng-*analisis* karya sastra awujud *puisi* utawi geguritan. Saking panalitenipun Wiwien menika ngasilaken 6 jinis *anafora*. Saking 6 jinis *anafora* kala wau lajeng kaginakaken kangge dhasar ngandharaken ginanipun *repetisi anafora* wonten ing panaliten menika.

Wondene bedanipun inggih wonten ing *data* saha sumber panalitenipun. Panalitenipun Wiwien menika namung ngandharaken bab jinis *anafora* wonten ing tembang macapat, dene sumber panalitenipun tembang macapat 100 pupuh ingkang kaemot wonten ing serat Wedhatama anggitanipun KGPAA Mangkunegara IV. Dene panaliten menika ngandharaken 3 prakawis, inggih menika; (1) wujud *repetisi anafora*, (2) ginanipun perangan *repetisi anafora*, lajeng ingkang pungkasan (3) ngandharaken makna perangan *repetisi anafora*.

Wondene sumber *data-nipun* geguritan ingkang kaemot wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.

G. Nalaring Panaliten

Strukturalisme-semiotik menika salah satunggaling cara panaliten ingkang trep kangge nлити karya sastra geguritan, amargi geguritan menika *struktur kompleks*. Geguritan menika sipatipun madhetaken pamenggalih utawi *memadatkan gagasan*. Kanthi migunakaken cara panaliten *strukturalisme-semiotik*, perangan ingkang tumut mangun endahing geguritan saged kapanggihaken. Panaliten menika boten namung mantha-mantha perangan-perangan kala wau, amargi sejatosipun perangan kala wau boten saged madeg piyambak. Pramila kedah dipungayutaken kaliyan perangan-perangan sanes ingkang ndadosaken wetahipun makna geguritan menika inggih menika kanthi sarana *semiotik*.

Panaliten menika ng-*analisis* babagan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB. Panaliten menika dipunayahi supados saged manggihaken kados pundi wujud *repetisi anafora*, ginanipun perangan *repetisi anafora*, lajeng nlesih saha medharaken makna peranganipun *repetisi anafora* kasebat. Ngandharaken perangan *repetisi anafora* kasebat ugi saged kangge pandom madosi makna geguritan. Awit ginanipun *repetisi anafora* menika kangge nengenaken gagasan ingkang wigati.

Repetisi anafora inggih menika runtutipun larik, tembung, kempalan tembung ingkang mapan wonten ing purwakaning larik (perangan ngajeng saking

larik) wonten ing saben larik salajengipun. Dados ingkang dipunwangsuli menika saged arupi *inti* utawi wosing prakawis wonten ing geguritan kasebat.

Jinising panaliten menika kalebet panaliten *deskriptif* mawi pendhekatan *kualitatif*. Wondene lampahing panaliten kados menika; maos sadaya geguritan wonten sumber panaliten kathi satiti, salajengipun madosi *repetisi anafora* wonten ing salebeting sumber *data*. Menawi sampun manggihaken *data* menika lajeng dipuncathet utawi dipunlebetaken wonten ing kartu *data* miturut *klasifikasi*-nipun ingkang sampun karantam. Sadaya *data* kala wau lajeng dipun-*analisis* kanthi *deskriptif*. Salajengipun *data-data* kasebat dipunsukani makna kanthi *semiotik*, inggih menika maos kanthi *heuristik* saha *hermeneutik*.

Data peranganipun *repetisi anafora* ingkang kapanggihaken wonten ing sumber *data* menika kathah sanget. Awit saking menika boten dipuntliti sadaya. Dados namung mendhet saperangan geguritan ingkang kakinten sampun saged makili ciri-ciri saking sadaya *data* kala wau. Kanthi cara menika, pramila saged ndadosaken panaliten menika langkung *fokus*. Pawadan salajengipun inggih winatesipun babagan biaya, wekdal, *fisik* saha seserepan saking panaliti. Panaliten menika dipunsukani irah-irahan *Repetisi Anafora wonten ing Kempalan Geguritan Bojonegoro Ing Gurit Anggitanipun Pamarsudi Sastra Jawi Bojonegoro(PSJB)*.

BAB III

CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Jinis panaliten menika kalebet jinis panaliten *deskriptif* mawi pendhekatan *kualitatif*. Kanthi panaliten *deskriptif*, panaliti kedah saged medharaken *fakta-fakta* utawi *data* ingkang katingal kanthi cara suka andharan utawi *mendeskrripsikan*. *Fakta* utawi *data* menika minangka sumber katrangan ingkang dipundadosaken dhasar *analisis* (Siswantoro, 2010:57). Saking andharan kasebat pramila panaliten *deskriptif* menika langkung trep amargi ingkang dipunrembag wonten ing panaliten menika ngengingi karya sastra geguritan.

Geguritan menika kasusun saking tembung-tetembungan ingkang sampun pinilih, lajeng dipunsusun wonten ing susunan ingkang sae. Saking susunan tembung-tembung kala wau pramila lajeng saged mijilaken wujud *repetisi anafora*. Kanthi panaliten *deskriptif*, pramila kados pundi wujud, ginanipun kaliyan makna saking perangan *repetisi anfora* wonten ing geguritan menika saged dipunandharaken mawi ukara-ukara ingkang *sistematis (deskriptif)*. Pramila sadaya andharan ingkang sampun kawahyakaken wonten ing panaliten *deskriptif* menika saged mbiyantu pamaos anggenipun nampi asilipun panaliten menika kanthi langkung terang.

B. Data saha Sumberipun Data

Data inggih menika *sumber informasi* ingkang badhe dipunpilah minangka bahan *analisis* (Siswantoro, 2010:70). *Data* wonten ing panaliten

menika inggih wujud, gina, saha makna perangan *repetisi anafora* wonten ing salebeting geguritan.

Sumberipun *data* saking panaliten menika inggih geguritan wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB. Kempalan geguritan *BIG* menika ngemot 150 irah-irahan geguritan saking 13 panggurit. Saking sumber *data* kala wau kathah sanget kapanggihaken *repetisi anafora*. Awit saking menika boten dipuntliti sadaya. Geguritan ingkang katemtokaken kangge dipun-*analisis* wonten 20, inggih menika; *Mliwis Putih, Singer Tuwa, Kangen, Layangan, Aja, Ing Sarasehan, Guritan kanggo Kenya Sundha, Kemlandhehan, Bojonegoro-ku Banjir, Mlaku-Mlaku ing Trotoar, Gurit marang Mas Sigit, Tikus-Tikus, Ombak Wengi, Cup Menenga Dewi, Apa Abamu Panggurit, Sing Katon Kae, Aku Iki, Panggresah Tengah Sawah, Anankku*, saha ingkang pungkasan *Lemah Aking*.

Gunggung 20 kasebat katemtokaken adhedhasar ciri saking *data* ingkang dipuntliti sampun mligi. Tegesipun, geguritan menika sampun ngemot wujud *repetisi anafora* (larik, tembung, kempalan tembung) utawi sakirang-kirangipun ngemot kalih saking tigang wujud *repetisi anafora* kala wau wonten ing salebetipun geguritan. Sadaya *data* menika sampun saged kapanggihaken wonten ing 20 geguritan kasebat. Kanthi cara menika, pramila saged ndadosaken panaliten menika langkung *fokus*. Pawadan salajengipun inggih winatesipun babagan wragad, wekdal, *fisik* saha seserepan saking panaliti.

C. Caranipun Ngempalaken *Data*

Cara anggenipun ngempalaken *data* inggih menika kanthi maos saha

nyathet utawi nyerat. Wondene lampah-lampah anggenipun ngempalaken *data* saged kapratelakaken kathi rinci kados ing ngandhap menika.

1. Maos sadaya geguritan ingkang wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.
2. Nemtokaken *data* panaliten, inggih menika *repetisi anafora* awujud larik, tembung, saha kempalan tembung.
3. Nemtokaken geguritan ingkang ngemot wujud *repetisi anafora* kala wau. Wonten ing panaliten menika dipundhasaraken tumrap satunggal geguritan ingkang ngemot sadaya wujud *repetisi anafora* kala wau utawi sakirang-kirangipun wonten kempalan tembung ugi tembung wonten ing salebeting geguritan kasebat.
4. Salajengipun maos kanthi satiti saprelu saged mbedakaken antawisipun *repetisi anafora* kaliyan jinis *repetisi* sanesipun.
5. Maos kathi wongsal-wangsul supados pikantuk *data* ingkang nyata leresipun.
6. Menawi sampun pikantuk *data* ingkang dipunkajengaken, lajeng dipuncathet utawi dipunlebetaken wonten ing kartu *data*.

D. Pirantining Panaliten

Piranti panaliten menika tegesipun piranti ingkang kaginakaken kangge ngempalaken *data* (Siswanto, 2010:73). Piranti panaliten ingkang kaginakaken wonten ing panaliten menika arupi kartu data. Kartu *data* menika saged suka pambiyantu kangge nggampilaken wonten ing *klasifikasi data*. Kartu *data* menika mbiyantu sanget amargi saged ndadosaken padamelan kanthi *sistematik*. Kajaba

nggampilaken anggenipun merang-merang *data* ugi saged nggampilaken anggenipun ngecek *data* samangke. Tuladha saking wujudipun kartu *data* inggih kados ing ngandhap menika.

Tabel 1: **Tuladha Kartu *Data Repetisi Anafora* wonten ing Kempalan Geguritan *BIG* Anggitanipun PSJB**

No	1
Sumber Larik/ pada Panggurit	<i>MP</i> kaca 4 1,3,5 / 3 Hadi Mulyono M.P
<i>Data</i>	//...//...// Ing tlatah iki idakpetik / puspa pujaning ati/ ing tlatah iki dakpungkasi/ kidung pangumbaran/ ing tlatah iki idak temu / teminal kang pungkasan /lurung kampung kang kebak memori/ nggarit ana telenging ati//

Kangge nggancaraken teges supados saged caket kaliyan menapa ingkang dipunancas pramila migunakaken bausastra jawi. Bausastra jawi menika mbiyantu kangge madosi tegesipun tetembungan ingkang dereng dipunmangertosi. Menika wigati sanget tumrap anggenipun suka makna geguritan samangke.

E. Caranipun Analisis *Data*

Cara *analisis data* kanthi *analisis strukturalisme-semiotik*. Wonten ing *analisis* menika peranan saking geguritan kedah dipunmangertosi, pramila dipunuwalaken sawetawis saking *struktur* sakaliripun. Perangan ingkang dipun*analisis* inggih menika wujudipun *repetisi anafora* (larik, tembung, kempalan tembung), saha ginanipun peranan *repetisi anafora* wonten ing geguritan *BIG* anggitanipun PSJB. Lajeng ingkang pungkasan peranan *repetisi anafora* kala wau dipunsukani makna miturut *konteks*-ipun. Perangan-perangan saking geguritan menika boten saged madeg piyambak menawi dipunpisah kaliyan

perangan-perangan sanesipun, pramila salajengipun dipunraketaken malih mawi *analisis semiotik*. *Analisis semiotik* dipunayahi kanthi dhasar peranan-perangan (wujudipun *repetisi anafora* arupi larik, tembung, kempalan tembung) dipunsukani makna kanthi nggayutaken kaliyan peranan sanesipun ingkang tumut mangun geguritan kasebat. Pramila lajeng dipunsebat nyukani makna peranan *repetisi anafora*.

Analisis strukturalisme-semiotik miturut Riffaterre (ing Endraswara, 2011:67), inggih menika katindakaken mawi maos kanthi *heuristik* salajengipun maos kanthi *hermeneutik* utawi *retroaktif*. Wondene lampahing anggenipun *analisis data* saged kapratelakaken kados menika.

1. *Data-data* ingkang sampun samekta wonten ing kartu *data* dipunwaos kanthi tliti lan premati, dipunwaos kanthi wongsal-wangsul supados mangertosi *konteks-ipun*.
2. *Identifikasi data*, inggih menika mantha-mantha *data* saking kartu *data* dipunlebetaken wonten ing tabel *analisis* ingkang sampun dipun-samektakaken rumiyin miturut *klasifikasi-nipun* inggih menika miturut wujud *repetsi anafora*, saha ginanipun *repetsi anafora* wonten ing geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.
3. *Analisis data*, sasampunipun *data-data* sampun dipun-*identifikasi* sadaya lajeng dipun-*analisis* kanthi *deskriptif*. Wondene caranipun *analisis data* kanthi cara *strukturalisme-semiotik*.
4. *Interferensi*, inggih menika ndamel dudutan ngengingi prakawis ingkang dipuntliti. Ananging saderengipun suka dudutan, langkung rumiyin ka-

tindakaken *pembahasan menyeluruh* ngengingi panganggenipun *repetisi anafora*. Ingkang dipunbahas inggih menika tumrap wujud, ginanipun perangan *repetisi anafora* wonten ing geguritan, lajeng perangan *repetisi anafora* kala wau dipunsukani makna miturut *konteks*-ipun satemah anggenipun nyukani makna boten uwal saking pokokipun, lajeng saged dipunsukani dudutan.

Wonten ing lampahing *identifikasi data* kala wau *data* saking kartu *data* dipunlebetaken wonten ing tabel *analisis*. Tabel *analisis* menika ngemot kados pundi wujud gina, saha makna perangan *repetisi anafora*. Wondene wujudipun tabel *analisis data* kados ing ngandhap menika.

Tabel 2: **Analisis Wujud, Gina, saha Makna Perangan Repetisi Anafora wonten ing Kempalan Geguritan BIG anggitanipun PSJB**

No	Data	Wujud Repetisi Anafora	Gina Repetisi Anafora	Makna Perangan Repetisi Anafora	Sumber data
1	2	3	4	5	6
1	// ..... // Yen ta ombak iku aran panah/ bisoa njebol mendhung /...../ banyu rahmadMu // Yen ta ombak iku aran linggis / bisoa njegol oyot angkuh / kursi gadhing dhampar kencana //	kempalan tembung	Pangajeng-ajeng	- ‘ombak’menika tegesipun obahing banyu gegulungan wonten ing segara. Wonten ing <i>konteks</i> menika, ‘ombak’ mujudaken tumindak tiyang ingkang se-sarengan, ingkang tansah nyawiji, se-sarengan gumre-gah nandangi pakaryan	OW 1,3,5/3

Katrangan:

OW/1,3,5/3 : OW (*Ombak Wengi*, menika irah-irahan), larik: 1,3,5 / pada: 3

F. Caranipun Ngesahaken *Data*

Data-data ingkang kapanggihaken wonten ing panaliten menika kedah saged njangkepi sipat leres, pener saha ajeg. Lajeng kangge ngecek kaleresanipun *data (valid,)* saha supados pikantuk *data* ingkang ajeg (*reliabel*), pramila wonten ing panaliten menika migunakaken *validitas* kaliyan *reliabilitas* kados ing ngandhap menika.

Validitas ingkang kaginakaken wonten ing panaliten menika arupi 2 warni, inggih menika; *validitas semantis* kaliyan *validitas expert-judgement*. Miturut Endraswara (2011:164), *validitas semantis* inggih menika “*mengukur kesensitifan makna simbolik yang bergayut dengan konteks*”. Tegesipun *data-data* ingkang jumbuh kaliyan perangan *repetisi anafora* dipunsukani makna miturut *konteks*-ipun. Pramila *data* ingkang dipunandharaken boten uwal saking *konteks* utawi tetep saged dipungayutaken kaliyan *konteks*-ipun. Tuladhanipun:

Tambah dina iline ombak sangsaya banter
Yen ta ombak iku aran panah
 bisoa njebol mendhung ireng
 kang nggrogoti atine langit
 tumetes banyu rahmadMu

Yen ta ombak iku aran linggis
 bisoa njegol oyot angkuh
 kursi gadhing dhampar kencana

.....

(Yusuf Susilo Hartono, 1982: 73-74).

Geguritan ing nginggil lajeng dipunwaos kanthi *semiotik*, inggih menika maos kanthi *heuristik* kalajengaken *hermeneutik*. Miturut Pradopo (2012: 268), ngandharaken bilih maos kanthi *heuristik* inggih menika maos adhedhasar *sistem semiotik* tingkat sapisan, maksudipun inggih maos adhedhasar *konvensi* basa

(Jawa). Langkung malih Pradopo (2012: 269), ngandharaken bilih wonten ing ngandharaken teges basanipun menawi prelu susunan ukara kawalik kados dene susunan tata basa *normatif* utawi salimrahipun.

Wondene maos kanthi *hermeneutik* inggih menika ngambali maos kanthi nyukani *tafsiran*. Maos kanthi *hermeneutik* adhedhasar *sistem semiotik* tingkat kalih, inggih menika arupi pamaosan ingkang adhedhasar *konvensi* sastra. Awit saking menika, karya sastra geguritan saged dipunpahami boten namung saking teges basanipun, ananging ugi makna (*significance*) kasusastranipun (Pradopo ,2012:268). Langkung terang saged dipuntingali wonten ing tuladha menika.

//(aku ngrasa yen) Tambah dina iline ombak (kae) sangsaya (tambah banter (wae) //

Pada 1 menika minangka pambuka mijilipun pamenggalihan-pamenggalihan saking paraga ‘aku’. Paraga ‘aku’ kesengsem, nanging ugi meri kaliyan ‘ombak’ segara ingkang padatan tansah awor, nyawiji manunggal, gadhah satunggal raos, satunggal tujuan. Ombak menika tansah sesarengan, gentos-gentos tanpa kendhat nglebur, ngantem, utawi ngglebyur menapa kemawon pepalang (wadas, karang) ingkang malangi tujuanipun. Saking ningali kawontenan ‘ombak’ kala wau lajeng paraga ‘aku’ wiwit ngangen-angen utawi nggayutaken kaliyan kawontenan saking panguwaosing bangsa menika (dhampar kencana). Paraga ‘aku’ gadhah pangajeng-ajeng supados para warga masarakat saged niru greget juang, gilig tekad ingkang mantep kados dene ombak. Bab menika dipunterangaken wonten ing pada salajegipun.

// **Yen ta ombak iku** (bisa) (di-)aran(-i) panah/ (mesthi wis bisa) bisoa njebol mendhung (kang) ireng / kang (tansah) nggrogoti atine langit / (supaya bisa) tumetes (netesake) banyu (rejeku karana) rahmadMu //

‘Ombak’ menika wonten ing segara, dene segara menika papanipun wonten ing ngandhap. Wonten ing *konteks* menika makna ‘ombak’ tumuju dhumateng tiyang alit, para generasi mudha, saha sadaya masarakat supados saged preduli tumrap kawontenanipun bangsa ingkang peteng katutup mendhung. Langit menika papanipun wonten ing nginggil. Pramila saged mujudaken kawontenan saking para wakil rakyat, utawi golonganipun pamarintah. Lajeng ‘mendhung’ menika nggambaraken kawontenan saking pamarintahan ingkang ‘peteng’, utawi kathahipun prakawis. Upaminipun wontenipun korupsi, suap ing jajaran pangarsa hukum, pengadilan lsp. Sadaya prakawis menika jejel riyel ndadosaken semrawutipun kawontenan pamarintahan (mendhung ireng).

Kempalan tembung ‘*Yen ta ombak iku*’ wonten ing larik ‘/ Yen ta ombak iku aran panah/ (1.1, p.2), menika nggambaraken pangajeng-ajeng supados ombak (warga masarakat) menika dados panah. Panah menika mujudaken katitisan. Titis kados panah, maksudipun sadaya warga masarakat kedah saged ‘*memonitoring*’ utawi ngawasi saben tumindak saking panguwaos kanthi titis. Menawi wonten pangarsa pamarintah ingkang nyalawadi temtu kedah gadhah raos sujana, lajeng ‘dipuninceng’ utawi tansah dipunawasi. Lajeng menawi sampun pikantuk bukti-bukti ingkang kiyat temtu boten prelu tidha-tidha, langsung kemawon ‘dipunpanah’ utawi dipunleresaken kanthi dipuntundhes. Bab menika ingkang dipunmaksud nyepeng para durjana kanthi titis kados dene panah. Pramila lajeng saged njebol mendhung kang ireng ‘/ bisoa njebol mendhung ireng /’ (1.2, p.2).

Pramila perangan *repetisi anafora* ‘yen ta ombak iku’ kala wau saged nggambaraken satunggalipun pangajeng-ajeng babagan kawontenan. Kempalan

tembung ‘yen ta’ menika nedahaken satunggalipun pangajeng-ajeng tumrap bab ingkang dereng saged nyata. Lajeng kawontenan ingkang dipunancas inggih menika dados ‘ombak’, maksudipun supados masarakat saged kados ‘ombak’ ingkang nyawiji, sesarengan gumregah nandangi pakaryan. Saking kawontenan ‘ombak’ kala wau lajeng paraga ‘aku’ ugi nggayutaken ‘ombak’ kaliyan ‘panah’, ‘linggis’ pinangka piranti ingkang saged kaginakaken kangge njebol kadurjanan.

Salajengipun *validitas expert-judgement* utawi *pertimbangan ahli* inggih menika kanthi *konsultasi* dhumateng dosen ingkang gayut kaliyan bidang kajian menika (sastra). Prelunipun supados dosen menika saged mbiyantu panaliti ngudhari prakawis-prakawis ingkang dados pepalang wonten ing salebeting panaliten. Saha tansah saged paring panyaruwe saha pamrayogi tumrap panaliten menika supados asilipun panaliten samangke saged langkung sae.

Reliabilitas ingkang dipunginakaken inggih menika *reliabilitas intra-rater*. *Reliabilitas intra-rater* menika adhedhasar saking kaprigelan utawi kauletan anggenipun niteni (*mencermati*) saha anggenipun nyerat. Tegesipun maos saha *mengkaji data* kanthi makaping-kaping supados pikantuk gegamblangan babagan prakawis ingkang badhe dipuntliti. Saha supados pikantuk *data* ingkang ajeg, ateges *data* menika *akurat* saha saged dipunpitados sumberipun.

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGANIPUN

A. Asiling Panaliten

Asil saking panaliten menika arupi *data-data* ingkang magepokan kaliyan *repetisi anafora* inggih menika wujud *repetisi anafora*, ginanipun perangan *repetisi anafora* kaliyan maknanipun perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB. Geguritan ingkang katemtokaken kangge dipun-*analisis* babagan *repetisi anafora* wonten 20, inggih menika; *Mliwis Putih, Singer Tuwa, Kangen, Layangan, Aja, Ing Sarasehan, Guritan kanggo Kenya Sundha, Kemlandhehan, Bojonegoro-ku Banjir, Mlaku-Mlaku ing Trotoar, Gurit Marang Mas Sigit, Tikus-Tikus, Ombak Wengi, Cup Menenga Dewi, Apa Abamu Panggurit, Sing Katon Kae, Aku Iki, Panggresah Tengah Sawah, Anakku, saha Lemah Aking.*

Asiling panaliten wonten ing bab menika dipunandharaken mawi tabel. Ancasipun supados nggampilaken anggenipun suka *analisis* saben *data-nipun* ugi saged katingal kanthi gamblang menapa kemawon wujud *repetisi anafora* kaliyan ginanipun perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB. Wonten ing tabel menika boten kasertakaken makna saking perangan *repetisi anafora*. Bab nyukani makna perangan *repetisi anafora* langsung dipunlebetaken wonten ing bab pirembagan, supados saged dipunrembag kanthi langkung rinci. Wondene wujudipun tabel panaliten kados ing ngandhap menika.

Tabel 3: **Wujud *Repetisi Anafora* saha Ginanipun Perangan *Repetisi Anafora* wonten ing Kempalan Geguritan *BIG* Anggitanipun PSJB**

No	Wujud <i>Repetisi Anafora</i>	Ginanipun <i>Repetisi Anafora</i>	Indikator	Kat.
1	2	3	4	5
1	larik	Nengenaken gagasan tumrap paraga	// Embuh wis pirang warsa / anggonmu suwita/ embuh wis pirang warsa / anggonmu setya / ngancani anggonku makarya / ngupaya boga // Singer tuwa / sliramu tansah setya / jrone aku lara lapa / nandangi pakaryan / kanggo nyukupi butuhe warga // Singer tuwa / nadyan kaya ngapa / sliramu tansah dakrawat /daktresnani / nadyan kaya ngapa / tresnaku tansah ngrembaka //	(DL/5)
2	larik	Nengenaken gagasan tumrap pangajeng-ajeng	// Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila / ngrembug eksistensi wigati / mbirat panyakrabawa sanggarunggi sayekti / datan nana kang linuwih piguna sajuga lan sawiji / rekta seta, lengking jenar kabeh kebak ing gati / nut papaning sowang-sowang // Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila / bawarasa sutresna umiring manunggaling panglenggana / kareben hora nana salawana keladuke / agawe gendra lan pancakara // Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila / madhakake swara-swara blero kawistara beda / kareben dadi wirama wirata tinata / nganyut-anyut rinungu ajeg ing sawerna swasana // Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila / sarju nyawijikake gilig tekad tan kendhat / nggayuh sageng kang wus jinangka / raharjaning swasana //	(DL/22)
3	larik	Nengenaken gagasan tumrap tumindak	//.../ slutha-sluthu / ora duwe sungkan, awan-awan / ....// Tikus-tikus ing kantor, pencilakan / angon mangsa mbukaki lemari, laci / meja ora kari dadi sasaran, wewatekan/ .... // .../ ongang-onggang, tandang grayang / nyalawadi pirang-pirang / koli barang	(DL/38)

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
			ambblas tanpa tilas // Tikus-tikus sing konangan, uber-uberan /mlayu nyang wuwungan, umpetan / ing pyan karo ninggal swara: / glodhak! / dher!// Tikus... / Tikus-tikus kuwi, ora perduli / tikus apa wae, kepenake / aja diobati, yen mati / badheg kaya cureg! // Tikus-tikus kuwi, ora perduli / tikus apa wae, kepenake / diobong ing geni kang mulad-mulad, geni tekad / bangsaku nyirnakake satru bebuyutan, pakaryan / becik kanggo ngisi kamardikan lestarekna / tanpa tikus-tikus! //	
4	larik	Nengenaken gagasan tumrap kawontenan	// Sing katon kae / pancen bleger gatra / nanging sanyatane / sukma kadhung oncat / ngrambyang ing uleganing jaman / aja kathik digetuni / apamaneh mbokgandhuli / sanajan kanthi sedya mulya / ora-orane mikolehi / tiwas nambah ati gela / tiwas njejero pamisuh // Sing katon kae / pancen bleger gatra / nanging sanyatane / jiwa nalurine wis ora ana / kakendhang ing uleganing jagat / ora perlu dibeburu / apamaneh mbok labuhi pati geni / sanajan pathokane idealisme / ora-orane aweh pituwas / tiwas mbebuwang ajining dhiri / tiwas mbranang ati //	(DL/50)
5	larik	Nengenaken gagasan tumrap wekdal	// Kapan bae yen dina isih bening, langit isih biru / angangenku nyoba nyuwak pepesthen lan kanyatan/ yen kapalmu wis mbedhol jangkar/ ninggalake pelabuhan / tanpa ucap sugeng tindak kagawa lathi kang bisu // .... / wulung-wulung padha bali nyang susuhe / rebut dhucung, kaya playune dina / kang tansah oyak-oyakan / dhuh, kayane ora bakal kita ketemu maneh // [lamat-lamat katon, warna jingga ing pipimu / srengenge sore kang nyisa ing poncot kulon / pesisir lor, nyimpen netramu kang ndhelikake kasedhihan]	(DL/8)

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
			// Kapan kae yen dina isih bening, langit isih biru/ pangangenku nyoba nyuwak pepesthen lan kanyatan/ kangen iki bakal dipungkasi //	
6	tembung	Nengenaken gagasan tumrap paraga	// Kemlandhehan nyenyahak pangan / kemlandhehan nggawe pasiksan / mateni panguripan / pang cilik tansah dadi korban / rakyat cilik sing tansah kacintrakan / kuwaregen dijejeli semboyan / rakyat cilik tambah mendelik / ajeg ngrungkepi pakaryan paceklik //	(DL/27)
7	tembung	Nengenaken gagasan tumrap pangajeng-ajeng	//....// Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila / bawarasa sutresna umiring manunggaling panglenggana / kareben hora nana salawana keladuke / agawe gendra lan pancakara // Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila / madhakake swara-swara blero kawistara beda / kareben dadi wirama wirata tinata / nganyut-anyut rinungu ajeg ing sawerna swasana //....//	(DL/23)
8	tembung	Nengenaken gagasan tumrap tumindak	// Ing tengah bulak / wayah ketiga ngerak / anteng mbrengengeng/ kinubengan langit biru tanpa sesulak / mega tipis-tipis / mesem krungu tembang kekidungan / ngundang barat gedhe, ngancik wayah sore // .... // .... // Iki kang dak temu ing kene, mitraku / ngundang layangan tanpa pamrih /benang lan kamenangan / oyak-oyakan dluwang / ing kene layangan anteng, sowangan mbrengengeng / kenure senar tanpa gelas / ana ndhuwur ngajak memitran / apa kowe nate weruh ? //	(DL/12)
9	tembung	Nengenaken gagasan tumrap kawontenan	// Sing katon kae / pancen bleger gatra / nanging sanyatane / sukma kadhung oncat / ngrambyang ing uleganing jaman / aja kathik digetuni / apamaneh mbokgandhuli / sanajan kanthi sedya mulya / ora-orane mikolehi / tiwas nambah ati gela / tiwas njejero pamisuh // Sing katon kae / pancen bleger gatra /	(DL/56)

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
			nanging sanyatane / jiwa nalurine wis ora ana / kakendhang ing uleganing jagat / ora perlu dibeburu / apamaneh mbok labuhi pati geni / senajan pathokane idealisme / ora- orane aweh pituwas / tiwas mbebuwang ajining dhiri / tiwas mbranang ati //	
10	tembung	Nengenaken gagasan tumrap papan	// Aku iki laut / ing ngarepe ombak / bisa murba prahara / ing mburine alun / bisa ngrenda katresnan / ing waliking cakrawala / daksimpen wecaning jaman. // Aku iki angin / nganglang keblat papat / muter jantraning jagat / sedyaku ing pethiting awan lan wengi / tekadku ing telenging bumi lan langit / dakundha gumiliring jaman / dakuja jantraning mangsa lumaku / ora ana kang bakal maelu. // Aku iki mega/kang kuwawa murba Sang Hyang Surya / bisa nggiring mendhung saka waliking gunung / bisa gawe tangise lintang lan rembulan / sing kadhung lungse ginawa jaman / ginaris ing tandha-tandha / kang wis pinajer / ing paseksening urip //	(DL/59)
11	tembung	Nengenaken gagasan tumrap wekdal	//Apa abamu panggurit /.... / dhuh panggurit / apa kirane wis kepancal swarga / sejatine bumimu wis suwe mendhem trahing sabda jati / sadurunge cemara thuthul / sangisore kayu pamenthangan / sadurunge sada kalam njarwani maknane alif / sadurunge makarya ngrengga wihara / sadurunge watu padhas nindhihi anggane Yudhas / sadurunge mapag tekane para sakabat / sadurunge kebo nandhini mundhi janji / mung sliramu kang kuwawa ngrakit / warna-warna putih / mlathi-mlathi lan sakabehing wewangi / saiki banjur ana ngendi? / ana ngendi...? //...//	(DL/49)
12	Kempan- lan tembung	Nengenaken gagasan	// Aku iki laut / ing ngarepe ombak / bisa murba prahara / ing mburine alun / bisa ngrenda katresnan / ing waliking	(DL/57)

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
		tumrap paraga	cakrawala / daksimpen wecaning jaman. // Aku iki angin / nganglang keblat papat / muter jantraning jagat / sedyaku ing pethiting awan lan wengi / tekadku ing telenging bumi lan langit / dakundha gumiliring jaman / dakuja jantraning mangsa lumaku / ora ana kang bakal maelu. // Aku iki mega/ kang kuwawa murba Sang Hyang Surya / bisa nggiring mendhung saka waliking gunung / bisa gawe tangise lintang lan rembulan / sing kadhung lungse ginawa jaman / ginaris ing tandha-tandha / kang wis pinajer / ing paseksening urip //	
13	Kempa- lan tembung	Nengenaken gagasan tumrap pangajeng- ajeng	// Tambah dina iline ombak sangsaya banter // Yen ta ombak iku aran panah/ bisoa njebol mendhung ireng / kang nggrogoti atine langit / tumetes banyu rahmadMu // Yen ta ombak iku aran linggis / bisoa njegol oyot angkuh / kursi gadhing dhampar kencana // Yen ta ombak iku kuping / bisoa wicaksana nampa bebisik wong cilik / kang getihen saka cepitan / watu urip // Yen ta ombak aran lisan / Bisoa ngucap kajujuran / Jujur satemene jujur / Ora mung sulapan // Yen ta ombak iku tangan / bisoa nyuwita bebener / ora ulapan kadonyan / utawa / tegel numpel gorokan liyan // Yen ta ombak iku suku / bisoa mlaku kenceng / ora bengkong lan nyepak / nganti kancane dadi keset kantor // Yen ta ombak iku aran ati / bisoa suci yekti marang kamanungsan / eling marang kang kuwasa // Yen ta ombak iku aran panguripan / muga bisoa uripku – urip sejatine / ora mung jangkepan //	(DL/39)
14	Kempa- lan tembung	Nengenaken gagasan tumrap	// Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah , nduduh / lelakon-lelakon kepungkur, sinuwur / tresna asih kang	(DL/31)

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
		tumindak	<p>tanpa ginincu, aku / kepincut ing esemmu euis cah manis // Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah, ndhudhah / ati susah dadi bingah, mendah / upama sliramu ngonangi aku / mesthi kok gandheng, renteng-renteng / aku lan sliramu ngubengi Bandung / kang kinepung, gunung / Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah, rasa nggresah / ilang babar pisan lan sesawangan / klambi-klambi ing toko kene, ngelingake / nalika sliramu godha klambi sulaman, bar bayaran / pas padhang bulan // Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah, tambah wengi tambah ndudut ati, iramaning kecapi / suling lan tembang cianjuran, keprungu saka kadohan / nggojingake pikir sing sumampir ing awang-awang / Miaku-miaku (<i>sic!</i>) (Mlaku-mlaku) ing trotoar braga endah, betah / aku nyawang solah bawamu, cah ayu / kapan awake dhewe bisa kencan langen katresnan ? //</p>	
15	Kempalan tembung	Nengenaken gagasan tumrap kawontenan	<p>// Lakune gethek milir, ketir / ing banyu banjir, sasuwir / pangarep-arep sirep sanalika, panjangka / panen sawah sa-ilat lor kali, dadi / buyar jalaran banyu banjir wis sabangkekan // Lakune gethek milir, kethir / ing banyu banjir, mikir banjir / mikir anak lara mencret, ketambahan kepepet / butuh mabyar sekolah lan nebus obat / mobat mabit golek dhuwit utangan, oleh pitulungan / utangan dhuwit anakan // Lakune gethek milir, kentir / ing banyu banjir, ndlidir / kurban banjir padha ngungsi, sekolahan mori / lan trucuk guru dalasan muride prei / iki dudu tontonan piln komedhi / nanging iki musibah lan panandhang //</p>	(DL/29)

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
16	Kempa- lan tembung	Nengenaken gagasan tumrap papan	// Dudu Prabu Anglingdarma / kang bisa mancala warna / mung sawijining lurung / sing nyigar jantunging kampung // Rina wengi wira-wiri / mudha mudhi / kakli lan nini / kang setya ngabekti // Ing tlatah iki dakpetik/ puspa pujaning ati / ing tlatah iki dakpungkasi / kidung pangumbaran / ing tlatah iki dak temu / teminal kang pungkasan / lurung kampung kang kebak memori / nggarit ana telenging ati //	(DL/1)
17	Kempa- lan tembung	Nengenaken gagasan tumrap wekdal	// Ing tengah sawah / bangothongthong njeger ngacik pager / katon njethung / pandelenge suwung / aku ngerti / bangothongthong kae wadul / yen saiki keong lan precil wis langka // Sedheng blekok lan kontul isih wira-wiri / ing sela-selaning tandur / bareng kesel njethu mlangkring watu / aku ngerti / b(1)ekok lan kontul kae wadul / yen saiki bibis lan wader sawah wis ora ana // Saka tengah sawah / bangothongthong, blekok lan kontul/ madulake panggresah / yen saiki sing ana mung lumut-lumut pestisida //	(DL/62)

Tabel panaliten ing nginggil menika ngengingi *repetisi anafora* ingkang kapanggihaken wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB. *Data-data* kasebat namung saperangan saking asilipun panaliten menika. *Data-data* menika sampun dipunpilah ingkang kakinten sampun saged makilaken sadaya *data* saking asilipun panaliten menika. Salajengipun *data-data* kasebat badhe dipunandaraken wonten ing bab pirembagan ing ngandhap menika.

B. Pirembagan

Wonten ing bab menika badhe dipunandharaken kanthi jangkep ngantos dumugi maknaipun perangan *repetisi anafora* saking *data-data* wonten ing salebetipun tabel panaliten bab wujud saha ginanipun perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB kala wau. *Data-data* menika dipunandharaken satunggal mbaka satunggal. Pramila saged langkung terang saha gamblang kados pundi caranipun nemtokaken wujud *repetisi anafora*, ginanipun perangan *repetisi anafora* saha makna perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.

Ingang sapisan badhe dipunrembag inggih babagan wujud *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB. Salajengipun inggih ginanipun *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB. Lajeng ingkang pungkasan inggih menika nyukani makna perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.

1. Wujud *Repetisi Anafora* wonten ing Kempalan Geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.

Wujudipun *repetisi anafora* inggih menika; (1) larik, (2) tembung, saha (3) kempalan tembung. Wondene wujud *repetisi anafora* ingkang langkung kathah kapanggihaken inggih menika tembung. Wujudipun *repetisi anafora* menika dipuntemtokaken adhedhasar saking papanipun wonten ing saben larikipun. Dados cirinipun inggih menika larik, tembung, saha kempalan tembung

kala wau mapan wonten ing perangan ngajeng utawi purwakanipun larik ingkang dipunambali kanthi runtut.

Wujudipun geguritan menika kasusun saking larik-larik, pramila *repetisi anafora* menika saged arupi larik. Wondene caranipun nemtokaken *repetisi anafora* awujud larik saged dipuntingali wonten andharan ing ngandhap menika.

a. Larik

Wujud *repetisi anafora* larik menika kalebet *repetisi anafora* adhedhasar gayutanipun antawisipun ingkang dipunambali kaliyan kawetahan saking satunggal pada. Perangan ingkang dipunambali menika madeg dados satunggal larik pramila lajeng dipungayutaken kaliyan wontenipun pada ingkang Nyawijekaken kawetahan saking larik-larik kala wau. Utawi lajeng dipungayutaken kaliyan larik ing ngandhapipun, amargi limrahipun ‘ukara’ wonten ing geguritan menika lajeng dipunperang-perang dados larik-larik. Larik-larik menika ingkang salajengipun ndadosaken kawetahanipun saking saben pada.

Repetisi anafora awujud larik kathah kapanggihaken. Awit saking kathahipun *data*, pramila ingkang badhe dipunrembag namung saperangan kemawon. Saperangan ingkang dipunpendhet menika sampun dipunpilah ingkang sampun saged makili sadaya *data* kala wau. *Data-data* menika lajeng dipunlebetaken wonten ing tabel *analisis* wonten ing nginggil kala wau. Wondene pirembagan ngengingi wujud *repetisi anafora* larik kados ing ngandhap menika.

- (1) .....
Singer tuwa
 sliramu tansah setya
 jrone aku lara lapa
 nandangi pakaryan
 kanggo nyukupi butuhe warga

Singer tuwa

nadyan kaya ngapa
 sliramu tansah dakrawat
 daktresnani
 nadyan kaya ngapa
 tresnaku tansah ngrembaka
 (DL/8)

Data (1) ing nginggil kapendhet saking kaca 4. Geguritan menika dipunanggit dening Hadi Mulyono M.P kanthi irah-irahan *Singer Tuwa* rikala taun 1983. Wujudipun *repetisi anafora* inggih menika larik ‘Singer tuwa’. Larik menika kasusun saking kalih tembung, inggih menika ‘singer’ kaliyan ‘tuwa’. Tetembungan menika mapan dados larik ingkang madeg piyambak. Papanipun inggih wonten ing larik 1 pada 2, ingkang kanthi wetah dipunambali wonten ing larik 1 pada 3.

Larik ‘Singer tuwa’ menika mapan wonten ing saben larik sapisan ingkang dipunambali kanthi wetah wonten ing pada candhakipun. Larik sapisan menika saged dipunsebat minangka dados purwakanipun pada, utawi dados perangan ngajeng saking saben pada. Menika nedahaken bilih wontenipun bab ingkang wigati saking tetembungan ‘Singer tuwa’ kala wau.

Panggurit sangaja mapanaken kempalan tembung ‘singer tuwa’ wonten ing larik sapisan supados pamaos langsung saged migatosaken bilih geguritan menika wonten sambet rapetipun kaliyan larik kasebat. Lajeng larik-larik ing sangandhapipun temtu kangge nerangaken larik ‘singer tuwa’ ingkang mapan wonten ing larik sapisan. Awit saking menika lajeng larik ‘singer tuwa’ ingkang mapan dados larik kala wau lajeng saged dipunwastani *repetisi anafora*.

Repetisi anafora awujud larik ugi saged kapanggihaken wonten *data* ing

ngandhap menika. Geguritan menika kapendhet saking kaca 41, kaanggit dening Nono Warnono kanthi irah-irahan “*Ing Sarasehan*” rikala taun 1995.

(2) **Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila**

ngrembug eksistensi wigati
mbirat panyakrabawa sanggarunggi sayekti
datan nana kang linuwih piguna sajuga lan sawiji
rekta seta, lengking jenar kabeh kebak ing gati
nut papaning sowang-sowang

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila

bawarasa sutresna umiring manunggaling panglenggana
kareben hora nana salawana keladuke
agawe gendra lan pancakara

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila

madhakake swara-swara blero kawistara beda
kareben dadi wirama wirata tinata
nganyut-anyut rinungu ajeg ing sawerna swasana

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila

sarju nyawijikake gilig tekad tan kendhat
nggayuh sageng kang wus jinangka
raharjaning swasana
(DL/ 22)

Wujudipun *repetisi anafora* saking *data* (2) ing nginggil inggih menika larik ‘Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila’. Larik menika ajeg mapan wonten ing saben larik sapisan wonten ing sadaya pada. Geguritan menika kasusun saking 4 pada, awit saking menika *repetisi anafora* awujud larik ‘Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila’ ugi wonten 4 gunggungipun. Kanthi wetah larik menika dipunambali kanthi runtut wonten ing pada candhakistan. Pramila bab *repetisi anafora* wonten ing *data* menika langkung dipuntengenaken sanget.

Larik ‘Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila’ saking *data* (2) kala wau nedahaken bilih larik menika ngemot makna ingkang wigati, saged

dipunwastani bilih wosipun geguritan menika inggih wonten ing larik ‘Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila’. Kanthi migunakaken sarana *repetisi anafora*, panganggit sajatosipun suka tandha tumrap pamaos bilih perangan menika ngemu makna ingkang wigati. *Repetisi anafora* saged nggampilaken pamaos manggihaken bab ingkang wigati wonten ing salebetipun geguritan. Awit saking tetembungan ingkang dipunambali kanthi makaping-kaping menika lajeng saged langkung gampil tumanem wonten ing pamenggalihipun pamaos. Kados ta *data* (2) ing nginggil menika ingkang karaos sanget panganggenipun *repetisi anafora*.

Repetisi anafora awujud larik ingkang badhe dipunrembag salajengipun inggih menika geguritanipun Moch. Makloem saking kaca 62-63. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1990 kanthi irah-irahan “*Tikus-Tikus*”.

(3) .....

.....

.....

.....

Tikus...

Tikus-tikus kuwi, ora perduli

tikus apa wae, kepenake

aja diobati, yen mati

badheg kaya cureg!

Tikus-tikus kuwi, ora perduli

tikus apa wae, kepenake

diobong ing geni kang mulad-mulad, geni tekad

bangsaku nyirnakake satru bebuyutan, pakaryan

becik kanggo ngisi kamardikan lestarekna

tanpa tikus-tikus!

(DL/38)

Saking *data* (3) menika, wujudipun *repetisi anafora* inggih menika larik

‘Tikus-tikus kuwi, ora perduli’. Larik menika kasusun saking kempalan tembung-tembung, inggih menika ‘Tikus-tikus kuwi’ kaliyan ‘ora perduli’. Kempalan tetembungan menika dipungandheng, ingkang ndadosaken perangan menika madeg dados larik piyambak. Papanipun inggih wonten ing larik 2 pada 5, ingkang kanthi wetah dipunambali wonten ing larik 1 pada 6.

Maos geguritan menika kados dene maos seratan kanthi tembung tikus. Bab menika amargi wonten ing geguritan menika tembung tikus-tikus menika tansah dipunambali ngantos makaping-kaping. Pramila wontenipun *repetisi anafora* wonten ing geguritan menika kenthel sanget. Semanten ugi kaliyan larik ‘Tikus-tikus kuwi, ora perduli’ ingkang dipunambali kanthi wetah wonten ing larik salajengipun.

Salajengipun *repetisi anafora* awujud larik ingkang badhe dipunrembag inggih menika geguritanipun J.F.X Hoery saking kaca 107. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1995 kanthi irah-irahan “*Sing Katon Kae*”.

(4) **Sing katon kae**
 pancen bleger gatra
 nanging sanyatane
 sukma kadhung oncat
 ngrambyang ing uleganing jaman
 .....

Sing katon kae
 pancen bleger gatra
 nanging sanyatane
 jiwa nalurine wis ora ana
 kakendhang ing uleganing jagat
 ora perlu dibeburu
 apamaneh mbok labuhi pati geni
 .....
 (DL/50)

Saking *data* (4) menika, wujudipun *repetisi anafora* inggih menika larik

‘Sing katon kae’. Perangan menika madeg dados larik piyambak. Papanipun inggih wonten ing larik 1 pada 1, ingkang kanthi wetah dipunambali wonten ing larik 1 pada 2.

Larik ‘Sing katon kae’ menika arupi kempalan saking tembung ‘Sing’, ‘katon’ saha ‘kae’. Kempalan tetembungan menika dados larik pambuka wonten ing saben pada. Menika negesaken bilih wontenipun daya ingkang wigati. Kanthi maos perangan menika pamaos lajeng saged nampi bilih ingkang dipunkajengaken menika wonten ing ngajengipun pamaos. Awit saking menika bab ingkang dipunandharaken saged arupi kawontenan ingkang wonten ing sakiwa-tengenipun. Kangge nengenaken bab ingkang wigati menika pramila panggurit sengaja migunakaken sarana *repetis anafora*. Supados pamaos langsung saged nitik perangan menika nggadhahi kesan ingkang beda, menapa malah ngemu wigati.

Repetisi anafora awujud larik ingkang pungkasan badhe dipunrembag ing ngandhap menika inggih saking geguritanipun Sri Setyo Rahayu wonten ing kaca 10. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1975 kanthi irah-irahan “*Kangen*”.

- (5) **Kapan bae yen dina isih bening, langit isih biru**
 angangenku nyoba nyuwak pepesthen lan kanyatan
 yen kapalmu wis mbedhol jangkar
 ninggalake pelabuhan
 tanpa ucap sugeng tindak kagawa lathi kang bisu

.....

wulung-wulung padha bali nyang susuhe
 rebut dhucung, kaya playune dina
 kang tansah oyak-oyakan
 dhuh, kayane ora bakal kita ketemu maneh
 [lambat-lambat katon, warna jingga ing pipimu

srengenge sore kang nyisa ing poncot kulon
 pesisir lor, nyimpen netramu kang ndhelikake kasedhihan] .
Kapan kae yen dina isih bening, langit isih biru
 pangangenku nyoba nyuwak pepesthen lan kanyatan
 kangen iki bakal dipungkasi
 (DL/8)

Saking *data* (5) menika, wujudipun *repetisi anafora* inggih menika larik 'Kapan kae yen dina isih bening, langit isih biru'. Kempalan saking tembung-tembung kasebat ndadosaken larik menika katingal radi panjang. Sinaosa panjang, ananging perangan menika dipunambali kanthi jangkep wonten ing larik salajengpun. Papanipun inggih wonten ing larik 1 pada 1, ingkang dipunambali wonten ing larik 1 pada 3. Wonten satunggal tembung ingkang mbedakaken, inggih menika tembung 'bae' wonten ing pada 1, kaliyan tembung 'kae' wonten ing pada 3. Wontenipun tembung ingkang beda menika boten nguwalaken bilih ingkang dipunambali menika awujud larik.

Wujud *repetisi anafora* boten namung larik. Wonten ing bab salajengipun menika badhe dipunandharaken wujud *repetisi anafora* arupi tembung. *Repetisi anafora* awujud tembung menika kathah sanget kapanggihaken. Saperangan ingkang saged dipunandharaken inggih kaados ing ngandhap menika.

b. Tembung

Geguritan menika kasusun saking tembung-tembung. Tetembungan kala wau sampun nglampahi *proses* pamilahan, pramila tetembungan wonten ing geguritan menika saged kasusun wonten ing susunan ingkang sae. Dipunsebat susunan ingkang sae amargi saben tetembunganipun sami gegayutan kanthi raket pramila lajeng saged ndayani asilipun makna samangke. Ingkang badhe dipunrembag wonten ing bab menika inggih wontenipun tetembungan ingkang

runtut dipunambali wonten ing perangan ngajeng saking larik. Bab menika ingkang dipunsebat *repetisi anafora*.

Repetisi anafora arupi tembung menika ingkang langkung kathah kapanggihaken wonten ing sumber *data*. Awit saking winatesipun daya saking panaliti, pramila namung badhe dipunandharaken saperangan kemawon. Saperangan menika sampun saged makili sadaya *data* ingkang kaasilaken, awit wontenipun tingkat *homogenitas* ingkang inggil saking sumber *data*. Wondene *data* ingkang badhe dipunandharaken kados ing ngandhap menika.

- (6) **Kemlandhehan** nyenyahak pangan
kemlandhehan nggawe pasiksan mateni panguripan
 pang cilik tansah dadi korban
 rakyat cilik sing tansah kacintrakan
 kuwaregen dijejeli semboyan
 rakyat cilik tambah mendelik
 ajeg ngrungkepi pakaryan paceklik
 (DL/27)

Data (6) ing nginggil dipunpendhet saking kaca 53. Geguritan menika dipunanggit dening Djajus Pete kanthi irah-irahan *Kemlandhehan* rikala taun 1971. Wujudipun *repetisi anafora* inggih menika tembung ‘Kemlandhehan. Tembung menika ingkang miwiti larik 1 kaliyan larik 2 wonten ing pada satunggal. Papanipun wonten ing purwakanipun larik utawi perangan ngajeng saking larik satunggal ugi kalih. Bab menika jumbuh kaliyan cirinipun *repetisi anafora*. Pramila tembung menika dipunsebat *repetisi anafora*.

Repetisi anafora awujud tembung ingkang kapanggihaken salajengipun inggih menika geguritanipun Nono Warnono saking kaca 41. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1995 kanthi irah-irahan “*Ing Sarasehan*”.

(7) .....

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila
bawarasa sutresna umiring manunggaling panglenggana
kareben hora nana salawana keladuke
agawe gendra lan pancakara

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila
madhakake swara-swara blero kawistara beda
kareben dadi wirama wirata tinata
nganyut-anyut rinungu ajeg ing sawerna swasana

.....

(DL/23)

Saking *data* (7) ing nginggil, wujudipun *repetisi anafora* inggih menika tembung ‘kareben’. Tembung menika mapan wonten ing purwakanipun larik 3, pada 2 saha 3. Tembung menika boten kaleresan sami. Tembung menika tansah dipunambali dening panggurit kangge nengenaken satunggaling bab. Pramila tembung menika saged dipunsebat wigati awit sampun dipunambali sanajan namung kaping kalih. Bab menika sampun saged dipunsebat *repetisi anafora*. Pokok cirinipun saged dipunwastani *repetisi anafora* inggih saking papanipun wonten ing perangan ngajeng saking larik, salajengipun perangan menika dipunambali sakirang-kirangipun kaping kalih wonten ing larik-larik candhakipun.

Repetisi anafora awujud tembung ingkang badhe dipunrembag salajengipun inggih menika geguritanipun Sri Setyo Rahayu saking kaca 16-17. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1972 kanthi irah-irahan “*Layangan*”.

(8) Ing tengah bulak

wayah ketiga ngerak
anteng mbrengengeng
kinubengan langit biru tanpa sesulak
mega tipis-tipis
mesem krungu tembang kekidungan
ngundang barat gedhe, ngancik wayah sore.

.....

.....

Iki kang dak temu ing kene, mitraku
ngundang layangan tanpa pamrih
 benang lan kamenangan
 oyak-oyakan dluwan
 ing kene layangan anteng, sowangan mbrengengeng
 kenure senar tanpa gelasan
 ana ndhuwur ngajak memitran
 apa kowe nate weruh ?
 (DL/12)

Saking *data* (8) menika, wujudipun *repetisi anafora* inggih menika tembung ‘ngundang’. Tembung menika mapan wonten ing purwakanipun larik. Inggih menika wonten ing larik 7 pada 1, kaliyan larik 2 pada 4. Tegesipun tetembungan menika dipunambali ngantos kaping kalih. Bab menika sampun nyekapi menawi tembung ‘ngundang’ menika kalebet wonten ing *repetisi anafora*.

Repetisi anafora awujud tembung ingkang kapanggihaken salajengipun inggih menika geguritanipun J.F.X Hoery saking kaca 107. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1995 kanthi irah-irahan “*Sing Katon Kae*”.

- (9) Sing katon kae
 pancen bleger gatra
 .....
 sanajan kanthi sedya mulya
 ora-orane mikolehi
tiwas nambah ati gela
tiwas njejero pamisuh
 Sing katon kae
 pancen bleger gatra
 .....
 sanajan pathokane idealisme
 ora-orane aweh pituwas
tiwas mbebuwang ajining dhiri

tiwas mbranang ati
(DL/56)

Saking *data* (9) menika, wujudipun *repetisi anafora* inggih menika tembung ‘tiwas’. Menawi dipungatosaken kanthi saestu, geguritan menika langkung nengenaken tetembungan ingkang sami ingkang mapan wonten ing saben purwakanipun larik. Saking pada satunggal kaliyan pada kalih menika urutanipun tembung sapisan tansah sami. Kados dene tembung ‘tiwas’ menika.

Tembung menika sami-sami mapan wonten ing larik 10 saha 11 ingkang dipunambali wonten ing papan ingkang ajeg, ananging beda pada inggih menika wonten ing pada 1 kaliyan 2. Susunan tembung ‘tiwas’ ingkang ajeg menika saged nuwuhaken kesan piyambak tumrap pamaos. Perangan menika ugi nedahaken bilih tetembungan menika sampun dipunpilih dening panggurit.

Repetisi anafora awujud tembung ingkang kapanggihaken salajengipun saking geguritanipun J.F.X Hoery wonten ing kaca 109. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1995 kanthi irah-irahan “*Aku Iki*”.

(10) Aku iki laut
ing ngarepe ombak
 bisa murba prahara
ing mburine alun
 bisa ngrenda katresnan
ing waliking cakrawala
 daksimpen wecaning jaman.

.....

Aku iki mega
 kang kuwawa murba Sang Hyang Surya
 bisa nggiring mendhung saka waliking gunung
 bisa gawe tangise lintang lan rembulan
 sing kadhung lungse ginawa jaman
 ginaris ing tandha-tandha
 kang wis pinajer

ing paseksening urip
(DL/59)

Saking *data* (10) ing nginggil, wujudipun *repetisi anafora* inggih menika tembung ‘ing’. Sanajan namung tembung ‘ing’, ananging tetembungan menika ugi nggadhahi sipat *anaforis*. Menawi dipuntingali tembung menika asring medal. Tembung ‘ing’ menika kathah dipunambali wonten ing purwakanipun larik. Kados dene wonten ing pada 1. Tembung menika kanthi runtut mapan wonten ing larik 2,4, saha 6. Tembung menika ugi dipunambali malih wonten ing pada 3, larik 8. Pramila saking menika tembung menika terang sanget awujud *repetisi anafora*.

Repetisi anafora awujud tembung ingkang badhe dipunrembag salajengipun saking geguritanipun J.F.X Hoery wonten ing kaca 93-94. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1976 kanthi irah-irahan “*Apa Abamu Panggurit*”.

(11) Apa abamu panggurit

.....
dhuh panggurit
apa kirane wis kepancal swarga
sejatine bumimu wis suwe mendhem trahing sabda jati
sadurunge cemara thuthul
sangisore kayu pamenthangan
sadurunge sada kalam njarwani maknane alif
sadurunge makarya ngrengga wihara
sadurunge watu padhas nindhihi anggane Yudhas
sadurunge mapag tekane para sakabat
sadurunge kebo nandhini mundhi janji
mung sliramu kang kuwawa ngrakit
warna-warna putih
mlathi-mlathi lan sakabehing wewangi
saiki banjur ana ngendi?
ana ngendi...?

.....
(DL/49)

Saking *data* (11) menika, wujudipun *repetisi anafora* inggih menika tembung ‘sadurunge’. Geguritan menika kenthel sanget wontenipun tetembungan ingkang reruntutan. Kados dene tembung ‘sadurunge’ menika. Pamaos saged manggihaken kathahipun tembung menika dipunambali. Tembung menika mapan wonten ing larik 15, 17, 18, 19, 20, saha 21 wonten ing pada 1. Sadaya tembung menika mapan wonten ing purwakanipun saben larik, utawi perangan ngajeng saking larik. Kathahipun tembung ‘sadurunge’ menika temtu saged mangaribawani pamaos anggenipun nemtokaken makna saking geguritan menika. Pamaos lajeng badhe madosi ancasipun tembung ‘sadurunge’ ingkang kathah sanget menika.

Wujud *repetisi anafora* boten namung larik saha tembung. Wonten ugi ingkang wujudipun kempalan tembung ingkang kanthi runtut tansah dipunambali wonten ing larik salajengipun. Kados pundi cara nemtokaken *repetisi anafora* awujud kempalan tembung badhe dipunandharaken wonten ing bab ing ngandhap menika.

c. Kempalan Tembung

Wonten ing bab menika badhe dipunrembag babagan cara nemtokaken *repetisi anafora* awujud kempalan tembung. Wonten ing salebeting geguritan menawi dipunamati saged kapanggihaken wontenipun kempalan tembung ingkang runtut ingkang mapan wonten ing perangan ngajeng saking larik. Perangan menika kanthi runtut dipunambali wonten ing larik sangandhapipun utawi saged wonten ing larik saking pada salajengipun. Bab menika ingkang dipunwastani *repetisi anafora* ingkang awujud kempalan tembung.

Repetisi anafora ingkang awujud kempalan tembung menika langkung sakedhik gunggungipun katimbang wujud *repetisi anafora* sanesipun. Ananging panaliten menika boten nengenaken bab kathah kedhikipun gunggung ingkang kaasilaken. Wondene *data* ngengingi wujud *repetisi anafora* awujud kempalan tembung dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

(12) **Aku iki** laut
ing ngarepe ombak
bisa murba prahara
.....

Aku iki angin
nganglang keblat papat
muter jantraning jagat
sedyaku ing pethiting awan lan wengi
.....

Aku iki mega
kang kuwawa murba Sang Hyang Surya
bisa nggiring mendhung saka waliking gunung
.....
(DL/109)

Data (12) menika kapendhet saking geguritan kanthi irah-irahan “*Aku iki*” saking kaca 109. Geguritna menika kaanggit dening J.F.X Hoery rikala taun 1995. Wujudipun *repetisi anafora* inggih menika kempalan tembung ‘*Aku iki*’. Kempalan tembung menika sadaya mapan wonten ing larik 1 wonten ing pada 1,2 menapa dene pada 3. Pramila saged dipunsebat kempalan tembung ingkang miwiti larik sapisan wonten ing saben pada.

Pramila wontenipun kempalan tembung ‘*Aku iki*’ menika temtu dados kawigatosan piyambak dening ingkang maos. Kempalan tembung menika langkung katengen amargi pamaos tansah manggihaken perangan menika wonten ing pada salajengipun. Awit wigatinipun perangan menika lajeng pamaos temtu

badhe madosi gayutipun geguritan menika kaliyan kempalan tembung ‘Aku iki’ kasebat.

Repetisi anafora awujud kempalan tembung ingkang kapanggihaken salajengipun inggih menika geguritanipun Yusuf Susilo Hartono saking kaca 73-74. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1982 kanthi irah-irahan “*Ombak Wengi*”.

(13) Tambah dina iline ombak sangsaya banter

Yen ta ombak iku aran panah
 bisoa njebol mendhung ireng
 kang nggrogoti atine langit
 tumetes banyu rahmadMu.

Yen ta ombak iku aran linggis
 bisoa njegol oyot angkuh
 kursi gadhing dhampar kencana.

Yen ta ombak iku kuping
 bisoa wicaksana nampa bebisik wong cilik
 kang getihen saka cepitan
 watu urip.

Yen ta ombak aran lisan
 Bisoa ngucap kajujuran
 Jujur satemene jujur
 Ora mung sulapan

Yen ta ombak iku tangan
 bisoa nyuwita bebener
 ora ulapan kadonyan
 utawa tegel numpel gorokan liyan.
Yen ta ombak iku suku
 bisoa mlaku kenceng
 ora bengkong lan nyepak
 nganti kancane dadi keset kantor.

Yen ta ombak iku aran ati
 bisoa suci yekti marang kamanungsan
 eling marang kang kuwasa.

Yen ta ombak iku aran panguripan
 muga bisoa uripku – urip sejatine
 ora mung jangkepan.
 (DL/39)

Saking *data* (13) menika, wujudipun *repetisi anafora* inggih menika kempalan tembung ‘Yen ta ombak iku’. Saged dipuntingali bilih perangan menika asring sanget kapanggihaken. Kajawi pada 1, sadaya pada wonten ing geguritan menika kawiwitan kaliyan kempalan tembung ‘Yen ta ombak iku’. Perangan menika mapan wonten ing larik 1, wonten ing pada 2,3,4,5,6,7,8 kaliyan 9. Kempalan tembung menika dipunambali ngantos kaping 8, pramila perangan *repetisi anafora* menika saged gampil tumanem wonten ing pamenggalihipun para pamaos.

Kempalan tembung ‘Yen ta ombak iku’ menika ugi taksih jumbuh kaliyan irah-irahanipun geguritan inggih menika ‘*Ombak Wengi*’. Awit saking menika temtunipun perangan menika minangka bab ingkang wigati wonten ing saben padanipun. Kanthi *repetisi anafora* kasebat panganggit saged suka gambaran tumrap bab menapa ingkang badhe dipunwahyakaken dening pamaos. Pamaos ugi temtunipun saged niteni amargi kempalan tembung ‘Yen ta ombak iku’ tansah dipunambali dados purwakanipun larik wonten saben pada.

Repetisi anafora awujud kempalan tembung ingkang badhe dipunrembag salajengipun inggih menika geguritan ingkang irah-irahanipun “*Mlaku-Mlaku ing*

Trotoar” saking kaca 61. Geguritan menika kaanggit dening Moch. Makloem rikala taun 1990.

(14) **Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah**, nduduh
 lelakon-lelakon kepungkur, sinuwur
 tresna asih kang tanpa ginincu, aku
 kepincut ing esemmu euis cah manis

Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah, ndhudhah
 ati susah dadi bingah, mendah
 upama sliramu ngonangi tekaku, aku

.....
Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah, rasa nggresah
 ilang babar pisan lan sesawangan
 .....

Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah, tambah wengi tambah ndudut
 ati, iramaning kecap
 suling lan tembang cianjuran, keprungu saka kadohan
 nggojingake pikir sing sumampir ing awang-awang
 Miaku-miaku (*sic!*) (**Mlaku-mlaku**) **ing trotoar braga endah**, betah
 aku nyawang solah bawamu, cah ayu
 kapan awake dhewe bisa kencan langen katresnan ?
 (DL/31)

Saking *data* (14) ing nginggil, wujudipun *repetisi anafora* inggih menika kempalan tembung ‘Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah’. Kempalan tembung menika mapan wonten ing perangan ngajeng saking larik. Kempalan tembung menika saged kapanggihaken wonten ing saben pada. Papanipun inggih wonten ing larik 1 pada 1, larik 1 saha 7 wonten ing pada 2, salajengipun wonten ing larik 1 saha 5 wonten ing pada 3.

Saking *data* (14) menika ugi nedahaken perangan *repetisi anafora* ingkang *dominan*. ‘Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah’ menika dipunsebat kempalan tembung amargi perangan menika taksih dereng nyertakaken bab ingkang dipunterangaken utawi jejeripun. Perangan menika kasusun saking

tembung ‘mlaku-mlaku’, ‘ing’, ‘trotoar’, ‘braga’, saha tembung ‘endah’. Pramila sinaosa perangan menika radi panjang ananging wujudipun tetep namung kempalan tembung.

Lajeng tetembungan kasebat kanthi runtut, kathah sanget dipunwangsuloni wonten ing larik-larik salajengipun. Kanthi ningali utawi maos geguritan menika, wontenipun *repetisi anafora* saged gampil dipuntemtokaken. Wonten ing geguritan kala wau kathah sanget perangan *repetisi anafora* ingkang dipunginakaken dening panggurit. Wondene ancasipun supados pamaos saged nengenaken bab menika wonten ing lampah nyukani makna geguritan samangke.

Repetisi anafora awujud kempalan tembung salajengipun inggih menika saking geguritanipun Moch. Makloem wonten ing kaca 60. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1988 kanthi irah-irahan “*Bojonegoro-ku Banjir*”.

(15) **Lakune gethek milir**, ketir
ing banyu banjir, sasuwir
pangarep-arep sirep sanalika, panjangka
.....

Lakune gethek milir, kethir
ing banyu banjir, mikir banjir
mikir anak lara mencret, ketambahan kepepet
.....

Lakune gethek milir, kentir
ing banyu banjir, ndlidir
kurban banjir padha ngungsi, sekolahan mori
lan trucuk guru dalasan muride prei
iki dudu tontonan film komedhi
nanging iki musibah lan panandhang
(DL/29)

Saking *data* (15) menika, wujudipun *repetisi anafora* inggih menika kempalan tembung ‘lakune gethek milir’. Kempalan tembung menika dipunsebat

repetisi anafora amargi dados perangan ingkang mapan wonten ing purwakanipun larik. Lajeng perangan menika kanthi runtut tansah dipunambali wonten ing larik-larik wonten ing pada salajengipun. Kempalan tembung menika saged kapanggihaken wonten ing saben pada. Papanipun inggih menika wonten ing saben larik 1 pada 1,2, kaliyan 3. Sadaya pada menika kawiwitan kaliyan kempalan tembung ‘lakune gethek milir’. Pramila bab menika negesaken bilih susunan ingkang runtut wonten ing purwakanipun larik menika ingkang kasebat *reptisi anafora*.

Repetisi anafora awujud kempalan tembung ingkang badhe dipunrembag salajengipun inggih menika geguritanipun Hadi Mulyono M.P saking kaca 4. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1983 kanthi irah-irahan “*Mliwis Putih*”,.

(16).....

.....

Ing tlatah iki dakpetik
puspa pujaning ati
ing tlatah iki dakpungkasi
kidung pangumbaran
ing tlatah iki dak temu
teminal kang pungkasan
lurung kampung kang kebak memori
nggarit ana telenging ati
(DL/1)

Saking *data* (16) ing nginggil, wujudipun *repetisi anafora* inggih menika kempalan tembung ‘ing tlatah iki’. Kempalan tembung ‘ing tlatah iki’ menika namung kempalan tembung amargi namung gadhah satunggal *fungsi gramarikal*, inggih menika minangka katrangan papan. Kempalan tembung menika kaperang

saking tembung ‘ing’, ‘tlatah’ saha ‘iki’. Perangan menika ginanipun namung kangge nyebataken satunggalipun papan, amargi dereng jangkepipiun perangan menika pramila dipunsebat kempalan tembung. Kempalan tembung menika mapan wonten ing larik 1,3 saha 5, wonten ing pada 3. Wujud *repetisi anafora* menika nembe katengen wonten ing pada pungkasan saking geguritan menika. Wonten ing pada 3 menika kempalan tembung ‘ing tlatah iki’ karaos sanget anggenipun dipunwangsul.

Kempalan tembung menika saged dipunwastani minangka *repetisi anafora* amargi saking papanipun ingkang wonten ing purwakanipun larik, lajeng dipunambali kanthi runtut wonten ing larik salajengipun. Perangan menika boten kaleresan sami, ananging panggurit sangaja migunakaken perangan menika kangge ngandharaken satunggalipun bab. Ancasipun supados pamaos saged langkung migatosaken perangan ingkang dipunamabali kala wau.

Repetisi anafora awujud kempalan tembung ingkang pungkasan badhe dipunrembag ing ngandhap menika saking geguritanipun J.F.X. Hoery, wonten ing kaca 110. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1998 kanthi irah-irahan “*Panggresah ing Tengah Sawah*”.

- (17) Ing tengah sawah
 bangothongthong njeger ngacik pager
 katon njethung
 pandelenge suwung
 aku ngerti
 bangothongthong kae wadul
yen saiki keong lan precil wis langka
- Sedheng blekok lan kontul isih wira-wiri
 ing sela-selaning tandur
 bareng kesel njethu mlangkring watu
 aku ngerti / b(l)ekok lan kontul kae wadul

yen saiki bibis lan wader sawah wis ora ana

Saka tengah sawah
 bangothongthong, blekok lan kontul
 madulake panggresah
yen saiki sing ana mung lumut-lumut pestisida
 (DL/62)

Saking *data* (17) menika, wujudipun *repetisi anafora* inggih menika kempalan tembung ‘yen saiki’. Perangan menika kasusun saking kalih tembung inggih menika tembung ‘yen’, saha tembung ‘saiki’. Kempalan tembung menika mapan wonten ing larik 7 pada 1, larik 6 pada 2, saha larik 4 pada 3.

Perangan kala wau dipunsebat *repetisi anafora*, dhasaripun inggih saking larik. Larik menika limrahipun kasusun saking tembung-tetembungan ingkang saged langkung saking satunggal tembung. Lajeng tetembungan ingkang mapan wonten ing perangan ngajeng saking larik utawi purwakanipun larik menika ingkang dipungatosaken. Wonten ing *data* (17) ing nginggil saged dipuntingali bilih kempalan tembung ‘yen saiki’ menika mapan wonten ing perangan ngajeng saking larik 7 pada 1, larik 6 pada 2, saha larik 4 pada 3.

Wujudipun *repetisi anafora* saking kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB inggih larik, tembung, kaliyan kempalan tembung. Sadaya wujud *repetisi anafora* sampun dipunrembag ing nginggil. Saben-saben wujud *repetisi anafora* kala wau temtu gadhah gina ingkang beda-beda miturut *konteks*-ipun. Pramila salajengipun ingkang badhe dipunrembag inggih babagan menapa ginanipun perangan *reptisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB. Wondene pirembaganipun kados ing ngandhap menika.

2. Ginanipun Perangan *Repetisi Anafora* wonten ing Kempalan Geguritan *BIG* anggitanipun PSJB.

Ginanipun perangan *repetisi anafora* ingkang sampun kapanggihaken inggih menika nengenaken gagasan tumrap (1) paraga, (2) pangajeng-ajeng, (3) papan, (4) tumindak, (5) kawontenan, saha (6) wekdal. Ginanipun perangan *repetisi anafora* ingkang langkung kathah kapanggihaken inggih menika ingkang nengenaken gagasan tumrap pangajeng-ajeng.

Anggenipun nemtokaken bab ginanipun perangan *repetisi anafora* menika dipundhasaraken saking gayutipun perangan ingkang ngemot *repetisi anafora* kaliyan *konteks*-ipun. Utawi kanthi maos *heuristik* kalajengaken maos kanthi *hermeneutik*. Awit saking menika tetembungan kala wau boten mesthi sami kaliyan teges saking basanipun amargi sampun dipungayutaken kaliyan *konvensi* sastra, pramila ginanipun perangan *repetisi anafora* saged kapanggihaken kados ing tabel panaliten ing ngingil kala wau. Wondene *data-data* saking tabel panaliten ing nginggil badhe dipunrembag wonten ing ngandhap menika.

a. Nengenaken Gagasan tumrap Paraga (*Pelaku*)

Repetisi anafora ingkang ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap paraga saged dipunpanggihaken saking wujudipun *repetisi anafora* ingkang arupi larik, tembung kaliyan kempalan tembung. *Repetisi anafora* ingkang ginanipun kangge nengenaken tumrap paraga limrahipun gegayutan kaliyan manungsa. Utawi saged sadaya bab ingkang nggadhahi sipat kados dene manungsa, amargi limrahipun ngginakaken *personifikasi*. Pirembaganipun kados ing ngandhap menika.

(1) Embuh wis pirang warsa
 anggonmu suwita
 embuh wis pirang warsa
 anggonmu setya
 ngancani anggonku makarya
 ngupaya boga

Singer tuwa

sliramu tansah setya
 jrone aku lara lapa
 nandangi pakaryan
 kanggo nyukupi butuhe warga

Singer tuwa

nadyan kaya ngapa
 sliramu tansah dakrawat
 daktresnani
 nadyan kaya ngapa
 tresnaku tansah ngrembaka
 (DL/8)

Repetisi anafora saking *data* (1) ing nginggil menika arupi larik ‘Singer tuwa’. Perangan *repetisi anafora* menika ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap paraga. Larik ‘Singer tuwa’ menika kaperang saking tembung ‘singer’ kaliyan tembung ‘tuwa’. Tembung ‘singer’ menika estunipun jinis nama mesin gerji. Ananging wonten *konteks* menika saged dipuntegesi bab ingkang sumunar. Dene tembung ‘tuwa’ menika tegesipun sepuh. Lajeng tegesipun ‘singer tuwa’ inggih menika bab ingkang sampun sepuh ananging taksih sumunar endah.

Repetisi anafora saking *data* (1) menika ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap paraga. Dhasaripun inggih amargi singer tuwa minangka bab ingkang tansah dipuncariyosaken dening panggurit. Dados geguritan menika langkung ngrembag babagan ‘singer tuwa’, menika ugi katitik saking irah-irahanipun inggih menika ‘*Singer tuwa*’. Lajeng bab ‘singer tuwa’ menika nggambaraken tumindak ingkang sae, ingkang tansah setya, tuhu, wonten ing

sandhingipun paraga ‘aku’. Awit saking menika ‘singer tuwa’ saged dipunwastani minangka garwanipun paraga ‘aku’. Pramila lajeng ginanipun kangge nengenaken tumrap paraga.

Data salajengipun ingkang badhe dipunrembag ing ngandhap menika saking geguritanipun Djajus Pete, wonten ing kaca 53. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1971 kanthi irah-irahan “*Kemlandhehan*”.

- (6) **Kemlandhehan** nyenyahak pangan
kemlandhehan nggawe pasiksan
 mateni panguripan
 pang cilik tansah dadi korban
 rakyat cilik sing tansah kacintrakan
 kuwaregen dijejeli semboyan
 rakyat cilik tambah mendelik
 ajeg ngrungkepi pakaryan paceklik
 (DL/27)

Repetisi anafora saking *data* (6) ing nginggil menika arupi tembung ‘kemlandhehan’. Perangan *repetisi anafora* menika ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap paraga. Tembung ‘kemlandhehan’ tegesipun taneman ‘*benalu*’, ingkang gesangipun nempel wonten ing taneman sanes ingkang saged ndadosaken taneman ingkang dipuntempeli menika wasananipun mati.

‘Kemlandhehan’ wonten ing *konteks* menika dipungambaraken minangka manugsa. Menika katedahaken saking larik 1 saha 2 wonten ing pada 1, ‘// **Kemlandhehan** nyenyahak pangan / **kemlandhehan** nggawe pasiksan/’. ‘Kemlandhehan’ menika kangge nggambaraken sipat manungsa ingkang boten mandhiri, gesangipun namung tumut tiyang sanes, ananging ugi ndamel sisahipun tiyang ingkang dipuntempeli wau. Geguritan menika wosipun inggih ngandharaken tindak-tandukipun ‘kemlandhehan’ kala wau. Jumbuh kaliyan irah-

irahan geguritan menika ingkang dipunsukani irah-irahan ‘*Kemlandhehan*’. Awit saking menika lajeng tembung ‘kemlandhehan’ ingkang *anaphoris* menika ginanipun kangge nengenaken tumrap paraga.

Data salajengipun ingkang badhe dipunrembag ing ngandhap menika saking geguritan kanthi irah-irahan “*Aku iki*” wonten ing kaca 109. Ingkang nganggit inggih menika J.F.X Hoery rikala taun 1995.

(12) **Aku iki** laut
 ing ngarepe ombak
 bisa murba prahara
 ing mburine alun
 bisa ngrenda katresnan
 ing waliking cakrawala
 daksimpen wecaning jaman.

Aku iki angin
 nganglang keblat papat
 muter jantraning jagat
 sedyaku ing pethiting awan lan wengi
 tekadku ing telenging bumi lan langit
 dakundha gumiliring jaman
 dakuja jantraning mangsa lumaku
 ora ana kang bakal maelu.

Aku iki mega
 kang kuwawa murba Sang Hyang Surya
 bisa nggiring mendhung saka waliking gunung
 bisa gawe tangise lintang lan rembulan
 sing kadhung lungse ginawa jaman
 ginaris ing tandha-tandha
 kang wis pinajer
 ing paseksening urip
 (DL/57)

Repetisi anaphora saking *data* (12) ing nginggil menika arupi kempalan tembung ‘*Aku iki*’. Perangan *repetisi anaphora* menika ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap paraga. Saking tembung ‘aku’ menika sampun negesaken bilih bab menika nedahaken satunggalipun paraga wonten ing

geguritan menika. Geguritan menika langkung nengenaken wonten ing paraga ‘aku’. Andharan menika ugi jumbuh amargi irah-irahan geguritan inggih menika ‘*Aku iki*’. Pramila sampun terang menawi perangan *repetisi anafora* menika ginanipun kangge nengenaken tumrap paraga, inggih menika paraga ‘aku’.

Ginanipun *repetisi anafora* salajengipun ingkang sampun kapanggihaken inggih menika kangge nengenaken gagasan tumrap pangajeng-ajeng. *Data-data* wonten ing tabel panaliten ing nginggil kala wau badhe dipunandharaken wonten ing bab salajengipun menika.

b. Nengenaken Gagasan tumrap Pangajeng-ajeng (*Pengandaian*)

Wujud *repetisi anafora* ingkang badhe dipunrembag inggih menika ingkang ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap pangajeng-ajeng. Perangan *repetisi anafora* menika limrahipun ngandharaken raos pangajeng-ajeng saking panggurit utawi paraganipun. Dados ingkang dipunambali menika gegayutan kaliyan menapa ingkang dipunjangka utawi dipunarep-arepaken dening paraganipun, utawi ingkang ngemu raos pamenggalhipun paraganipun, ugi saged awujud donga-donga dhumateng Gusti Kang Maha Kuwaos.

(2) Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila

ngrembug eksistensi wigati
mbirat panyakrabawa sanggarunggi sayekti
datan nana kang linuwih piguna sajuga lan sawiji
rekta seta, lengking jenar kabeh kebak ing gati
nut papaning sowang-sowang

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila

bawarasa sutresna umiring manunggaling panglenggana
kareben hora nana salawana keladuke
agawe gendra lan pancakara

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila

madhakake swara-swara blero kawistara beda

kareben dadi wirama wirata tinata
nganyut-anyut rinungu ajeg ing sawerna swasana

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila
sarju nyawijikake gilig tekad tan kendhat
nggayuh sageng kang wus jinangka
raharjaning swasana
(DL/32)

Geguritan saking *data* (2) menika kapendhet saking kaca 41. Kaanggit dening Nono Warnono kanthi irah-irahan “*Ing Sarasehan*” rikala taun 1995. *Repetisi anafora* saking *data* (2) ing nginggil menika arupi larik ‘Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila’. Wondene ginanipun kangge negenaken gagasan tumrap pangajeng-ajeng.

Wonten ing larik ‘Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila’ menika nedahaken wontenipun pangajeng-ajeng supados saged mungkasi menapa kemawon prakawis kanthi cara musawarat utawi dipunrembag sesarengan kanthi weninging manah utawi kanthi sareh. Kanthi cara menika sadaya prakawis saged dipunpadosi cara ingkang langkung sae kangge kakalih pihak. Temtunipun sampun ngantos ngrugeni pihak ingkang satunggal, awit saged ndadosaken prakawis langkung kisruh. Pramila perangan *repetisi anafora* menika ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap pangajeng-ajeng, inggih menika supados saged ndamel ayem, tentremipun swasana wonten ing pagesangan menika.

Data salajengipun ingkang badhe dipunrembag ing ngandhap menika taksih geguritanipun Nono Warnono kanthi irah-irahan “*Ing Sarasehan*”. Geguritan menika sami kaliyan *data* (2) kala wau, ananging *data* ingkang dipunrembag sampun beda.

(7) .....

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila
 bawarasa sutresna umiring manunggaling panglenggana
kareben hora nana salawana keladuke
 agawe gendra lan pancakara

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila
 madhakake swara-swara blero kawistara beda
kareben dadi wirama wirata tinata
 nganyut-anyut rinungu ajeg ing sawerna swasana
 .....
 (DL/23)

Repetisi anafora saking *data* (7) ing nginggil menika arupi tembung ‘kareben’. Perangan *repetisi anafora* menika ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap pangajeng-ajeng. Tembung ‘kareben’ menika nedahaken wontenipun bab ingkang dipunjangka, utawi dipunajeng-ajeng. Tembung kareben wonten ing ‘/ **kareben** hora nana salawana keladuke / agawe gendra lan pancakara /’ (1.3,p.2) menika nedahaken satunggalipun pangajeng-ajeng supados bab ingkang ‘salawana’ utawi sulaya menika boten ngambra-ambra dados prakawis ingkang langkung ageng (gendra lan pancakara).

Salajengipun tembung ‘kareben’ wonten ing ‘/ madhakake swara-swara blero kawistara beda / **kareben** dadi wirama wirata tinata /’ (1.3,p.3) menika ngemu pangajeng-ajeng supados ndadosaken sadaya kawigatosan saking saben tiyang ingkang beda-beda menika saged dipunwradinaken (madhake swara blero), kanthi cara ingkang adil, tinata, kebak ing pangati-ati miturut norma kukum ingkang wonten (wirama, wirata, tinata). Saking andharan menika lajeng nerangaken bilih perangan *repetisi anafora* menika ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap pangajeng-ajeng.

Data salajengipun ingkang badhe dipunrembag ing ngandhap menika geguritan kanthi irah-irahan “*Ombak Wengi*” saking kaca 73-74. Geguritan menika kaanggit dening Yusuf Susilo Hartono rikala taun 1982.

(13) Tambah dina iline ombak sangsaya banter

Yen ta ombak iku aran panah
 bisoa njebol mendhung ireng
 kang nggrogoti atine langit
 tumetes banyu rahmadMu

Yen ta ombak iku aran linggis
 bisoa njegol oyot angkuh
 kursi gadhing dhampar kencana

Yen ta ombak iku kuping
 bisoa wicaksana nampa bebisik wong cilik
 kang getihen saka cepitan
 watu urip

Yen ta ombak aran lisan
 Bisoa ngucap kajujuran
 Jujur satemene jujur
 Ora mung sulapan

Yen ta ombak iku tangan
 bisoa nyuwita bebene
 ora ulapan kadonyan
 utawa tegel numpel gorokan liyan

Yen ta ombak iku suku
 bisoa mlaku kenceng
 ora bengkong lan nyepak
 nganti kancane dadi keset kantor

Yen ta ombak iku aran ati
 bisoa suci yekti marang kamanungsan
 eling marang kang kuwasa

Yen ta ombak iku aran panguripan
 muga bisoa uripku – urip sejatine
 ora mung jangkepan
 (DL/39)

Repetisi anafora saking *data* (13) ing nginggil menika arupi kempalan tembung ‘Yen ta ombak iku’. Paraga ‘aku’ kesengsem, nanging ugi meri kaliyan ‘ombak’ segara ingkang padatan tansah awor, nyawiji manunggal, gadhah satunggal raos, satunggal tujuan. ‘Ombak’ menika tansah sesarengan, gentos-gentos tanpa kendhat nglebur, ngantem, utawi ngglebyur menapa kemawon pepalang (wadas, karang) ingkang malangi tujuanipun. Saking ningali kawontenan ‘ombak’ kala wau lajeng paraga ‘aku’ wiwit ngangen-angen utawi nggayutaken kaliyan kawontenan saking panguwaosing bangsa menika (dhampar kencana). Paraga ‘aku’ gadhah pangajeng-ajeng supados para warga masarakat saged niru greget juang, gilig tekad ingkang mantep kados dene ‘ombak’. Andharan menika dipuntengenaken kanthi *anaforis* kaliyan kempalan tembung ‘yen ta ombak iku’.

Perangan *repetisi anafora* ingkang ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap pangajeng-ajeng sampun dipunandharaken wonten bab ing nginggil kala wau. Salajengipun ingkang badhe dipunrembag inggih menika *repetisi anafora* ingkang ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap tumindak. Wondene pirembaganipun kados ing ngandhap menika.

c. Nengenaken Gagasan tumrap Tumindak (*Tindakan*)

Gina menika katujukaken tumrap *repetisi anafora* ingkang gegayutan kaliyan tumindak saking paraga-paraganipun. Dados ingkang dipuntengenaken

wonten ing geguritan menika perangan-perangan ingkang arupi tindakan (tembung kriya). Utawi migunakaken ater-ater tripurusa (dak-, ko-, di-), ater-ater hanuswara (ny-, m-, ng-, n-). Kajawi menika ugi wonten tetembungan ingkang adhedhasar saking *konteks*-ipun saged nerangaken bab tumindak. Wondene perangan *repetisi anafora* ingkang ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap tumindak badhe dipunrembag wonten ing ngandhap menika.

(3) Tikus-tikus ing omahku, slutha-sluthu
ora duwe sungkan, awan-awan

.....

Tikus-tikus ing kantoran, pencilakan
angon mangsa mbukaki lemari, laci

.....

Tikus-tikus gudhang, methengkrang
ongkang-ongkang, tandang graying
nyalawadi pirang-pirang
koli barang ambblas tanpa tilas

Tikus-tikus sing konangan, uber-uberan
mlayu nyang wuwungan, umpetan
ing pyan karo ninggal swara:
glodhak!
dher!

Tikus...

Tikus-tikus kuwi, ora perduli

tikus apa wae, kepenake
aja diobati, yen mati
badheg kaya cureg!

Tikus-tikus kuwi, ora perduli

tikus apa wae, kepenake
diobong ing geni kang mulad-mulad, geni tekad
bangsaku nyirnakake satru bebuyutan, pakaryan
becik kanggo ngisi kamardikan lestarekna

tanpa tikus-tikus!
(DL/38)

Repetisi anafora saking *data* (3) ing nginggil menika arupi larik ‘Tikus-tikus kuwi, ora perduli’. Wondene ginanipun kangge negenaken gagasan tumrap tumindak. Larik ‘Tikus-tikus kuwi, ora perduli’, menika kaperang saking kempalan tembung-tembung, inggih menika ‘tikus-tikus kuwi’, kaliyan ‘ora perduli’.

Kempalan tembung ‘tikus-tikus kuwi’, saking tembung ‘kuwi’ menika nedahaken polahe ‘tikus’, ingkang ‘slutha-sluthu / ora duwe sungkan, awan-awan’, ‘pencilakan’, ‘mbukak lemari, laci’, ‘ongkang-ongkang’, ‘tandang grayang’, ‘nyalawadi’, ‘barang amblas tanpa tilas’, lajeng menawi konangan, polahipun ugi mangkelaken, mlajeng sakajengipun piyambak (glodhak! dher!). Pramila kempalan tembung ‘ora perduli’ menika nedahaken bilih wontenipun tumindak saking ‘tikus-tikus’ kala wau ingkang boten preduli. Pramila *data* (3) menika dipunlebetaken minangka perangan *repetisi anafora* ingkang ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap tumindak.

Data salajengipun ingkang badhe dipunrembag ing ngandhap menika geguritanipun Sri Setyo Rahayu saking kaca 16-17. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1972 kanthi irah-irahan *Layangan*.

(8) Ing tengah bulak
wayah ketiga ngerak
anteng mbrengengeng
kinubengan langit biru tanpa sesulak
mega tipis-tipis
mesem krungu tembang kekidungan
ngundang barat gedhe, ngancik wayah sore

.....

.....

Iki kang dak temu ing kene, mitraku
ngundang layangan tanpa pamrih
 benang lan kamenangan
 oyak-oyakan dluwang
 ing kene layangan anteng, sowangan mbrengengeng
 kenure senar tanpa gelasan
 ana ndhuwur ngajak memitran
 apa kowe nate weruh ?
 (DL/12)

Repetisi anafora saking *data* (8) ing nginggil menika arupi tembung ‘ngundang’. Wondene ginanipun kangge negenaken gagasan tumrap tumindak. *Data* menika sampun langkung terang amargi tembung ‘ngundang’ menika arupi tembung kriya. Pramila saged nerangaken satunggalipun tumindak.

Langkung terang malih saged dipunandhraken kados menika. Tembung ‘ngundang’ ing ‘/ **ngundang** barat gedhe, ngancik wayah sore/’ (1.7 p.1) , menika nerangaken tumindak, inggih menika ngundang ‘barat gedhe’. Wondene ingkang ngundang temtunipun paraga ‘aku’ kanthi nembang kekidungan. Salajengipun tembung ‘ngundang’ ing ‘/**ngundang** layangan tanpa pamrih / benang lan kamenangan /’ (1.2 p.4), menika ugi nerangaken wontenipun tumindak. Tumindak kasebat inggih menika ngundang layangan, tegesipun tumindak ingkang ngajak dolanan sesarengan. Utawi saged dipunsukani makna minangka tembung pangajak kangge memitran. Pramila perangan *repetisi anafora* menika ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap tumindak.

Repetisi anafora ingkang badhe dipunrembag salajengipun inggih menika geguritan kanthi irah-irahan “*Mlaku-Mlaku ing Trotoar*”, saking kaca 61. Geguritan menika kaanggit dening Moch. Makloem, rikala taun 1990.

(14) **Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah**, nduduh

lelakon-lelakon kepungkur, sinuwur
tresna asih kang tanpa ginincu, aku
kepincut ing esemmu euis cah manis

Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah, ndhudhah

ati susah dadi bingah, mendah
upama sliramu ngonangi tekaku, aku
mesthi kok gandheng, renteng- renteng
aku lan sliramu ngubengi Bandung
kang kinepung, gunung

Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah, rasa nggresah

ilang babar pisan lan sesawangan
klambi-klambi ing toko kene, ngelingake
nalika sliramu godha klambi sulaman, bar bayaran
pas padhang bulan

Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah, tambah

wengi tambah ndudut ati, iramaning kecapi
suling lan tembang cianjuran, keprungu saka kadohan
nggojingake pikir sing sumampir ing awang-awang
Miaku-miaku (*sic!*) (**Mlaku-mlaku**) **ing trotoar braga endah**, betah
aku nyawang solah bawamu, cah ayu
kapan awake dhewe bisa kencan langen katresnan ?
(DL/31)

Repetisi anafora saking *data* (14) ing nginggil menika arupi kempalan tembung ‘Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah’. Kempalan tembung menika ginanipun kangge negenaken gagasan tumrap tumindak. Tembung ‘mlaku-mlaku’ wonten ing purwakanipun kempalan tembung ‘Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah’ menika sampun langkung nerangaken bilih *data* menika nedahaken satunggaling tumindak. Tumindakipun inggih mlaku-mlaku, utawi mlampah-mlampah.

Lajeng kempalan tembung ‘ing trotoar braga endah’, peranan menika nerangaken satunggalipun trotoar ingkang mapan ing Jl. Braga wonten ing kitha Bandung. Tembung ‘endah’ menika temtu kangge nerangaken bilih trotoar

menika saged narik kawigatosanipun panggurit amargi wonten ing papan menika kajawi arupi papan ingkang gadhah sejarah tumrap bangsa Indonesia, nate dados pusat kota mode, ugi paraga aku saged nglampahi satunggalipun prastawa ingkang ngremenaken penggalih, inggih menika saged mlampah-mlampah sesarengan kaliyan wanita pepujanipun. Pramila panggurit nyebat papan menika kanthi ‘trotoar braga endah’.

Geguritan menika langkung nengenaken tumrap kempalan tembung ‘Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah’ menika. Awit kempalan tembung menika dipunamabali ngantos ambal kaping gangsal, pramila saged dipunsebat bilih geguritan menika langkung nengenaken wontenipun satunggalipun tumindak. Tumindakipun inggih menika ingkang dipunlampahi dening paraga ‘aku’ kaliyan wanita ingkang dipuntresnani nalika wekdal kapengker. Saking andharan menika lajeng perangan *repetisi anafora* menika saged dipunsebat gadhah gina kangge nengenaken gagasan tumrap tumindak.

Perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag inggih *repetisi anafora* ingkang ginanipun kangge nengenaken tumrap kawontenan. *Wondene* pirembaganipun badhe dipunandharaken wonten bab ing ngandhap menika.

d. Nengenaken Gagasan tumrap Kawontenan (*Keadaan*)

Gina menika katujukaken tumrap perangan *repetisi anafora* ingkang gegayutan kaliyan kawontenan saking barang, utawi kawontenanipun paraga. Perangan *repetisi anafora* ingkang waunipun boten nedahaken bab kawontenan, samangke ugi saged nedahaken bilih perangan kasebat gegayutan kaliyan bab

kawontenan. Dados teges basanipun saged beda menawi sampun dipungayutaken kaliyan *konteks*-ipun, amargi wonten ing bab menika sampun adhedhasar kaliyan *konvensi* sastra.

Saperangan saking sadaya *data* ingkang ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap kawontenan sampun dipunwahyakaken wonten ing tabel panaliten ing nginggil kala wau. *Data-data* kasebat badhe dipunrembag wonten ing bab menika. Wondene pirembaganipun kados makaten.

(4) **Sing katon kae**

pancen bleger gatra
nanging sanyatane
sukma kadhung oncat
ngrambyang ing uleganing jaman
aja kathik digetuni
apamaneh mbokgandhuli
sanajan kanthi sedyanya mulya
ora-orane mikolehi
tiwas nambah ati gela
tiwas njejero pamisuh

Sing katon kae

pancen bleger gatra
nanging sanyatane
jiwa nalurine wis ora ana
kakendhang ing uleganing jagat
ora perlu dibeburu
apamaneh mbok labuhi pati geni
sanajan pathokane idealisme
ora-orane aweh pituwas
tiwas mbebuwang ajining dhiri
tiwas mbranang ati
(DL/ 50)

Data (4) menika geguritan anggitanipun J.F.X Hoery kanthi irah-irahan “*Sing Katon Kae*” saking kaca 110. *Repetisi anafora* saking *data* (4) ing nginggil menika arupi larik ‘Sing katon kae’. Wondene ginanipun kangge negenaken gagasan tumrap kawontenan.

Larik ‘Sing katon kae’ menika nggambaraken satunggalipun kawontenan. Tembung ‘sing’ menika minangka tembung panunjuk. Tembung ‘katon’ menika nedahaken bilih wontenipun bab ingkang katingal (katon). Tembung ‘kae’ menika nedahaken bab ingkang katingal wonten ing papan ingkang tebih, utawi papan ingkang beda kaliyan papan panggenanipun pamaos, utawi paraga. Lajeng perangan menika nedahaken wontenipun kawontenan ingkang saged katingal ananging papanipun tebih. Kawontenan menika inggih ‘bleger gatra’ ingkang namung kantun bleger kemawon, dene sukma kaliyan jiwa naluripun sampun pejah kagiles tumindak ingkang boten sae (kakendhang ing uleganing jagat). Pramila kanthi dhasar menika perangan *repetisi anafora* ‘Sing katon kae’ nggadhahi gina kangge nengenaken gagasan tumrap kawontenan.

Repetisi anafora ingkang badhe dipunrembag salajengipun kaleresan taksih saking geguritan ingkang sami kaliyan geguritan ing nginggil. Ananging wonten ing bab samenika ingkang badhe dipunrembag inggih *data* awujud tembung ‘tiwas’.

- (9) Sing katon kae
 pancen bleger gatra
 nanging sanyatane
 sukma kadhung oncat
 ngrambyang ing uleganing jaman
 aja kathik digetuni
 apamaneh mbokgandhuli
 sanajan kanthi sedyanya mulya
 ora-orane mikolehi
tiwas nambah ati gela
tiwas njejero pamisuh.

Sing katon kae
 pancen bleger gatra
 nanging sanyatane
 jiwa nalurine wis ora ana

kakendhang ing uleganing jagat
 ora perlu dibeburu
 apamaneh mbok labuhi pati geni
 senjata pathokane idealisme
 ora- orane aweh pituwas
tiwas mbebuwang ajining dhiri
tiwas mbranang ati.
 (DL/56)

Repetisi anafora saking *data* (9) ing nginggil menika arupi tembung ‘tiwas’. Tembung menika ginanipun kangge negenaken gagasan tumrap kawontenan. Tembung ‘tiwas’ menika nedahaken bilih wontenipun bab utawi prakawis ingkang sampun kabanjur. Tembung ‘tiwas’ wonten ing larik ‘**tiwas** nambah ati gela / **tiwas** njejero pamisuh /’ (l.10&11, p.1), menika nedahaken bilih wontenipun bab ingkang boten sae ingkang sampun kalampahan. Semanten ugi tembung ‘tiwas’ wonten ing larik ‘/**tiwas** mbebuwang ajining dhiri / **tiwas** mbranang ati /’ (l.10&11, p.2), menika ugi nedahaken wontenipun bab ingkang sampun kalampahan kanthi boten mranani penggalih, ndadosaken duka, cuwanipun manah. Pramila lajeng ndadosaken satunggalipun kawontenan. Kawontenan ingkang boten semanak, boten ayem tentrem, tansah sepaneng.

Repetisi anafora ingkang badhe dipunrembag salajengipun inggih menika geguritan kanthi irah-irahan “*Bojonegoro-ku Banjir*” saking kaca 60. Panganggitipun inggih menika Moch. Makloem rikala taun 1988.

(15) **Lakune gethek milir**, ketir
 ing banyu banjir, sasuwir
 pangarep-arep sirep sanalika, panjangka
 panen sawah sa-ilat lor kali, dadi
 buyar jalaran banyu banjir wis sabangkekan

Lakune gethek milir, kethir
 ing banyu banjir, mikir banjir
 mikir anak lara mencret, ketambahan kepepet

butuh mabyar sekolah lan nebus obat
mobat mabit golek dhuwit utangan, oleh pitulungan
utangan dhuwit anakan

Lakune gethek milir, kentir
ing banyu banjir, ndlidor
kurban banjir padha ngungsi, sekolahan mori
lan trucuk guru dalasan muride prei
iki dudu tontonan pilm komedhi
nanging iki musibah lan panandhang
(DL/29)

Repetisi anafora saking *data* (15) ing nginggil menika arupi kempalan tembung ‘Lakune gethek milir’. Kempalan tembung menika nerangaken kawontenan saking ‘gethek’ ingkang manut ilinipun toya (milir). Kamangka kawontenan toya menika nembe banjir. Pramila ndadosaken gethek menika ketir, kethir, saha pungkasanipun kentir. ‘Gethek’ wonten ing *konteks* menika nggambaraken satunggalipun bale wisma saking tiyang alit. Pramila kawontenan bale wisma menika namung milir tumut daya ingkang langkung ageng, ingkang wasananipun bale wisma menika kedah kentir, amargi boten saged nahan deresipun prakawis ingkang dipunadhepi. Awt saking menika ginanipun perangan *repetisi anafora* menika kangge nengenaken gagasan tumrap kawontenan.

Perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag inggih menika ingkang ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap papan. Wondene pirembaganipun badhe dipunandharaken wonten bab ing ngandhap menika.

e. Nengenaken Gagasan tumrap Papan (*Tempat*)

Gina menika katujukaken tumrap *repetisi anafora* ingkang gegayutan kaliyan papan dunungipun prastawa. Tegesipun papan ingkang gegayutan kaliyan

paraga wonten ing geguritan. Upaminipun dipunwiwiti mawi ing, ana ing, wonten ing, lsp. Utawi saged tetembungan menika nama papan, utawi tetembungan kasebat dipungantos tegesipun supados saged nengenaken satungalipun papan. Pramila perangan ingkang dipunambali menika menawi kagayutaken kaliyan *konteks*-ipun lajeng saged nedahaken tumrap papan panggenan.

(10)Aku iki laut
ing ngarepe ombak
 bisa murba prahara
ing mburine alun
 bisa ngrenda katresnan
ing waliking cakrawala
 daksimpen wecaning jaman.

.....

Aku iki mega
 kang kuwawa murba Sang Hyang Surya
 bisa nggiring mendhung saka waliking gunung
 bisa gawe tangise lintang lan rembulan
 sing kadhung lungse ginawa jaman
 ginaris ing tandha-tandha
 kang wis pinajer
ing paseksening urip
 (DL/59)

Data (10) menika geguritanipun J.F.X Hoery saking kaca 109. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1995 kanthi irah-irahan “*Aku Iki*”. *Repetisi anafora* saking *data* (10) ing nginggil menika arupi tembung ‘ing’. Tembung menika ginanipun kangge negenaken gagasan tumrap kawontenan. Saged dipuntingali bilih tembung menika kathah sanget wonten ing pada satunggal. Tembung menika ingkang miwiti larik 2, 4, saha 6. Perangan menika dipunambali malih wonten ing pada pungkasan wonten ing larik pungkasan ugi.

Tembung ‘ing’ menika nengenaken tumrap papan. Menika saged katingal terang wonten ing larik ‘/ **ing** ngarepe ombak /’ (1.2, p.1), ‘/ **ing** mburine alun /’ (1.4, p.1), ‘/**ing** waliking cakrawala /’ (1.6, p.1). Saking larik-larik menika tembung ‘ing’ menika kangge nedahaken satunggalipun papan, inggih menika ‘ngarep ombak’, ‘mburi alun’, walikipun cakrawala’ menika papan ingkang dipuntunjuk. Salajengipun wonten ing larik ‘/ **ing** paseksening urip /’. Wonten ing larik menika tembung ‘ing’ ugi saged kangge nunjukaken satunggalipun papan. ‘Paseksening urip’, menika nggambaraken papan ingkang tansah nyekseni lelampahipun manungsa. Utawi donya menika. Pramila sadaya tembung ‘ing’ menika ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap papan.

Repetisi anafora ingkang badhe dipunrembag salajengipun inggih menika geguritan kanthi irah-irahan “*Mliwis Putih*”, dening Hadi Mulyono M.P. Geguritan menika kapendhet saking kaca 4.

(17)Dudu Prabu Anglingdarma
 kang bisa mancala warna
 mung sawijining lurung
 sing nyigar jantunging kampong

Rina wengi wira-wiri
 mudha mudhi
 kakli lan nini
 kang setya ngabekti

Ing tlatah iki dakpetik
 puspa pujaning ati
ing tlatah iki dakpungkasi
 kidung pangumbaran
ing tlatah iki dak temu
 teminal kang pungkasan
 lurung kampung kang kebak memori

nggarit ana telenging ati
(DL/1)

Repetisi anafora saking *data* (17) ing nginggil menika arupi kempalan tembung ‘ing tlatah iki’. Kempalan tembung menika ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap papan. ‘Tlatah’ menika tegesipun wewengkon, jajahan, utawi papan panggenan. Pramila gegayutan kaliyan satunggalipun papan.

Wontening *konteks* menika kempalan tembung ‘tlatah iki’ kangge nyebataken lurung kampung. ‘Lurung’ (gang) menika namanipun ‘Mliwis Putih’. Bab menika gayut kaliyan irah-irahah saking geguritanipun inggih menika *Mliwis Putih*. Geguritan menika ugi karaos anggenipun nengenaken wonten ing bab papan, utawi dipun sebat kanthi ‘tlatah iki’. Papan menika ingkang gadhah sajarah ingkang mranani penggalhipun paraga ‘aku’. Wonten ing ‘tlatah’ menika paraga ‘aku’ saged manggihaken ‘terminal pungkasan’ utawi saged manggihaken lelabuhan ati ingkang pungkasan. Paraga ‘aku’ saged manggihaken wanita ingkang dados garwanipun.

Perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag inggih *repetisi anafora* ingkang ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap wekdal. Wondene pirembaganipun badhe dipunandharaken wonten bab ing ngandhap menika.

f. Nengenaken Gagasan tumrap Wekdal (*Waktu*)

Gina menika katujukaken tumrap *repetisi anafora* ingkang gegayutan kaliyan wekdal ingkang nerangaken satunggaling prastawa wonten ing geguritan. Upaminipun mawi tetembungan wayah, wengi, saben, kapan, lsp. Pramila

perangan ingkang dipunambali menika nengenaken bab wekdal. Kados dene *data-data* ing ngandhap menika.

Repetisi anafora ingkang badhe dipunrembag ing ngandhap menika saking geguritan kanthi irah-irahan “*Kangen*”, dening Sri Setyo Rahayu. Geguritan menika kapendhet saking kaca 4.

- (5) **Kapan bae yen dina isih bening, langit isih biru**
 angangenku nyoba nyuwak pepesthen lan kanyatan
 yen kapalmu wis mbedhol jangkar
 ninggalake pelabuhan
 tanpa ucap sugeng tindak kagawa lathi kang bisu.

.....
 wulung-wulung padha bali nyang susuhe
 rebut dhucung, kaya playune dina
 kang tansah oyak-oyakan
 dhuh, kayane ora bakal kita ketemu maneh
 [lambat-lambat katon, warna jingga ing pipimu
 srengenge sore kang nyisa ing poncot kulon
 pesisir lor, nyimpen netramu kang ndhelikake kasedhihan]

Kapan kae yen dina isih bening, langit isih biru
 pangangenku nyoba nyuwak pepesthen lan kanyatan
 kangen iki bakal dipungkasi
 (DL/8)

Repetisi anafora saking *data* (5) ing nginggil menika arupi larik ‘Kapan kae yen dina isih bening, langit isih biru’. Larik menika ginanipun kangge negenaken gagasan tumrap wekdal. Kempalan tembung-tembung ‘kapan’, ‘dina isih bening’, ‘langit isih biru’, menika dipunsawijikaken wonten ing satunggal larik. Lajeng sadaya tetembungan menika ugi saged nerangaken babagan wekdal.

Saking tembung ‘kapan’, menika nerangaken pitakenan babagan wekdal ingkang nembe, utawi ingkang sampun kalampahan. Lajeng kempalan tembung ‘dina isih bening’ saha ‘langit isih biru’ menika nggambaraken satunggalipun

wekdal ingkang taksih terang, padhang, utawi siyang (paraga ‘aku’ taksih mudha). Pramila peranga *repetisi anafora* menika ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap wekdal.

Repetisi anafora ingkang badhe dipunrembag salajengipun saking geguritan kanthi irah-irahan “*Apa Abamu Panggurit*”, dening J.F.X Hoery. Geguritan menika kapendhet saking kaca 93.

(11) Apa abamu panggurit

....
 dhuh panggurit
 apa kirane wis kepancal swarga
 sejatine bumimu wis suwe mendhem trahing sabda jati
sadurunge cemara thuthul
 sangisore kayu pamenthangan
sadurunge sada kalam njarwani maknane alif
sadurunge makarya ngrengga wihara
sadurunge watu padhas nindhihi anggane Yudhas
sadurunge mapag tekane para sakabat
sadurunge kebo nandhini mundhi janji
 mung sliramu kang kuwawa ngrakit
 warna-warna putih
 mlathi-mlathi lan sakabehing wewangi
 saiki banjur ana ngendi?
 ana ngendi...?

.....
 (DL/ 49)

Repetisi anafora saking *data* (11) ing nginggil menika arupi tembung ‘sadurunge’. Tembung menika ginanipun kangge nengenaken gagasan tumrap wekdal. Tembung ‘sadurunge’ menika tegesipun wonten bab ingkang dereng kalampahan. Kanthi tembung ‘sadurunge’ ingkang *anaforis* menika , panggurit estunipun badhe suka tandha supados pamaos madosi menapa maksudipun.

Tembung ‘sadurunge’ wonten ing *konteks* menika dipungayutaken kaliyan ‘/ **sadurunge** cemara thuthul /’, ‘/ **sadurunge** sada kalam njarwani

maknane alif / **sadurunge** makarya ngrengga wihara / **sadurunge** watu padhas nindhihi anggane Yudhas / **sadurunge** mapag tekane para sakabat / **sadurunge** kebo nandhini mundhi janji/. Saking *konteks* menika saged dipuntingali wontenipun wekdal ingkang wigati. Tembung ‘sadurunge’ menika kangge nerangaken bilih sadaya manungsa menika sampun nggadhahi wiji kabecikan wonten ing dhiri pribadinipun piyambak-piyambak. Wiji kabecikan menika sampun wonten ing dhiri manungsa tebih saderengipun wonten agami-agami, kados dene agami Hindu, Budha, Kristen, menapa Islam (bumimu siw suwe mendhem trahing sabda jati). Langkung terang bab makna saking tembung sadurunge saged dipuntingali wonten ing pirembagan bab makna.

Repetisi anafora ingkang badhe dipunrembag salajengipun saking geguritan kanthi irah-irahan “*Panggresah ing Tengah Sawah*”, dening J.F.X Hoery. Geguritan menika kapendhet saking kaca 110.

- (17) Ing tengah sawah
 bangothongthong njeger ngacik pager
 katon njethung
 pandelenge suwung
 aku ngerti
 bangothongthong kae wadul
yen saiki keong lan precil wis langka
- Sedheng blekok lan kontul isih wira-wiri
 ing sela-selaning tandur
 bareng kesel njethu mlangkring watu
 aku ngerti
 b(1)ekok lan kontul kae wadul
yen saiki bibis lan wader sawah wis ora ana
- Saka tengah sawah
 bango-thongthong, blekok lan kontul
 madulake panggresah
yen saiki sing ana mung lumut-lumut pestisida
 (DL/62)

Repetisi anafora saking *data* (17) ing nginggil menika arupi kempalan tembung ‘yen saiki’. Kempalan tembung menika ginanipun kangge nengenaken tumrap wekdal. Tembung ‘saiki’ menika nerangaken bab wekdal ingkang samenika kalampahan. Kempalan tembung ‘yen saiki’ saged dipuntingali wonten ing larik / **yen saiki** keong lan precil wis langka /’ (1.7, p.1), ‘/ **yen saiki** bibis lan wader sawah wis ora ana /’ (1.6, p.2), ‘/ **yen saiki** sing ana mung lumut-lumut pestisida /’ (1.4, p.3). Kempalan tembung menika dipunambali ngantos ambal kaping sakawan.

Perangan *repetisi anafora* menika sadaya kangge nerangaken babagan wekdal. Wonten ing geguritan menika dipuntandhingaken babagan wekdal samenika kaliyan kawontenan saking wekdal rumiyin (yen saiki). Wonten ing wekdal samenika dipungambaraken sampun boten asri kados rumiyin. Bab ingkang nerangaken ewah-ewahanipun kawontenan menika inggih saking larik ‘aku ngerti’ lajeng dipunsambetaken kaliyan kempalan tembung ‘yen saiki’. Paraga ‘aku’ saged ngandharaken bab menika amargi paraga ‘aku’ tansah tumut nglampahi ewah-ewahanipun kawontenan menika. Perangan *repetisi anafora* menika pramila ginanipun kangge nengenaken tumrap wekdal. Wondene wekdalipun inggih wekdal ingkang dangu, rikala paraga ‘aku’ taksih anem ngantos samenika paraga ‘aku’ sampun sepuh.

Kala wau sampun dipunrembag babagan wujud *repetisi anafora*, kaliyan menapa ginanipun perangan *repetisi anafora* kasebat. Perangan kala wau dereng saged nggayuh ngantos dumugi makna saking perangan-perangan kala wau. Pramila perangan *repetisi anafora* kala wau kedah dipunsukani makna miturut

konteks-ipun. Langkung jangkep pirembaganipun bab makna saking perangan repetisi anafora menika badhe kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

3. Makna Perangan *Repetisi Anafora* wonten ing Kempalan Geguritan *BIG anggitanipun PSJB*.

Kangge nyukani makna geguritan menika kedahipun dipunpahami *konvensi* basa semanten ugi *konvensi* sastraipun. Pramila kajawi ngginakaken *analisis* kanthi *strukturalisme* ugi kedah ngginakaken *analisis* kanthi *semiotik*. Caranipun nyukani makna perangan *repetisi anafora* migunakaken *analisis semiotik*, inggih menika maos kanthi *heuristik* kalajengaken maos kanthi *hermeneutik*. Maos kanthi *heuristik* menika ancasipun kangge mangsulaken wujud geguritan dados wujud gancaran utawi *parafrase* kanthi tata basa ingkang limrah. *Data-data* saking tabel panaliten kala wau badhe dipunrembag kados ing ngandhap menika.

a. Makna Perangan *Repetisi Anafora* ‘*Singer tuwa*’

Data perangan *repetisi anafora* ingkang sepisan badhe dipunrembag maknaipun inggih menika kapendhet saking kaca 4. Geguritan menika dipunanggit dening Hadi Mulyono M.P kanthi irah-irahan “*Singer Tuwa*” rikala taun 1983.

(1) Embuh wis pirang warsa
 anggonmu suwita
 embuh wis pirang warsa
 anggonmu setya
 ngancani anggonku makarya
 ngupaya boga

Singer tuwa
 sliramu tansah setya
 jrone aku lara lapa

nandangi pakaryan
kanggo nyukupi butuhe warga

Singer tuwa

nadyan kaya ngapa
sliramu tansah dakrawat
daktresnani
nadyan kaya ngapa
tresnaku tansah ngrembaka
(DL/8)

Data (1) ing nginggil menika dereng jangkep *struktur* tata basanipun.

Kangge nggambangaken makna saking larik ‘Singer tuwa’ menika pramila kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan ing nginggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik* saged langkung gampang. Wondene cara anggenipun nyukani makna geguritan kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

// Embuh wis pirang warsa (suwene) / anggonmu suwita (marang aku) /
embuh wis pirang warsa (suwene) / anggonmu (tansah) setya (marang
aku) / (sliramu wus sedya) ngancani anggonku makarya / (ngayahi
kepiye abote) ngupaya boga. //

Wujudipun *repetisi anafora* saking *data* (1) inggih menika larik ‘Singer tuwa’. Kajawi larik ‘singer tuwa’ ingkang *anaforis*, saking pada 1 ing nginggil ugi saged kapanggihaken *repetisi anafora* awujud larik ‘/ Embuh wis pirang warsa /’ (1.1&3, p.1), saha tembung ‘anggonmu’ (1.2&4, p.1). Kakalih perangan menika wigati sanget kangge suka katrangan babagan ‘singer tuwa’. Saking pada 1 menika dipunterangaken babagan raos sengsem saha bingahipun paraga ‘aku’ tumrap ‘singer tuwa’ ingkang tansah setya, tuhu anggenipun suwita maring paraga

‘aku’. Awit saking dangunipun wekdal menika ngantos boten saged kaandharaken dening paraga ‘aku’ (embuh wis pirang warsa).

// **Singer tuwa** / sliramu tansah setya / (sa-)jrone aku (nandang) lara lapa (urip sisah, kedah prihatos) /(anggone) nandangi pakaryan / (saperlu) kanggo nyukupi butuhe warga. //

// **Singer tuwa** / nadyan kaya ngapa (kahananmu saiki) /sliramu tansah dakrawat / (nadyan kaya ngapa kahananmu saiki sliramu tansah) daktresnani / nadyan kaya ngapa (kahananmu saiki) tresnaku tansah ngrembaka. //

Larik ‘singer tuwa’ menika kasusun saking kalih tembung, inggih menika ‘singer’ kaliyan ‘tuwa’, utawi saking kempalan tembung ‘Singer tuwa’. Tegesipun tembung ‘singer’ inggih sawijipun *merk* mesin gerji utawi mesin jahit. Tembung ‘singer’ ugi saged diputegesi minangka bab ingkang sumunar, utawi mawa praba.

Tetembungan menika mapan dados larik ingkang madeg piyambak. Papanipun inggih wonten ing larik 1 pada 2, ingkang kanthi wetah dipunambali wonten ing larik 1 pada 3. Katingal saking papanipun, kempalan tembung ‘Singer tuwa’ menika nedahaken bilih gadhah kawigatosan ingkang langkung inggil. Larik ‘Singer tuwa’ menika ugi sami kaliyan irah-irahan saking geguritan menika. Pramila perangan *repetisi anafora* menika nedahaken bilih perangan menika langkung dipuntengenaken dening panggurit supados saged langkung katengen dhumateng pamaosipun.

Wonten ing *konteks* menika ‘singer tuwa’ saged dipunsukani makna minangka sigaran nyawa saking paraga ‘aku’. ‘Singer tuwa’ inggih menika wanita ingkang tansah suwita kanthi setya kangge paraga ‘aku’. Pramila paraga ‘aku’ gadhah tekad supados njagi, nresnani, ngrawat, nadyan kados menapa kemawon wujudipun saking ‘singer tuwa’ (nadyan kaya ngapa). Awit saking yasanipun

singer tuwa menika ingkang dangu sanget, paraga ‘aku’ saged nglampahi gesang, saged ngupaya boga kangge nyekapi sadaya kabetahanipun kulawarganipun (nandangi pakaryan), saking kala rumiyin rekaos mangun usaha, ngantos samenika (jrone aku lara lapa). Lajeng ‘singer tuwa’ tansah setya nandangi padamelan, nyulih paraga ‘aku’ ngupaya boga, ugi ngrawat paraga ‘aku’ rikala gerah. Bab menika katengen saking larik ‘sliramu tansah setya / jrone aku lara lapa / nandangi pakaryan / kanggo nyukupi butuhe warga //’.

Pramila paraga ‘aku’ sukur sanget pikantuk kanugrahan gadhah garwa ingkang setya. Lajeng nuwuhaken tekad ‘nadyan kaya ngapa’ wujudipun utawi kawontenanipun, ingkang kaserat kanthi *anaforis* wonten ing pada 3. Sanajan samenika sampun sepuh, lemah, kadigdayanipun sampun susut (tuwa) ananging tansah dipunjagi, dipunrawat, awit tresna ingkang tansah ngrembaka kados sedya kalanipun rikala taksih mudha (tansah dak rawat, tresnani). Awit saking kasetyanipun kala wau lajeng paraga ‘aku’ nyebat garwanipun kanthi sebatan ‘singer tuwa’. Langkung wigatinipun ‘singer tuwa’ menika pramila panggurit lajeng mapanaken kempalan tembung ‘singer tuwa’ supados dados larik piyambak ingkang *anaforis*, lajeng perangan menika ugi dados irah-irahan geguritan menika.

b. Makna Perangan *Repetisi Anafora* ‘*Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila*’

Data perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag maknanipun inggih menika geguritanipun Nono Warnono saking kaca 41. Geguritan menika dipunsukani irah-irahan “*Ing Sarasehan*”, ingkang dipunanggit rikala taun 1995.

(2) Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila

ngrembug eksistensi wigati
 mbirat panyakrabawa sanggarunggi sayekti
 datan nana kang linuwih piguna sajuga lan sawiji
 rekta seta, lengking jenar kabeh kebak ing gati
 nut papaning sowang-sowang.

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila

bawarasa sutresna umiring manunggaling panglenggana
 kareben hora nana salawana keladuke
 agawe gendra lan pancakara.

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila

madhakake swara-swara blero kawistara beda
 kareben dadi wirama wirata tinata
 nganyut-anyut rinungu ajeg ing sawerna swasana.

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila

sarju nyawijikake gilig tekad tan kendhat
 nggayuh sageng kang wus jinangka
 raharjaning swasana.

(DL/32)

Data (2) ing nginggil menika dereng jangkep struktur tata basanipun.

Kangge nggambangaken makna saking larik ‘Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila’ menika pramila kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan ing nginggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik* saged langkung gampil. Wondene cara anggenipun nyukani makna geguritan kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

Perangan *repetisi anafora* wonten ing *data (2)* menika inggih larik ‘Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila’. Perangan *repetisi anafora* menika tansah mapan kanthi ajeg wonten ing saben larik sapisan wonten ing saben padanipun. Geguritan kasebat langkung nengenaken wonten ing bab *repetisi*

anafora kangge nggambaraken prakawis ingkang badhe dipunrembag. Pramila wontenipun *repetisi anafora* menika wigati sanget.

// **Prayogane gelis anggellar klasa** (banjur padha) **lungguh sila** (bareng-bareng) / (saprelu) ngrembug eksistensi (ingkang luwih) wigati / mbirat panyakrabawa sanggarunggi sayekti (ngilangi pangangen-angen sing sujana kanthi temenan) / (amarga) datan nana (ora ana) kang linuwih piguna (sing luwih migunani kajaba bisa) sajuga lan sawiji (nyawiji manunggal) / rekta seta (abang putih), lengking jenar kabeh kebak ing gati / nut (miturut) papaning sowang-sowang (papane dhewe-dhewe). //

Saking pada 1 ing nginggil, larik ‘prayogane anggellar klasa lungguh sila’ menika nggambaraken pangajeng-ajeng supados saben tiyang, sadaya masarakat saha sadaya warga masarakat bangsa Indonesia menika saged ‘sajuga nyawiji’ nyawiji manunggal kanthi rukun. Bangsa Indonesia ingkang *heterogen*, utawi maneka warni suku bangsa, budaya, agami, menika dipungambaraken mawi warni ‘rekta seta, lengking jenar’ ingkang sadaya dipungatosaken saestu, boten pilih sih utawi ‘kabeh kebak ing gati’. Mawarni-warni latar budaya ingkang beda-beda, ingkang gadhah prakawis ingkang beda-beda kala wau lajeng dipunsawijiaken wonten ing sarasehan utawi musawarat. Pramila saged nggayuh bangsa ingkang wetah saha nyawiji (sajuga lan sawiji).

// **Prayogane gelis anggellar klasa** (banjur padha) **lungguh sila** (bareng-bareng) / (saprelu) bawarasa (rerembugan) sutresna umiring (lumiring, miturut) manunggaling panglenggana (suthik, emoh) / kareben hora nana (supaya ora ana) salawana keladuke (padudon kang rada mbangetake) / (sing bisa) agawe gendra lan pancakara. //

Pada 2 menika nggambaraken becikipun musawarat utawi rembagan (bawarasa) saged kangge nyarujukaken salawana utawi padudon ingkang menawi keladuk utawi kabanjur saged ndadosaken gendra lan pancakara, utawi ndadosaken ribut saha kerengan utawi saged perang, tawuran. Pramila

saderengipun kabanjur aluwung dipunrembag rumiyin, dipunpadosi margi ingkang langkung becik, saha boten ngrugeni pihak sanes (manunggaling panlenggana).

// **Prayogane gelis anggelar klasa** (banjur padha) **lungguh sila** (bareng-bareng) / (saprelu) madhakake swara-swara blero (sing) kawistara beda / kareben (supaya bisa) dadi wirama wirata tinata / nganyut-anyut rinungu ajeg ing sawerna swasana. //

Pada 3 menika nggambaraken paedahipun musawarat saged Nyawijekaken swanten-swanten ingkang kapi reng ‘blero’. Blero menika saged dipunartosaken maido, menapa malih ingkang gadhah beda pamenggalhipun. Wontenipun beda menika lajeng saged dipuntata, sadaya saged sawarna mapan lungguh sila. Wontenipun musawarat menika lajeng saged ndadosaken swasana ingkang tertib, dipuntata kanthi rapi, wradin, satemah swanten-swanten ingkang blero menapa beda kala wau saged wirama utawi saged nyawiji, sarujuk utawi sami nyengkuyung wonten ing kabecikanipun sadaya pihak (dadi wirama, wirata, tinata).

// **Prayogane gelis anggelar klasa** (banjur padha) **lungguh sila** (bareng-bareng) / (supaya) sarju nyawijikake(kabeh bisa ngrasa seneng nyawijikake) gilig tekad (tekad kang mantep) tan kendhat (ora bisa pedhot) / (yen wus mangkono temtu bisa) nggayuh sageng (sagung, sakabehane) kang wus jinangka /(yaiku mujudake) raharjaning swasana //

Ancasipun musawarat inggih menika ‘/mbirat panyakrabawa sanggarunggi sayekti /’ (l.3, p.1), inggih menika nguwalaken utawi nebihaken reraosan, padakwa, pangajeng-ajeng ingkang sujana kanthi saestu. Salajengipun ‘/ bawarasa sutresna umiring manunggaling panglenggana / kareben hora nana salawana keladuke /’ (l.2,3. p.2), tegesipun sadaya saged nahan emosi, amarah-ipun piyambak-piyambak supados boten ‘salawana keladuke’ utawi ndadosaken

padudon ingkang kebangeten ingkang nglarani penggalhipun tiyang sanes. Menawi sadaya saged nahan emosi, saged menggalih wonten ing tujuan ingkang sami inggih menika supados bangsa menika saged nyawiji, guyub rukun, kesatuan saha persatuan tetep kajagi (raharjaning swasana)

Salajengipun ‘/ madhakake swara-swara blero kawistara beda /’, menika nerangaken musawarat menika kangge Nyawijekaken swanten-swanten ingkang ‘blero’ utawi boten sami, saged ugi reraosan ingkang saestunipun namung salah paham saged dipunudhari, saged kabikak kanyatanipun. Pramila rembugan menika wigati sanget supados sadaya saged nyawiji manunggal wonten ing tekad saha gegayuhan ingkang sami (sarju nyawijikake gilig tekad tan kendhat). Sadaya saged ngraosaken kawontenan ingkang sami inggih menika wirama, warata lan tinata. Pramila lajeng ndadosaken swasana ingkang raharja, ayem, tentrem wonten ing bangsa Indonesia menika (raharjaning swasana).

Saking andharan ing nginggil kala wau pramila wujud *repetisi anafora* Larik ‘Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila’ menika arupi perangan ingkang wigati wonten ing geguritan menika. Larik ‘Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila’ ateges langkung becik enggal-enggal rembugan / musawarat kangge mungkasi sadaya prakawis ‘nggelar klasa’ lajeng ‘lungguh sila’. Maknanipun kempalan tembung ‘nggelar klasa’ menika inggih nggelar prakawis ingkang dipunpanggiaken. Tembung ‘klasa’ menika nerangaken wontenipun *kesetaraan kelas sosial* dados sadaya pangarsa masarakat, sesepuh, anggota masarakat, lsp. lenggah nyawiji utawi awor wonten ing satunggal papan kanthi dipunlambari klasa kala wau.

Lajeng ‘lungguh sila’ menika nedahaken wontenipun norma utawi paugeran kangge nata tumindakipun tiyang. Dados sadaya masarakat menika saged dipuntata kanthi lungguh sila sadaya. ‘Lungguh sila’ menika ugi mujudaken wontenipun raos kurmat dhumateng sadaya anggota musawarat. Menawi sadaya pihak sampun tinata pramila sadaya prakawis ingkang dipunpanggihaken kala wau saged dipunandharaken nkanthi jenjem boten kemrungsung. Kanthi rembugan ‘bawarasa’ sesarengan, dipunpadosi cara ingkang langkung prayogi kangge mungkasi prakawis. Nyawijekaken cara pamikir, tumut urun rembug kangge kabecikan, lajeng ingkang kedah dipuntebihaken inggih raos ‘*egois*’ utawi raos menang piyambak.

Saking andharan ing nginggil, larik ‘Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila’ menika saged suka katrangan ingkang langkung mligi babagan wos saking geguritan menika, amargi kathahipun perangan menika tansah dipunambali saha sadaya mapan wonten ing larik kapisan saben pada. Pramila wos saking geguritan menika saged katengen lumantar larik menika. Perangan menika jumbuh kaliyan irah-irahanipun “*Ing Sarasehan*”. Ing sarasehan utawi nggelar klasa lajeng lungguh sila menika ingkang nengenaken bilih geguritan menika estu-estu ngrembag babagan satunggalipun cara kangge mungkasi prakawis kanthi wicaksana pramila boten wonten pihak ingkang rumaos dipunrugekaken.

c. Makna Perangan *Repetisi Anafora* ‘*Tikus-tikus kuwi, ora perduli*’

Data perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag maknaipun inggih menika geguritanipun Moch. Makloem, saking kaca 69-70.

Geguritan menika dipunsukani irah-irahan “*Tikus-Tikus*”, ingkang dipunanggit rikala taun 1987.

- (3) Tikus-tikus ing omahku, slutha-sluthu
ora duwe sungkan, awan-awan
ngrikiti cikal ndhuwur daringan.

Tikus-tikus ing kantor, pencilakan
angon mangsa mbukaki lemari, laci
meja ora kari dadi sasaran, wewatekan
mental mbalung sungsun nganti saiki.

Tikus-tikus gudhang, methengkrang
ongkang-ongkang, tandang graying
nyalawadi pirang-pirang
koli barang ambblas tanpa tilas.

Tikus-tikus sing konangan, uber-uberan
mlayu nyang wuwungan, umpetan
ing pyan karo ninggal swara:
glodhak!
dher!

Tikus...

Tikus-tikus kuwi, ora perduli

tikus apa wae, kepenake
aja diobati, yen mati
badheg kaya cureg!

Tikus-tikus kuwi, ora perduli

tikus apa wae, kepenake
diobong ing geni kang mulad-mulad, geni tekad
bangsaku nyirnakake satru bebuyutan, pakaryan
becik kanggo ngisi kamardikan lestarekna
tanpa tikus-tikus!
(DL/38)

Data (3) ing nginggil menika dereng jangkep *struktur* tata basanipun.

Kangge nggambangaken makna saking larik ‘Tikus-tikus kuwi, ora perduli’

menika pramila kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan ing nginggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik* saged langkung gampang. Wondene cara anggenipun nyukani makna geguritan kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

// Tikus-tikus (sing ana) ing omahku /(kuwi polahe) slutha-sluthu /ora duwe sungkan (babar pisan), (sanajan) awan-awan / (tetep nekad) ngrikiti cikal (ana ing) ndhuwur daringan(-ku). //

Pada 1 menika nerangaken polah saking tikus wonten ing dalemipun paraga ‘aku’. Tikus menika salah satunggalipun sato ingkang boten dipunremeni kaliyan manungsa. Tikus menika tansah ndamel jengkelipun tiyang. Pada 1 menika nedahaken polah saking ‘tikus’ ingkang slutha-sluthu boten gadhah lingsem, pakiwuh kaliyan tumindakipun ingkang culika, ngrisak, ngrikiti cikal ingkang dipunsimpen estunipun badhe dipuntanem. Ananging amargi dipunkrikiti kaliyan ‘tikus’ kala wau wiji ingkang kedahipun saged ngrembaka, sempulur kala wau lajeng dados cures (ambblas tanpa tilas).

// Tikus-tikus (sing ana) ing kantor, (ora beda polahe tansah) pencilakan / angon mangsa mbukaki lemari, laci /(semono uga) meja ora kari dadi sasaran(-e) (tikus-tikus kuwi), wewatekan (-e) / mentalan (wateke tegelan, ora duwe welas) (watek iku wis) mbalung sungsun nganti saiki. //

// Tikus-tikus (sing ana ing) gudhang, (padha) methengkrang / ongang-onggang, tandang grayang /nyalawadi pirang-pirang / koli barang ambblas tanpa tilas. //

Pada 2 kaliyan 3 menika ugi taksih nggamblangaken kados pundi polahipun ‘tikus-tikus’ ingkang sami mawon sanajan sampun wonten ing papan ingkang gadhah paugeran kados dene ‘kantor’ saha ‘gudhang’. ‘Tikus’ menika kados dene para koruptor ingkang tumindakipun tansah nyilakani tiyang sanes,

utawi tiyang alit. Pada 2 menika nerangaken tumindakipun para koruptor ingkang boten beda kaliyan ‘tikus’, boten gadhah welas asih sanajan sampun mendhet hak-hak-ipun tiyang alit (wewatekan mentalan). Namung egois kangge makmuraken dhiri pribadi. Wewatekan ingkang kados menika sampun mbalung sungsum turun temurun maring generasi salajengipun (mbalung sungsumm nganti saiki). Pramila samenika taksih kathah sanget tiyang sami korupsi.

// Tikus-tikus sing konangan, (padha) uber-uberan /mlayu nyang wuwungan, (wedi kecekel banjur) umpetan / ing pyan karo ninggal swara: / glodhak! / dher! //

Pada 4 menika nerangaken sipatipun ‘tikus’ utawi koruptor ingkang pinter ndhelik. Wasisis nyinamudana tumindakipun, pramila tiyang sanes boten wonten ingkang curiga (umpetan). Menawi konangan ugi pinter sanget pados papan pandhelikan kangge nylametaken dhirinipun (wuwungan). Para koruptor menika temtu gadhah papan kengge kedhok ingkang aman inggih menika jabatanipun ingkang saged nylametaken supados boten kacepeng kaliyan polisi (umpetan ing pyan).

// Tikus... / **Tikus-tikus kuwi, ora perduli** / tikus apa wae, kepenake / aja diobati, (amarga) yen mati / (malah ninggalake ambu sing) badheg kaya cureg! //

// **Tikus-tikus kuwi, ora perduli** / tikus apa wae, kepenake / (padha) diobong ing geni kang mulad-mulad, (yaiku lumantar) geni tekad /(ayo) bangsaku (kabeh padha nyawiji) nyirnakake satru bebuyutan (kaya tikus kui kanthi temenan),(amarga iku minangka salah sijine wujud) pakaryan / (kang) becik kanggo ngisi kamardikan (mula) lestarekna (bangsa iki) / tanpa tikus-tikus! //

Perangan *repetisi anafora* wonten ing *data* (3) menika inggih larik ‘Tikus-tikus kuwi, ora perduli’. Perangan menika mapan wonten ing larik 2 pada 5 kaliyan larik 1 pada 6. Larik menika kaperang saking kempalan tembung ‘tikus-

tikus kuwi', kaliyan 'ora perduli'. Saged dipuntingali bilih geguritan menika karaos sanget panganggenipun sarana *repetisi anafora* kangge nengenaken gagasanipun. Inggang kenthel sanget inggih tembung 'tikus-tikus'. Tetembungan menika dipunambal-ambali supados pamaos saged nengenaken makna inggang kaandhut saking tembung 'tikus' kasebat.

'Tikus' menika salah satunggalipun sato inggang dados satrunipun manungsa, 'tikus' menika kalebet hama inggang ngrugekaken manungsa (ngrikiti cikal). Wonten ing *konteks* menika tembung 'tikus-tikus' temtunipun katujukaken maring tiyang inggang nggadhahi sipat kados 'tikus'. Sipat awon inggang tansah ngrugeni maring gesangipun tiyang sanes, amargi tindakipun culika, kados para koruptor ing bangsa menika. Dados 'tikus' menika boten namung satru kangge manungsa ananging sampun dados satrunipun bangsa. '/ bangsaku nyirnakake satru bebuyutan, /' (1.4, p.6).

Larik 'Tikus-tikus kuwi, ora perduli' menika nggambaraken tindak-tandukipun saking para 'tikus' utawi koruptor. Tembung 'kuwi' wonten ing kempalan tembung 'tikus-tikus kuwi' menika polahipun 'tikus', inggang 'slutha-sluthu / ora duwe sungkan, awan-awan', 'pencilakan', mbukak lemari, laci.../', 'ongkang-ongkang, tandang grayang', 'nyalawadi', 'barang amblas tanpa tilas', lajeng menawi konangan, polahipun ugi mangkelaken, mlajeng sakajengipun piyambak, lajeng sipatipun inggang 'umpetan' menika inggang tansah awrat dipunpadosi. 'Tikus' menika ugi sato inggang pinter pados kalodhangan, pramila tumindakipun asring boten ketengen kaliyan manungsa. Ngertos-ngertos sampun

ambalas kemawon (ambblas tanpa tilas). Bab menika trep sanget kados dene koruptor.

Para koruptor menika kados tikus, ‘slutha-sluthu’ ‘ora duwe sungkan’ sanajan menika taksih siyang, wanci kangge siyaga, ananging koruptor menika boten gadhah ewuh pakewuh, namung migatosaken urusan dhiri pribadi, supados saged tansah mulya kanthi cara ingkang gampil. Wondene watekipun ‘mentala’ utawi boten preduli, boten gadhah welas. Tegel mangan bandhanipun tiyang alit. Pramila kedahipun sadaya masarakat ugi para *penegak hukum* kedahipun boten sisah preduli maring sinten, kados pundi, saking pundi, para koruptor menika asalipun, kedahipun dipuncepeng, diukum kanthi saawrat-awratipun boten *pandang bulu*, kedah gadhah tekad negakaken kaadilan (bangsaku nyirnakake satru bebuyutan).

Pramila kangge ngisi kamardikan bangsa menika kedah dipungalakaken ‘bangsa tanpa tikus, tanpa koruptor’. Kangge nyures para koruptor ingkang dados satru abadi menika kedahipun sadaya warga masarakat saged nyawiji, gadhah tekad ingkang ‘/diobong ing geni kang mulad-mulad, geni tekad/’ (l.3, p.6). Inggang diobong menika inggih tekadipun saben tiyang, masarakat, ugi para taruna mudha supados saged gadhah tekad boten badhe korupsi. Kesadaran masarakat supados sampun ngantos nggadhahi sipat kados ‘tikus’ utawi koruptor menika wigati sanget kangge kemajengan bangsa menika.

Awit saking menika *repetisi anafora* awujud larik ‘tikus-tikus kuwi ora perduli’ menika kangge nedahaken sipat bebayanipun saking ‘tikus’ utawi para durjana, koruptor lsp. Kanthi *repetisi anafora* menika pramila pamaos saged

langkung nengenaken tumrap perangan ingkang dipunambali wonten ing purwakanipun larik menika. Wontenipun sipat ‘mentala’ utawi ‘ora perduli’ menika ingkang kedah dipuncegah supados boten nular dhateng generasi salajengipun. Manawi wiwit alit sampun dipuntuntun bebayanipun, *dampak negatif* saking korupsi, mugi-mugi ing tembenipun boten badhe gadhah wewatekan kados dene para koruptor. Kanthi menika bangsa saged ngrembaka kanthi arum, kabecikan, kaluhuranipun saged merbawani, saged majeng kados bangsa-bangsa sanesipun (ngisi kamardikan tanpa tikus-tikus). Pramila samenika saged cetha kenging menapa geguritan menika dipunsukani irah-irahan “*Tikus-tikus*”.

d. Makna Perangan *Repetisi Anafora* ‘Sing katon kae’

Data perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag maknanipun inggih menika geguritanipun J.F.X Hoery saking kaca 107. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1995 kanthi irah-irahan “*Sing Katon Kae*”.

- (4) **Sing katon kae**
 pancen bleger gatra
 nanging sanyatane
 sukma kadhung oncat
 ngrambyang ing uleganing jaman
 aja kathik digetuni
 apamaneh mbokgandhuli
 sanajan kanthi sedya mulya
 ora-orane mikolehi
 tiwas nambah ati gela
 tiwas njejero pamisuh

Sing katon kae
 pancen bleger gatra
 nanging sanyatane
 jiwa nalurine wis ora ana
 kakendhang ing uleganing jagat
 ora perlu dibeburu

apamaneh mbok labuhi pati geni
 senajan pathokane idealisme
 ora-orane aweh pituwas
 tiwas mbebuwang ajining dhiri
 tiwas mbranang ati
 (DL/ 50)

Data (4) ing nginggil menika dereng jangkep *struktur* tata basanipun.

Kangge nggambangaken makna saking larik ‘Sing katon kae’ menika pramila kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan ing nginggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik* saged langkung gampil. Wondene cara anggenipun nyukani makna geguritan kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

// **Sing katon kae** / pancen bleger gatra / nanging sanyatane / sukma(-ne) (wis) kadhung oncat / (lunga adoh, banjur pikirane) ngrambyang (bingung, kuwur) ing uleganing jaman / (wis) aja kathik (ora susah) digetuni / apamaneh (nganti) mbokgandhuli (kanthi temenan) / sanajan (mbokgandhuli) kanthi sedya mulya (laya mangkene) / ora-orane mikolehi (kanggo awake dhewe) / tiwas nambah ati gela / tiwas njejero pamisuh (kok isih ora padha rumangsa) //

Pada 1 menika nggambaraken satunggaling wujud paraga ingkang namung gadhah bleger ananging boten gadhah sukma pramila boten saged menggalih malih (sukma ksdung oncat). Kanthi larik ‘Sing katon kae’, panggurit badhe nyukani pirsa maring pamaos supados sadaya saged ningali wonten arah ngajeng (kae). Wonten sangajengipun wonten bab ingkang katingal ananging sampun boten gadhah jiwa, pangraos, manah lsp. ingkang saged kangge ngraosaken sisahipun tiyang sanes (pancen bleger gatra, nanging sanyatane sukma kadhung oncat). Pramila menawi ngadhepi kawontenan kados menika temtu namung ndadosaken duka, cuwa, saha namung ndamel misuh-misuh kemawon.

// **Sing katon kae** / pancen blegger gatra / nanging sanyatane / jiwa nalurine wis ora ana / (wis) kakendhang (katendhang) ing uleganing jagat / (wis saiki) ora perlu dibeburu / apamaneh (nganti) mbok labuhi (kanthi) pati geni / sanajan pathokane idealisme (*pandangan hidup* sing diiming-imingake bisa ndadekake rakyat urip mulya) / ora-orane aweh pituwas (nyatane ora bakal jumbuh, ora cucuk karo opah kang samesthine) / tiwas mbebuwang ajining dhiri / tiwas mbranang (-ake) ati (kok isih ora padha rumangsa) //

Pada 2 menika taksih nedahaken satunggalipun kawontenan ingkang dipuntujukaken tumrap tiyang ingkang boten gadhah jiwa naluri amargi tansah mbeburu kanikmataning donya (kakendhang ing uleganing jagat). Pramila panggurit ngantos makaping-kaping nyukani pirsa supados sampun ngantos kapincut mbeburu kanikmatan donya (ora perlu dibeburu).

Perangan *repetisi anafora* wonten ing *data* (4) menika inggih larik ‘Sing katon kae’. Larik ‘Sing katon kae’ menika dados larik pambuka wonten ing saben pada. Menika negesaken bilih wontenipun daya ingkang wigati. Wonten kawigatosan ingkang langkung tumrap perangan repetisi anafora menika, amargi perangan menika ugi minangka tetembungan ingkang dados irah-irahan geguritan menika “*Sing Katon Kae*”. Kanthi maos perangan menika pamaos lajeng saged nampi bilih ingkang dipunmaksud menika wonten ing sangajengipun pamaos. Awit saking menika bab ingkang dipunandharaken menika saged arupi perangan / kawontenan ingkang wonten ing sakiwa-tengenipun.

Kajawi larik ‘sing katon kae’, geguritan menika tansah migunakaken *repetisi anafora* kangge nengenaken gagasanipun, kados ta; larik *pancen blegger gatra*, *nanging sanyatane*, *apamaneh*, *sanajan*, *ora-orane*, saha *tiwas*. Perangan-perangan menika kenthel sange kaliyan wujud *repetisi anfora*. Pramila perangan-

perangan kasebat ugi saged nerangaken bab-bab ingkang gegayutan kaliyan larik ‘Sing katon kae’.

Larik ‘Sing katon kae’ menika dereng saged nggambaraken kawontenan saking paraganipun, ananging wontenipun paraga menika saged dipuntingali mawi paningalipun sadaya tiyang ingkang saged menggalih kanthi saestu. Tegesipun paraga menika maujud kanthi cetha, kanthi nyata, ananging wonten bab-bab ingkang ndadosaken paraga menika kados dene namung nggadhahi ‘bleger’ kemawon, dene jiwaniipun boten wonten. Saking larik ‘/ pancen bleger gatra /’ (1.2, p.1&2), menika nembe nyukani bilih wonten bab ingkang nyata, ingkang saged dipuntingali dening saben manungsa.

Dados ingkang dipuntingali menika namung ‘bleger gatra’ utawi cengkorongan saking badan. Saking njawi panci katingal badan, ananging menawi dipungatosaken boten kados menika sanyatanipun. Kanthi kempalan tembung ‘/ nanging sanyatane /’ (1.3, p.1&2), menika lajeng nerangaken bilih ingkang katingal menika namung wujud cengkorongan, ananging wonten bab ingkang ndadosaken peranan menika boten nggadhahi jiwa ingkang sajatos.

Menawi dipunpenggalih kanthi saestu, *data* menika katujukaken tumrap para pamimpin ingkang boten gadhah jiwa ingkang sajatos ‘/ jiwa nalurine wis ora ana /’ (1.4, p.2). Wewujudan menika ugi gesang kados dene tiyang limraha, ananging bedanipun pamimpin ingkang kados menika boten menggalih kabecikan rakyatipun, boten saged ngraosaken panelangsanipun sadaya rakyatipun (ora-orane mikolehi). Pamimpin menika lajeng dipunsebat ‘bleger gatra’ ingkang gesang ananging boten migunani tumrap tiyang kathah (ora-orane awèh pituwas).

Pramila *repetisi anafora* ‘sing katon kae’ menika kangge nedahaken satunggalipun kawontenan ingkang nggegirisi saking pamimpin ingkang boten gadhah jiwa naluri malih. Kawontenan menika saged dipuntingali, ananging sampun ngantos kapincut amargi boten bakal pikantuk imbalan (pituwas) ananging malah ndadosaken prakawis ingkang ngrugeni dhiri piyambak (mbebuwang ajining dhiri). Lajeng supados boten langkung caket kaliyan prakawis menika panggurit migunakaken tembung ‘kae’ supados karaos tebih kaliyan ingkang maos.

e. Makna Perangan *Repetisi Anafora* ‘*Kapan bae yen dina isih bening, langit isih biru*’

Data perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag maknanipun inggih menika geguritanipun Sri Setyo Rahayu saking kaca 10. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1975 kanthi irah-irahan “*Kangen*”.

- (5) **Kapan bae yen dina isih bening, langit isih biru**
 angangenku nyoba nyuwak pepesthen lan kanyatan
 yen kapalmu wis mbedhol jangkar
 ninggalake pelabuhan
 tanpa ucap sugeng tindak kagawa lathi kang bisu

Ing pesisir aku jumenger,
 pandhan lan kaktus enthong-enthongan
 meneng tidhem angin sumilir lembut
 wulung-wulung padha bali nyang susuhe
 rebut dhucung, kaya playune dina
 kang tansah oyak-oyakan
 dhuh, kayane ora bakal kita ketemu maneh
 [lamat-lamat katon, warna jingga ing pipimu
 srengenge sore kang nyisa ing poncot kulon
 pesisir lor, nyimpen netramu kang ndhelikake kasedhihan] .

Kapan kae yen dina isih bening, langit isih biru
 pangangenku nyoba nyuwak pepesthen lan kanyatan

kangen iki bakal dipungkasi
(DL/8)

Data (5) ing nginggil menika dereng jangkep *struktur* tata basanipun. Kangge nggambangaken makna saking larik ‘Kapan kae yen dina isih bening, langit isih biru’ menika pramila kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan ing nginggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik* saged langkung gampil. Wondene cara anggenipun nyukani makna geguritan kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

Perangan *repetisi anafora* wonten ing *data* (5) menika inggih larik ‘Kapan bae yen dina isih bening, langit isih biru’. Kajawi larik menika ugi saged kapanggihaken larik ‘pangangenku nyoba nyuwak pepesthen lan kanyatan’ ingkang awujud *repetisi anafora*. Geguritan menika ngandharaken raos tresnanipun paraga ‘aku’ kaliyan endahipun alam. Reraosan ingkang maneka warni dipunraosaken paraga ‘aku’ menika kawiwitan nalika taksih mudha ngantos samenika paraga ‘aku’ sampun rumaos cinaket maring Ngarsanipun Gusti. Lelampahan menika dipuntengenaken kanthi nerangaken wekdal-wekdal ingkang wigati tumrapipun paraga ‘aku’.

// **Kapan bae yen dina isih bening**, (samono uga) **langit (-e) isih biru** / (sajroning) (p)angangenku (arep) nyoba nyuwak pepesthen lan kanyatan / yen kapalmu wis mbedhol jangkar / (arep) ninggalake pelabuhan (ing kene iki) / (lungamu kanthi) tanpa ucap sugeng tindak (amarga wus) kagawa lathi kang bisu //

Pada 1 menika nggambaraken angen-angen, mbayangaken menawi paraga ‘aku’ saged anem malih. Wonten mriki paraga ‘aku’ badhe nyuwak

pepesthen ingkang sampun cumepak. Pepesthen menika ‘kapal’ (sukma, jiwa) ingkang kedah nilar ‘pelabuhan’ (raganipun).

// Ing pesisir (kene/ pesisir lor) aku jumenger (dheleg-dheleg marga aku gumun), / (nyawang sakiwa-tengenku, ana) pandhan lan kaktus (uga) enthong-enthongan / (padha) meneng tidhem (katiyup) angin (kang) sumilir lembut / (saka kadohan tak sawang) wulung-wulung (wis) padha bali nyang susuhe / rebut dhucung (dhisik-dhisikan anggone tekan susuhe), (ora beda) kaya playune dina (iki) / kang tansah oyak-oyakan (banjur gelis ganti dina kang anyar) / dhuh, (ana rasa sumelang ngebaki pikiranku) kayane ora bakal kita (kita ora bakal) ketemu maneh

Wonten ing pada 2 menika paraga ‘aku’ taksih memuji endahipun alam menika. Endahipun sesawangan kados pandhan, kaktus, enthong-enthongan saha wulung-wulung ingkang sami wangsul maring susuhipun menika ingkang dipunkangeni kaliyan paraga ‘aku’ (jumenger). Ananging paraga ‘aku’ kedah saged sabar saha lila narima menawi manungsa menika boten saged gesang salaminipun (ora bakal kita ketemu maneh).

// [lamat-lamat (banjur) katon, warna jingga (sumorot) ing pipimu / (yaiku) srengenge sore kang nyisa ing poncot kulon /(ing) pesisir lor (iki), nyimpen netramu kang ndhelikake kasedhihan] //

Pada ing nginggil menika taksih kagandheng kaliyan pada 2. Wonten ing pada menika ingkang saged nedahaken wontenipun pepesthen ingkang kedah dipuntampi dening saben manungsa (ndhelikake kasedihan). Wekdal menika karaos alon-alon ananging mesthi (lamat-lamat). Pramila duginipun wekdal ‘senja’ utawi wekdal wonten pundi manungsa kedah saged narimah nalika sawekdal-wekdal kapundhut dening Gusti Allah, menika ingkang dipunancas pepesthen.

// **Kapan kae (bae) yen dina isih bening,** (samono uga) **langit (-e) isih biru** / (sajroning) pangangenku (tansah) nyoba nyuwak pepesthen lan kanyatan / (babagan) kangen iki (kang) bakal (dakpungkasi) dipungkasi //

Larik ‘Kapan bae yen dina isih bening, langit isih biru’, saking pada 1 kaliyan 3 nerangaken wekdal ingkang ngremenaken penggalhipun paraga ‘aku’. Perangan tembung ‘kapan bae’ menika nedahaken bilih kapan mawon menawi saged paraga ‘aku’ tansah badhe ngambali lelampahan menika. Lajeng tembung ‘yen’ menika ngemot pangajab menawi saged kala wau. Tembung ‘siyang’, ‘bening’, ‘biru’ menika lajeng ateges wekdal rikala paraga ‘aku’ menika taksih mudha. Dados sadaya kenangan babagan gesangipun menika ingkang tansah dipunkangeni dening paraga ‘aku’, andharan menika ugi ingkang nggayutaken antawisipun perangan *repetisi anafora* kaliyan irah-irahan saking geguritan menika inggih menika “*Kangen*”. Ananging kaendahanipun donya ingkang tansah ngangeni menika ingkang boten saged dipunnikmati kanthi salawasipun (kangen iki bakal dakpungkasi).

Paraga ‘aku’ kedah nampi wontenipun ‘pepesten’ ingkang boten saged dipuntampik. Sadaya manungsa menika bakal wangsul dhumateng Gusti. Bab menika dipungambaraken wonten ing larik ‘/ yen kapalmu wis mbedhol jangkar/ ninggalake pelabuhan / tanpa ucap sugeng tindak kagawa lathi kang bisu//’ (1.3,4,5. p.1). ‘Kapal mbedhol jangkar’ lajeng ‘ninggalake pelabuhan’ menika nggambaraken jiwa sukma ingkang kedah nilar raganipun, utawi saged tiyang seda menika lajeng nilar papan labuh utawi donya menika. Prastawa menika boten saged dipunandharaken saderengipun, ‘/kagawa lathi kang bisu/’ menika nerangaken bilih tiyang seda menika boten saged ngendika menapa-menapa namung kanthi pasrah, lila menawi sukmanipun dipunpundhut.

Kempalan tembung ‘warna jingga’, ‘srengenge sore’ menika ugi nedahaken bilih wanci rikala paraga ‘aku’ sampun dugi ing wekdal senja ing warsanipun utawi separo baya ‘50 yuswa’ saking kempalan tembung ‘/...nyisa ing poncot kulon/’ (1.2, p.2). Lajeng wonten ing pungkasanipun paraga ‘aku’ sampun ngrilakaken menawi sawanci-wanci piyambakipun kapundhut ‘/Kapan kae yen dina isih bening, langit isih biru/’ (1.1, p.3) Bab menika dipunterangaken saking larik ‘/kangen iki bakal dipungkasi/’ (1.3, p.3), inggih wontenipun kangen ingkang bakal dipunpungkasi. Pramila perangan *reptisi anafora* menika menika lajeng nggambaraken kados pundi sikap kangge mapag pati inggih menika kedah sabar, rila, saha kedah narimah menawi sawanci-wanci kapundhut Gusti Allah, mugi-mugi kabecikan ingkang nate katindakaken (dina isih bening) saged dados ngamal ingkang sae (langit isih biru).

f. Makna Perangan *Repetisi Anafora* ‘*Kemlandhehan*’

Data perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag maknanipun inggih menika geguritanipun Djajus Pete, saking kaca 53. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1971 kanthi irah-irahan “*Kemlandhehan*”.

- (6) **Kemlandhehan** nyenyahak pangan
kemlandhehan nggawe pasiksanmateni panguripan
 pang cilik tansah dadi korban
 rakyat cilik sing tansah kacintrakan
 kuwaregen dijejeli semboyan
 rakyat cilik tambah mendelik
 ajeg ngrungkepi pakaryan paceklik
 (DL/27)

Data (6) ing nginggil menika dereng jangkep *struktur* tata basanipun. Kangge nggambaraken makna saking tembung ‘Kemlandhehan’ menika pramila kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan

ing nginggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik* saged langkung gampil. Wondene cara anggenipun nyukani makna geguritan kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

// **Kemlandhehan** (iku tansah) nyenyahak pangan (ngrampas pangan)/ **kemlandhehan** (iku tansah) nggawe pasiksan (maring liyan) / (kemlandhehan uga tegel) mateni panguripan / (kaya dene) pang cilik (kang) tansah dadi korban(-e)/ (ora beda kaya kahanane) rakyat cilik sing tansah kacintrakan / (malah mung) kuwaregen dijejeli semboyan semboyan kang ora migunani) / (mulane) rakyat cilik (sing tansah) tambah mendelik / (salawase mung) ajeg ngrungkepi pakaryan paceklik //

Perangan *repetisi anafora* wonten ing *data* (6) menika inggih tembung ‘kemlandhehan’. Tegesipun ‘kemlandhehan’ menika taneman ‘*benalu*’, ingkang gesangipun nempel wonten ing taneman sanes ingkang saged ndadosaken taneman ingkang dipuntempeli menika wasananipun mati. Wonten ing *konteks* menika ‘kemlandhehan’ minangka wujud gambaran kangge tiyang ingkang gesang kanthi ngrampas hak-hak, utawi bandhanipun tiyang sanes. Wonten ing geguritan menika ‘kemlandhehan’ inggih dados satrunipun ‘pang cilik’ utawi rakyat cilik ingkang kacintrakan.

Panaliti njumbuhaken kawontenan saking ‘kemlandhehan’ menika kados dene rentenir, utawi bank plecit. Saking larik ‘/**Kemlandhehan** nyenyahak pangan /’ (l.1, p.1), menika nerangaken si rentenir ingkang ngganggu katentreman, ‘nyenyahak’ utawi kanthi meksa tegel ngrampas hak tiyang sanes. Rentenir menika boten ngertos raos sukur, matur nuwun. Ingkang dipunajib namung nambah-nambah lan nambah gunggungipun bandha. Ingkang dipunpenggalih kados pundi ndadosaken mulyanipun dhiri piyambak ‘*egois*’.

Sampun dipunsukani papan kangge gesang ananging tansah nyisahaken malah saged mejahaken tiyang alit ingkang tansah kacintrakan amargi boten kuwawa ngladosi si 'kemlandhehan' utawi bank plecit kala wau.

Larik ' / **kemlandhehan** nggawe pasiksan /' (l.2, p.1) menika nerangaken bilih ingkang dipunsiksa menika tiyang alit. Pramila bandhanipun rakyat alit ingkang sampun kirang menika salajengipun saged cures namung kangge mangsulaken arta ingkang dipunampil, malah namung cekap kangge nyaur bunganipun mawon, ingkang saya mindhak menawi telat anggenipun mangsulaken. Tiyang alit menika kedah nandang sisah amargi tumindak kirang sae ingkang ngadi-adi saking tiyang-tiyang kados dene rentenir. Menika dipungambaraken saking larik 'rakyat cilik tambah mendelik /' (l.7, p.1).

Tiyang ingkang sampun miskin kedah mikul prakawis ingkang saya awrat, saya 'mendelik' pados rejeki boten kangge nyekapi kabetahan kulawarganipun, ananging namung kangge mangsulaken arta ingkang dipunampil saking 'rentenir' kala wau. Kamangka menawi telat anggenipun mangsulaken arta, arta menika saya 'manak', anakipun saged langkung kathah tinimbang kathaipun arta ingkang waunipun dipunampil. Menapa malih saged nyaur utang, nyaur anakipun kemawon sok-sok sampun ndadosaken bandha telas (ajeg ngrungkebi pakaryan paceklik), sasampunipun menika temtunipun namung nengga pati kemawon (mateni panguripan).

Awit saking menika, *repetisi anafora* awujud tembung 'kemlandhehan' menika langkung nyariosaken babagan paraga 'kemlandhehan' utawi rentenir. Sipat ingkang kedah dipuntebihi amargi 'kemlandhehan' menika saged

menghalalkan maneka cara kangge pikantuk arta (nyenyahak pangan). Tuladhanipun, ngampili arta kangge tiyang alit ananging wonten *bunga-nipun*. Pramila tiyang alit ingkang ngampil arta menika tansah dados korban, kasiksa, sansaya awrat gesangipun (gawe pasiksan). Tembung ‘kemlandhehan’ menika dipundamel anaforis supados pamaos saged mangertosi menapa ingkagn badhe dipunrembag wonten ing geguritan menika. Perangan repetisi anafora menika langkung gamblang minangka dados perangan ingakng wigati amargi geguritan menika migunakaken tembung ‘kemlandhehan’ minangka dados irah-irahanipun.

g. Makna Perangan Repetisi Anafora ‘kareben’

Data perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag maknanipun inggih geguritanipun Nono Warnono kaca 41. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1995 kanthi irah-irahan “*Ing Sarasehan*”.

(7) Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila
ngrembug eksistensi wigati
mbirat panyakrabawa sanggarunggi sayekti
datan nana kang linuwih piguna sajuga lan sawiji
rekta seta, lengking jenar kabeh kebak ing gati
nut papaning sowang-sowang

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila
bawarasa sutresna umiring manunggaling panglenggana
kareben hora nana salawana keladuke
agawe gendra lan pancakara

Prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila
madhakake swara-swara blero kawistara beda
kareben dadi wirama wirata tinata
nganyut-anyut rinungu ajeg ing sawerna swasana

prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila
sarju nyawijikake gilig tekad tanpa kendhat
nggayuh sageng kang wus jinangka
raharjaning sasana.

(DL/23)

Data (7) ing nginggil menika dereng jangkep *struktur* tata basanipun. Kangge nggambangaken makna saking tembung ‘kareben’ menika pramila kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan ing nginggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik* saged langkung gampil. Wondene cara anggenipun nyukani makna geguritan kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

Geguritan menika sami kaliyan *data (2)* ingkang sampun dipunrembag ing bab kepengker. Kala wau sampun dipunrembag babagan larik ‘prayogane gelis anggelar klasa lungguh sila’. Pramila wosipun geguritan menika sami inggih menika babagan mussawarat ingkang wigati kangge mungkasi sadaya prakawis kanthi damai. Wondene ingkang badhe dipunrembag samenika inggih tembung ‘kareben’ ingkang ugi *anaforis*.

// Prayogane gelis anggelar klasa (banjur padha) lungguh sila (bareng-bareng) / (saprelu) ngrembug eksistensi (ingkang luwih) wigati / mbirat panyakrabawa sanggarunggi sayekti (ngilangi pangangen-angen sing sujana kanthi temenan) / (amarga) datan nana (ora ana) kang linuwih piguna (sing luwih migunani kajaba bisa) sajuga lan sawiji (nyawiji manunggal) / rekta seta (abang putih), lengking jenar kabeh kebak ing gati / nut (miturut) papaning sowang-sowang (papane dhewe-dhewe) //

Pada 1 ing nginggil, nggambaraken pangajeng-ajeng supados saben tiyang, sadaya masarakat saha sadaya warga masarakat bangsa Indonesia menika saged ‘sajuga nyawiji’ nyawiji manunggal kanthi rukun. Bangsa Indonesia ingkang *heterogen*, utawi maneka warni suku bangsa, budaya, agami, menika dipungambaraken mawi warni ‘rekta seta, lengking jenar’ ingkang sadaya ‘kabeh kebak ing gati’. Kanthi musawarat mawarni-warni latar budaya ingkang beda-

beda kala wau saged dipunsawijiaken. Pramila saged nggayuh bangsa ingkang wetah saha nyawiji.

// Prayogane gelis anggelar klasa (banjur padha) lungguh sila (bareng-bareng) / (saprelu) bawarasa (rerembugan) sutresna umiring (lumiring, miturut) manunggaling panglenggana (suthik, emoh)/ **kareben** hora nana (supaya ora ana) salawana keladuke (padudon kang rada mbangetake) / (sing bisa) agawe gendra lan pancakara //

Pada 2 menika nggambaraken becikipun musawarat saged kangge nyarujukaken ‘salawana’ utawi padudon ingkang menawi keladuk utawi kabanjur saged ndadosaken ribut saha kerengan utawi saged perang, tawuran (gendra lan pancakara). Tembung ‘kareben’ menika nedahaken pangajeng-ajeng ingkang becik menawi sadaya pihak saged musawarat. Pramila saderengipun kabanjur aluwung dipunrembag rumiyin, dipunpadosi margi ingkang langkung becik, saha boten ngrugeni pihak sanes.

// Prayogane gelis anggelar klasa (banjur padha) lungguh sila (bareng-bareng) / (saprelu) madhakake swara-swara blero (sing) kawistara beda / **kareben** (supaya bisa) dadi wirama wirata tinata / nganyut-anyut rinungu ajeg ing sawarna swasana //

Pada 3 menika nggambaraken paedahipun musawarat saged Nyawijekaken swanten-swanten ingkang kapiyeng blero. ‘Blero’ menika saged dipunartosaken maido, menapa malih ingkang gadhah beda pamenggalhipun. Wontenipun tembung ‘kareben’ menika temtu kangge nedahaken pangajeng-ajeng ingkang sae. Wondene pangajeng-ajeng utawi paedahipun musawarat inggih menika ndadosaken bab ingkang beda supados saged dipuntata, sadaya saged sawarna mapan lungguh sila. Wontenipun musawarat menika lajeng saged ndadosaken swasana ingkang tertib, dipuntata kanthi rapi, wradin, satemah swanten-swanten ingkang blero menapa beda kala wau saged wirama utawi saged

nyawiji, sarujuk utawi sami nyengkuyung wonten ing kabecikanipun sadaya pihak (dadi wirama wirata tinata).

// Prayogane gelis anggelar klasa (banjur padha) lungguh sila (bareng-bareng) / (supaya) sarju nyawijikake(kabeh bisa ngrasa seneng nyawijikake) gilig tekad (tekad kang mantep) tan kendhat (ora bisa pedhot) / (yen wus mangkono temtu bisa) nggayuh sageng (sagung, sakabehane) kang wus jinangka /(yaiku mujudake) raharjaning swasana //

Perangan *repetisi anafora* wonten ing *data* (7) menika inggih tembung

‘kareben’. Tembung ‘kareben’ utawi ‘supados’ tegesipun wonten bab ingkang dipunancas, utawi dipunjangka, supados saged kados menapa ingkang dipunjangka, inggih menika ndadosaken swasana ingkang ayem, tentrem (nggayuh sageng kang wus jinangka). Wonten ing *konteks* menika tembung ‘kareben’ ingkang *anaforis* menika ngemu makna bilih paedahipun ‘rembugan’ inggih menika supados boten wonten sulaya utawi padudon ingkang kabanjur ‘ / **kareben** hora nana salawana keladuke /’ (1.3, p.2) ingkang saged ndadosaken kaributan amargi wonten prakawis ingkang kabanjur kala wau ‘ / agawe gendra lan pancakara /’ (1.4, p.2).

Salajengipun ginanipun rembugan inggih Nyawijekaken pamenggalih-pamenggalih ingkang beda-beda saben tiyangipun, utawi wontenipun reraosan ingkang boten sae ngengingi satunggalipun prakawis ‘ / madhakake swara-swara blero kawistara beda /’ (1.2, p.3) supados dados langkung sae. Saged ‘ / dadi wirama wirata tinata /’ (1.3, p.3) inggih menika selaras, wradin saha saged tinata boten turut menangipun piyambak-piyambak. Sadaya slisih kala wau lajeng dados swasana ingkang sawerna inggih menika ayem, tentrem, manunggal satemah boten wonten gendra saha pancakara (raharjaning swasana). Bab-bab menika

dipuntedahaken kaliyan tembung ‘kareben’ ingkang *anaforis* wonten ing geguritan menika.

h. Makna Perangan *Repetisi Anafora ‘ngundang’*

Data perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag maknanipun inggih menika geguritanipun Sri Setyo Rahayu kaca 16-17.

Geguritan menika kaanggit rikala taun 1972 kanthi irah-irahan “*Layangan*”.

(8) Ing tengah bulak
 wayah ketiga ngerak
 anteng mbrengengeng
 kinubengan langit biru tanpa sesulak
 mega tipis-tipis
 mesem krungu tembang kekidungan
ngundang barat gedhe, ngancik wayah sore

Tangan-tangan kasar
 ngulur kenur, dodogane mumbul
 anteng mbrengengeng sowangane
 pak tani ayam / pangone binger

Srengenge angslup
 layangan mudhun, wama peteng tumurun
 cumanthel cagak, nglagah
 kasentor ublik katon gagah
 pak tani bungah

Iki kang dak temu ing kene, mitraku
ngundang layangan tanpa pamrih
 benang lan kamenangan
 oyak-oyakan dluwang
 ing kene layangan anteng, sowangan mbrengengeng
 kenure senar tanpa gelas
 ana ndhuwur ngajak memitran
 apa kowe nate weruh ?
 (DL/12)

Data (8) ing nginggil menika dereng jangkep *struktur* tata basanipun.

Kangge nggambalangaken makna saking tembung ‘ngundang’ menika pramila kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan ing

ninggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik* saged langkung gampil. Wondene cara anggenipun nyukani makna geguritan kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

Data (8) menika nyariosaken babagan kados pundi raos bingahipun paraga ‘aku’ kaliyan ‘kowe’ ingkang dolanan layangan. Perangan ingkang kedah dipungatosaken inggih wontenipun perangan ingkang awujud *repetisi anafora*, kados ta; *anteng mbrengengeng, ing, ngundang*, kaliyan *pak tani*. Saking perangan-perangan menika ingkang salajengipun saged dipundadosaken dhasar kangge nggayutaken makna saking tembung ‘ngundang’ ingkang ugi *anaforis*.

// Ing tengah bulak / (nalika) wayah ketiga (kang) ngerak (-erak) / (wayah kaya mangkono pancen paling becik kanggo ngulukake layangan) (layangan mumbul, ana ndhuwur) anteng mbrengengeng (swarane sowangan) / kinubengan langit (kang) biru tanpa sesulak (ora ana mega kang mendhung, utawa cahyane srengenge katon sumlorot padhang) / (sanajan tetep ana) mega (kang) tipis-tipis (ananging ora dadi ngapa) / (ana uga pak tani kang melu) mesem krungu tembang kekidungan (sing daktembangake) / (kanggo) **ngundang** barat gedhe, (kang tansah daktembangake) ngancik wayah sore //

Pada 1 ing ninggil menika nerangaken papan saha wekdal ingkang langkung sae kangge ngulukaken layangan. Paraga ‘aku’ katingal nembe suka katrangan kaliyan mitranipun ingkang boten kasebat. Paraga ‘aku’ kados suka katrangan bilih ngulukken layangan menika langkung sae menawi wonten tengah bulak kanthi cahya srengenge ingkang padhang (ing tengah bulak, wayah ketiga ngerak). Lajeng paraga ‘aku’ ugi nedahaken satunggalipun cara ngundang utawi ngulukaken layangan inggih menika kanthi tembang kekidungan supados angin sansaya ageng (ngundang barat gedhe).

// Tangan-tangan (-ku kang dadi) kasar / (jalaran narik uga) ngulur kenur, (supaya) dodogane (bisa tetep) mumbul / (layangan mumbul, ana ndhuwur) anteng mbrengengeng (swara) sowangane / (swara iku ndadekake atine) pak tani (dadi) ayam / (semono uga) pangone (tansah padha) bingar //

Pada 2 menika nerangaken satunggalipun swasana ingkang sami bingar dipunraosaken kaliyan sadaya paraganipun nalika dolanan layangan Boten kanton ‘pak tani’ ugi ndherek bingar amargi kakalih mitra menika sami rukun saha sami bingar (sowangan mbrengengeng).

// (ora krasa) Srengenge (wis) angslup / (mula) layangan (wis kudu padha) mudhun, (bebarengan karo) wama peteng (kang wis) tumurun / (layangan dak-) cumanthel (-ake) cagak (kang ana ing pategalan), nglagah (amarga kesel banjur awak dhewe lungguh ing galengan, jebul mepeti dalan) / kasentor ublik katon gagah (banjur dientasake kanggo liwat pangone pak tani) / pak tani (katon) bungah //

Pada 3 menika nggambaraken anggenipun dolanan layangan ngantos boten ngertos wekdal. Paraga ‘aku’ kaliyan mitranipun ngantos sonten sanget anggenipun dolanan layangan awit langkung bingahipun (srengenge angslup). Awit wekdal sampun sonten pramila kakalih mitra menika lajeng sami mendel wonten ing galengan kaliyan sami wicantenan (nglagah).

// (ya sing kaya mangkono) Iki kang dak temu ing kene, mitraku / (kaya ngapa bungahe) **ngundang** layangan (kang) tanpa pamrih (bisa dolanan kang ndadekake bungah uga ora kumudu ngetokake wragad) / (mung narik ngulur) benang (kenur) lan (kui wis wujud) kamenangan (tumrape aku)/ (sanajan mung) oyak-oyakan dluwang (layangan) / ing kene (iki mau) layangan (tansah) anteng, (keprungu) sowangan (kang) mbrengengeng / (duwene sapa sing) kenure senar tanpa gelas (mesthi bakal kalah karo layangane awak dhewe) / (sanajan ora ngasi mangkono, layangane dhewe tansah anteng uga mbrengengeng sowangane) ana ndhuwur (mau kae banjur kaya) ngajak memitran / apa kowe weruh (kang mangkono iku ana ing kuthamu) ? //

Pada pungkasan menika ingkang nerangaken pawicantenan antawisipun paraga ‘aku’ kaliyan paraga ‘kowe’. Paraga ‘aku’ nyariosaken kawontenan saha

lelampahan ingkang saben dinten dipunlampahi wonten ing desanipun. Kados dene dolanan layangan kala wau ingkang saged ndadosaken bingahipun manah (iki kang dak temu ing kene).

Geguritan menika boten namung nyariosaken babagan dolanan layangan ingkang ngremenaken penggalih. Ananging langkung saking menika. Geguritan menika ngandharaken babagan ngrajut tali memitran antawisipun tiyang. Dipungambaraken saking geguritan kasebat inggih wonten kalih paraga ingkang anggenipun memitran menika kados 'layangan' kaliyan 'sowanganipun'. Paraga 'aku' inggih menika 'sowangan mbrengengeng', dene paraga kowe menika 'layangan anteng'.

Tembung 'layangan' menika mujudaken satunggalipun *keseimbangan*. Seimbang lajeng nedahaken anggenipun memitran antawisipun kalih paraga menika saged njangkepi kakiranganipun satunggal kaliyan satunggalipun. Saking kempalan tembung 'layangan anteng' menika saged dipunsukani makna minangka paraga 'kowe', awit tansah anteng, lajeng ingkang langkung *aktif* menika 'sowangan mbrengengeng' minangka paraga 'aku', ingkang ngajak memitran. Tembung 'mbrengengeng' menika tegsipun gumrenggeng, utawi tansah nangis. Wonten ing *konteks* menika 'mbrengengeng' maknanipun bagya, adreng, seneng (sowangan mbrengengeng). Raos menika boten saged kalaksanan menawi boten wonten paraga 'kowe', ingkang dados 'layangan', papanipun 'sowangan' kala wau. Dados paraga 'kowe' menika ugi gadhah daya ingkang ndadosaken kakalih mitra menika sambet-sinambetan, sami mbetahaken.

Saking andharan ing nginggil menika lajeng samenika dipungayutaken kaliyan wontenipun perangan *repetisi anafora* ‘ngundang’. Tembung ‘ngundang’ wonten ing larik ‘/ **ngundang** barat gedhe, ngancik wayah sore /’ (1.7, p.1), menika nggambaraken wontenipun pangajak supados saged memitran. ‘Barat gedhe’ menika ingkang nglumantari layangan menika saged mumbul, saha tetep saged ngangkasa. Lajeng ‘tembang kekidungan’ menika cara kangge ngundang barat gedhe kala wau. Ingkang ngundang inggih menika paraga ‘aku’. Lajeng kempalan tembung ‘ngancik wayah sore’ menika ngemu pangajab bilih anggenipun memitran menika saged sae salaminipun, ngantos dumugi wayah ‘sore’ utawi sepuh.

Lajeng tembung ‘ngundang’ wonten ing larik ‘/ **ngundang** layangan tanpa pamrih /’ (1.2, p.4), menika nerangaken bilih anggenipun ngajak memitran menika boten adhedhasar saking pamrih, utawi bandha saking paraga sanesipun. Ngrajut tali pasedherekan menika kedahipun saged ingkang prasaja, ingkang sejatos (tanpa pamrih). Lajeng tembung ‘ngundang’ ingkang *anaforis* menika ateges paraga ‘aku’ anggenipun ngajak memitran tumrap paraga kowe menika kanthi saestu, supados saged ngraosaken seneng, marem, sesarengan (ngundang layangan tanpa pamrih).

i. Makna Perangan *Repetisi Anafora* ‘tiwas’

Data perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag maknanipun inggih menika geguritanipun J.F.X Hoery saking kaca 107. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1995 kanthi irah-irahan “*Sing Katon Kae*”.

- (9) Sing katon kae
pancen bleger gatra

nanging sanyatane
 sukma kadhung oncat
 ngrambyang ing uleganing jaman
 aja kathik digetuni
 apamaneh mbokgandhuli
 sanajan kanthi sedy a mulya
 ora-orane mikolehi
tiwas nambah ati gela
tiwas njejero pamisuh

Sing katon kae
 pancen bleger gatra
 nanging sanyatane
 jiwa nalurine wis ora ana
 kakendhang ing uleganing jagat
 ora perlu dibeburu
 apamaneh mbok labuhi pati geni
 senajan pathokane idealisme
 ora-orane aweh pituwas
tiwas mbebuwang ajining dhiri
tiwas mbranang ati
 (DL/56)

Data (9) ing nginggil menika dereng jangkep *struktur* tata basanipun.

Kangge nggambangaken makna saking tembung ‘tiwas’ menika pramila kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan ing nginggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik* saged langkung gampil. Wondene cara ng-*analisis* makna geguritan kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

Data (9) menika taksih gadhah sesambetan kaliyan *data (4)* ing bab kapengker. Geguritan menika nggambaraken wewujudan ingkang namung gadhah ‘bleger’ utawi cengkorongan ananging jiwa, naluri, manahipun sampun boten wonten (jiwa nalurine wis ora ana). Bab menika kangge nggambaraken satunggalipun pamimpin ingkang tumindakipun culika, korupsi, penyuapan,

ngadi-adi, lsp. ingkang tansah nyengsaraken rakyat alit amargi namung migatosaken kabetahan pribadi (ngrambyang ing uleganing jaman).

// Sing katon kae / pancen bleger gatra / nanging sanyatane / sukma(-ne) (wis) kadhung oncat / (lunga adoh, banjur pikirane) ngrambyang (bingung, kuwur) ing uleganing jaman / (wis) aja kathik (ora susah) digetuni / apamaneh (nganti) mbokgandhuli (kanthi temenan) / sanajan (mbokgandhuli) kanthi sedya mulya (laya mangkene) / ora-orane mikolehi (kanggo awake dhewe) / **tiwas** nambah ati gela / **tiwas** njejero pamisuh (kok isih ora padha rumangsa) //

Tembung tiwas wonten ing pada 1 menika nedahaken wontenipun dampak, utawi akibat ingkang kirang ngremenaken penggalih. Tembung ‘tiwas’ wonten ing larik ‘/ **tiwas** nambah ati gela / **tiwas** njejero pamisuh /’ (l.10&11. p.1) menika nedahaken bilih para rakyat alit menika tansah ngraosaken sisah, kuciwa ananging boten saged tumindak menapa-menapa. Rakyat alit namung kedah sabar, narimah polahipun para tiyang ingkang gadhah kuwaos wonten ing bangsa menika. Rayat alit namung saged misuh-misuh (njejero pamisuh), sanajan mangkel ananging boten saged ndadosaken pamimpin kala wau langkung mirengaken, migatosaken swantenipun rakyat, lajeng ngrumaosi tumindakipun menika boten becik (ora-orane mikolehi).

// Sing katon kae / pancen bleger gatra / nanging sanyatane / jiwa nalurine wis ora ana / (wis) kakendhang (katendhang) ing uleganing jagat / (wis saiki) ora perlu dibeburu / apamaneh (nganti) mbok labuhi (kanthi) pati geni / sanajan pathokane idealisme (*pandangan hidup* sing diiming-imingake bisa ndadekake rakyat urip mulya) / ora-orane aweh pituwas (nyatane ora bakal jumbuh, ora cucuk karo opah kang samesthine) / **tiwas** mbebuwang ajining dhiri / **tiwas** mbranang (-ake) ati (kok isih ora padha rumangsa) //

Lajeng tembung ‘tiwas’ wonten ing larik ‘/ **tiwas** mbebuwang ajining dhiri / **tiwas** mbranang ati /’ (l.10&11. p.2), menika ngandharaken bilih rakyat alit ingkang kasoran menika kanthi sabar tansah narimah, tansah sedya dipunpendhet

ajinipun dhiri. Maksudipun kedah narimah kanthi kapeksa polahipun para panguwaos. Bab menika ingkang ndadosaken rakyat alit boten gadhah aji wonten ing kaca paningalipun panguwaos (mbebuwang ajining dhiri). Sanajan rakyat alit tansah ‘mbranang ati’ duka awit kebangetanipun para panguwaos ingkang tegel korupsi, ananging raos welas saking panguwaos menika sampun ical (sukma kadhung oncat). Sampun boten gadhah jiwa naluri (jiwa nalurine wis ora ana). Pramila lajeng dipunwastani namung ‘bleger gatra’. Lajeng tembung ‘tiwas’ ingkang *anaforis* kala wau nedahaken wontenipun kawontenan ingkang kabanjur saking rakyat inggih menika getun, duka, mbebuang ajining dhiri awit sampun pitados kaliyan pamimpin ingkang nyatanipun botes sae (bleger gatra).

j. Makna Perangan *Repetisi Anafora ‘ing’*

Data perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag maknanipun inggih menika geguritanipun J.F.X Hoery saking kaca 109. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1995 kanthi irah-irahan “*Aku Iki*”.

(10) Aku iki laut

ing ngarepe ombak
bisa murba prahara
ing mburine alun
bisa ngrenda katresnan
ing waliking cakrawala
daksimpen wecaning jaman.

Aku iki angin
nganglang keblat papat
muter jantraning jagat
sedyaku ing pethiting awan lan wengi
tekadku ing telenging bumi lan langit
dakundha gumiliring jaman
dakuja jantraning mangsa lumaku
ora ana kang bakal maelu.

Aku iki mega

kang kuwawa murba Sang Hyang Surya
 bisa nggiring mendhung saka waliking gunung
 bisa gawe tangise lintang lan rembulan
 sing kadhung lungse ginawa jaman
 ginaris ing tandha-tandha
 kang wis pinajer
ing paseksening urip.
 (DL/59)

Data (10) ing nginggil menika dereng jangkep *struktur* tata basanipun.

Kangge nggambangaken makna saking tembung ‘ing’ menika pramila kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan ing nginggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik* saged langkung gampil. Wondene cara ng-*analisis* makna geguritan kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

// Aku iki (dakibaratake kaya) laut / (kang mapan ana) **ing** ngarepe (aku yaiku) ombak / (kang sawektu-wektu) bisa murba prahara (ana ing donya iki) / (kang mapan ana) **ing** mburine (aku uga) alun (ombak ing pesisir) / (kang sawektu-wektu) bisa ngrenda katresnan (marang sapa wae sing ngudi kabecikan) / (aku uga bisa mapan) **ing** waliking cakrawala (tancebing langit) / (mula sabenero aku bisa weruh sapa sing becik lan sapa sing ala, ananging) daksimpen wecaning jaman (iku ana sajroning atiku). //

Pada 1 ing nginggil menika kathah sanget kapangihaken tembung ‘ing’.

Tembung ‘ing’ menika nedahaken bilih minangka jiwa mudha kedah saged mapan wonten ing papan pundi kemawon (ngarep ombak, mburi alun). Para mudha menika kedah *dinamis*. Pramila saged luwes nindakaken pakaryan menapa kemawon menawi tansah dipungladhi wiwit alit. Tembung ‘ing’ menika ugi saged kangge nedahaken papan wonten pundi *potensi* kala wau.

Tembung ‘ing’ wonten ing larik ‘/ **ing** ngarepe ombak /’, menika nedahaken bab ingkang mapan wonten ing ngajeng. Utawi bab ingkang saged katingal kaliyan tiyang sanes. Bab menika dipungambaraken kados dene ‘ombak’, ingkang boten nate mendel, tansah ebah-ebah tanpa kendhat (*dinamis*). Menika nggambaraken kados pundi semangat utawi greget para mudha supados saged ngrengkuh papan ingkang dipunajab utawi saged nggayuh gegayuhan. Sanajan wonten karang utawi wadas ingkang dados pepalang ananging tetep dipunadhepi kanthi boten tidha-tidha.

Lajeng ingkang mapan wonten ing sawingkingipun inggih wonten ‘alun’ utawi ombak pesisir. Saking larik ‘/ **ing** mburine alun /’ (1.4, p.1) ingkang dipunlajengaken kaliyan larik ‘/ bisa ngrenda katresnan /’ (1.5, p.1), menika nedahaken bilih tiyang anem menika ugi gadhah reraosan ingkang boten saged dipunuwalaken kaliyan katresnan. Kajawi greget kangge nggayuh ingkang dipunjangka, ugi wonten greget saking jiwa naluri ingkang badhe ngraosaken endahipun ngrajut katresnan (ngrenda katresnan).

Lajeng tembung ‘ing’ wonten ing larik ‘/ **ing** waliking cakrawala /’ (1.6, p.1) menika nggambaraken gegayuhanipun tiyang anem menika ingkang kagantung sainggil-inggilipun (cakrawala utawi langit). Tiyang anem menika ugi tansah ngudi kawontenan sakupengipun. Tegesipun, kedah mangertosi sinten ingkang tumindak awon kaliyan sinten ingkang saged dipuntuladha, dados *pandangan*-ipun jembar (laut). Sajatosipun menawi tiyang anem menika migatosaken swanten kalbunipun temtu bab menika saged katingal. Kadosipun tiyang anem menika malah nyimpen sadaya *potensi* saking dhirinipun ingkang

ageng kala wau, utawi dereng mangertos, dereng tepang kaliyan menapa ingkang dados minat, utawi menapa gegayuhanipun (daksimpen wecaning jaman)

// Aku iki (dakibaratake kaya) angin / (aku bisa lunga ana ing ngendi wae, kaya sing dakkarepake) nganglang keblat papat / muter jantraning jagat (jagad) (kanthi gampang) / (mula bisa dakpapanake) sedyaku (sadhuwur-dhuwure yaiku ana) ing pethiting awan lan wengi / (yen digambarake jerone) tekadku (yaiku ana) ing telenging bumi lan langit / dakundha gumiliring jaman (nganggo dawane sedyaku) / dakuja jantraning mangsa lumaku (nganggo gedhene tekadku) / (lan) ora ana kang bakal maelu. //

Pada 2 menika ingkang langkung nerangaken kados pundi sipat ingkang dipungadhahi dening para mudha. Tembung ‘angin’ menika nedahaken samukawis ingkang saged kesah wonten pundi kemawon, *dinamis* (nganglang keblat papat). Dados para mudha menika taksih gadhah tenaga kangge pados ngelmi ingkang sajatos, ingkang mupangat sanajan ta papanipun tebih (muter jantraning jagat). Lajeng para mudha menika ugi saged nyanthelaken gegayuhan sainggil-inggilipun, supados saged dados panjurung greget kangge gesang ingkang langkung sae kados menapa ingkang dipunjangka (sedyaku ing pethiting awan lan wengi). Gegayuhan kalal wau kedah dipunsarengi klaiyan tekad kuat, kaprigelan, tekon ingkang saestu (tekadku ing telenging bumi)

// Aku iki (dakibaratake kaya) mega / kang kuwawa murba (nguwasani) Sang Hyang Surya (srengenge) (ndadekake langit kinupengan dening petenging mendhung) / (awit aku) bisa nggiring mendhung saka waliking gunung / (bajur aku uga) bisa gawe tangise lintang lan rembulan / sing (wis) kadhung lungse ginawa jaman / (kiang wis) ginaris ing tandha-tandha / kang wis pinajer / **ing** paseksening urip //

Sanajan perangan *repetisi anafora* saking *data* (10) menika namung arupi tembung ‘ing’, ananging perangan menika gadhah kawigatosan ingkang saestu. Geguritan menika nggambaraken kados pundi greget saking kawula mudha. Para

mudha menika kajawi nggambaraken bab ingkang adreng ugi sawalikipun, inggih menika bab ingkang boten sae. Kathahipun *potensi* kala wau menawi dhiri pribadinipun kirang panjurung, utawi kawontenan sosial masarakatipun ingkang kirang sae temtu kathah suka pangaribawa dhumateng sipatipun pamudha kasebat (mendhung). Wonten ing pada 3 menika dipunterangaken bilih ‘aku iki mega’, mega menika bab ingkang peteng utawi bab ingkang *negatif*.

Tindak-tanduk ingkang grusa-grusu, boten saged dipunatur, urakan menika temtu ndadosaken lintang lan rembulan utawi tiyang sepuhipun prihatos. Tembung ‘ing’ ingkang pungkasan menika ingkang nedahaken satunggaling papan ingkang sampun cumawis menawi tiyang sepuh kala wau boten kuwawa malih ngladosi tindak-tanduk saking putranipun. Papan kasebat inggih menika pasarean utawi alam akhirat.

k. Makna Perangan *Repetisi Anafora* ‘sadurunge’

Data perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag maknanipun inggih menika geguritanipun J.F.X Hoery saking kaca 93-94. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1976 kanthi irah-irahan “*Apa Abamu Panggurit*”.

- (11) Apa abamu panggurit
 isih wani pasang kudha-kudha
 kala mangsane udan tumiba riwis-riwis
 lintang sore tetangisan ing lambene kenya kumencur
 musna panglocita dhek bengi
 sliramu arep melu ngrudhapeksa?
 aku kepingin melu nyekseni
 driji-driji sing nate ngregem sesanggeman
 nedya wani ngrombak jantra wineca?
 aku kepingin melu nyekseni
 yen ana kang nempil urip sewu taun
 dhuh panggurit

apa kirane wis kepancal swarga
 sejatine bumimu wis suwe mendhem trahing sabda jati
sadurunge cemara thuthul
 sangisore kayu pamenthangan
sadurunge sada kalam njarwani maknane alif
sadurunge makarya ngrengga wihara
sadurunge watu padhas nindhihi anggane Yudhas
sadurunge mapag tekane para sakabat
sadurunge kebo nandhini mundhi janji
 mung sliramu kang kuwawa ngrakit
 warna-warna putih
 mlathi-mlathi lan sakabehing wewangi
 saiki banjur ana ngendi?
 ana ngendi...?

Apa abamu panggurit
 apa isih kuwagang ngenam lontar kang padha sigar
 apa isih kuwagang metani ngenget ing jiliding centhini
 utawa trima sumarah ing gegere kebo bule
 banjur yen lintang sore angslup
 trima nututi nata kemul
 apa sing mbokselaki
 urip iki dudu bedhug nderandhang dhek wingi
 mung ing pepundhakmu
 panraju kang tansah diantu-antu.
 [iki bendhe panantang
 sapa kang wani galang?
 dhadha iki wis kadhung sigar
 ing palagan SASONOMULYO... .
 (DL/49)

Data (11) ing nginggil menika dereng jangkep struktur tata basanipun.

Kangge nggambangaken makna saking tembung ‘sadurunge’ menika pramila
 kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan ing
 nginggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun
 jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik*
 saged langkung gampil. Wondene cara anggenipun nyukani makna geguritan
 kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

// Apa abamu panggurit / (apa) isih (padha) wani pasang kudha-kudha / kala mangsane udan tumiba (tiba) riwis-riwis / lintang sore tetangisan ing lambene kenya kumencur /(njalari) musna (-ne) panglocita dhek bengi / sliramu (isih) arep melu ngrudhapeksa? / (coba lakonana) aku kepingin melu nyekseni / (ana ngendi) driji-driji sing nate ngregem sesanggeman (sesaguhan) / nedya wani ngrombak jantra wineca (iki)? /(endi) aku kepingin melu nyekseni / yen ana kang nempil urip (lawase) sewu taun /

Pada 1 ing nginggil, nggambaraken raos duka, sedhih, prihatosipun para Rasul Illahi ingkang sampun nedahaken ajaran-ajaran agami ingkang becik ananging boten dipunamalaken kaliyan para umatipun wonten alam donya menika (lintang sore tetangisan). Dados para Rasul menika sedhih, prihatos menawi para manungsanipun sami kekancan kaliyan setan, tansah nglampahi pepalangipun Gusti saha malah tansah tebih kaliyan kabecikan saha kasaenan gesang (musna panglocita). Kados dene para mudha samenika ingkang tansah tumindak culika, durjana, tawuran, mabuk-mabukan, boten remen kaliyan sekolah saha ngudi ngelmi. Bab ingkang awon menika ingkang dipunsebat ‘ngrudapeksa kabecikan’.

/ dhuh panggurit / apa kirane (awakmu) wis kepancal (endahing) swarga / (ngertenana) sejatine bumimu wis suwe mendhem trahing sabda jati / ayo gek ndang padha jumangkah ngayahi perubahan kanggo majuning bangsa) **sadurunge** cemara thuthul / sangisore kayu pamenthangan / **sadurunge** sada kalam njarwani maknane alif / **sadurunge** makarya ngrengga wihara / **sadurunge** watu padhas nindhihi anggane Yudhas / **sadurunge** mapag tekane para sakabat / **sadurunge** kebo nandhini mundhi janji / (sadurunge bab kuwi kabeh kadadeyan) (kudune kowe ngerti yen) mung sliramu kang kuwawa ngrakit / warna-warna putih / mlathi-mlathi lan sakabehing wewangi /(ananging) saiki banjur ana ngendi? / ana ngendi...? //

Pethikan ing nginggil ugi taksih saking pada 1. Pethikan menika saged dipunpisah amargi sampun nerangaken bab ingkang beda kaliyan pethikan ing nginggil kala wau. Pethikan ing nginggil menika nerangaken bilih sajatosipun sadaya umat manungsa menika sampun mbeta *nilai-nilai* kabecikan wonten ing

salebetipun manahipun saderengipun manungsa menika lair (sejatine bumimu wis suwe mendhem trahing sabda jati). Dados nalika alam donya menika kacipta, Gusti Illahi menika ugi sampun nyertakaken wiji-wiji kabecikan ingkang sumebar wonten ing saindhengipun jagad raya menika. Lajeng tembung ‘sadurunge’ ingkang *anaforis* menika ingkang suka katrangan babagan wekdal kala wau.

Tembung ‘sadurunge’ wonten ing larik ‘/ **sadurunge** cemara thuthul / sangisoring kayu pamenthangen/’ (1.15&16, p.1), menika nerangaken bilih wiji-wiji kabecikan utawi ajaran babagan kabecikan menika sampun wonten tebih saderengipun mijil ‘kayu pamenthangen’ utawi saderengipun Yesus lair lajeng mbeta ajaran Nasrani. Lajeng ‘/ **sadurunge** sada kalam njarwani maknane alif /’ (1.17, p.1), menika nedahaken wekdal saderengipun manungsa menika pitados kaliyan benda-benda ingkang gaib, utawi gadhah ruh lajeng dipunsembah. **sadurunge** makarya ngrengga wihara /’ (1.18, p.1), menika nedahaken wekdal saderengipun agami Budha menika lair.

Lajeng ‘/ **sadurunge** watu padhas nindhihi anggane Yudhas/’ (1.19, p.1). menika nerangaken wekdal saderengipun prastawa Yesus dipuncepeng kaliyan bala tantara Roma amargi tumindakipun Yudhas. Kempalan tembung ‘watu padhas’ menika ngambaraken agengipun raos getun saking Yudhas amargi njalari Yesus kacepeng dening bala tentara Roma lajeng dipunsalib. Salajengipun larik ‘/ **sadurunge** mapag tekane para sakabat /’ (1.20, p.1), menika nerangaken saderengipun ajaran kabecikan utawi agami menika mapag para sakabat. Sakabat menika tiyang ingkang pinilih pikantuk wahyu saking Gusti kados dene Nabi saha para Rasul. Wondene jamanipun sabibaripun nabi saha Rasul ingkang pungkasan

inggihi menika Nabi Muhammad SAW. Lajeng ‘*sadurunge* kebo nandhini mundhi janji /’ (l.21, p.1), menika nerangaken saderengipun agami Hindu wonten.

// Apa abamu panggurit / apa isih (padha) kuwagang ngenam lontar kang padha sigar / apa isih kuwagang metani ngenget ing jiliding centhini / utawa (kowe wis) trima sumarah (ana) ing gegere kebo bule / banjur yen lintang sore (wis) angslup / (kowe ya padha) trima nututi nata kemul / apa (ta) sing mbokselaki (cah bagus) / urip iki dudu bedhug nderandhang (genderang perang) (kaya) dhek wingi (kaya jaman durung mardika) / (ngertanana pisan maneh) mung ing pepundhakmu / panraju kang tansah diantun-antu. / [iki bendhe panantang / sapa kang wani galang? / dhadha iki wis kadhung sigar / ing palagan SASONOMULYO... //

Saking maos geguritan menika saged dipunraosaken wontenipun wujud panantang. Paraga ‘aku’ minangka wakil saking tiyang sepuh ingkang kados nantang kaliyan para kawula mudha. ‘Panggurit’ menika maksudipun tiyang ingkang nyawisaken kabecikan, ingkang gadhah raos tanggel jawab kangge ngamalaken makna kabecikan, ngandharaken kanthi blaka, jujur kados menapa wontenipun (ngenam lontar kang padha sigar, metani jiliding centhini). Wonten ing *konteks* menika ‘panggurit’ saged tumuju kangge para mudha ingkang taksih *kreatif, inovatif*, gadhah gegayuhan ingkang inggil, gadhah greget ingkang tanpa kendhat kangge ngudi ngelmi (panraju kang tansah diantun-antu).

Tembung ‘*sadurunge*’ ingkang *anaforis* kala wau saged suka gegamblangan bilih saderengipun ajaran agami menika dipunajaraken kaliyan para Rasul, sajatosipun manungsa menika sampun gadhah wiji kabecikan. Pramila kangge para mudha kedahipun warta menika dipungatosaken kanthi saestu. Awit para generasi mudha menika ingkang saged njunjung aruming bangsa, ugi *nilai-nilai* kabecikan ing wekdal salajengipun. Kanthi wujud panantang paraga ‘aku’

sajatosipun suka panjurung supados para mudha saged ngamalaken *nilai-nilai* kautaman saking agami ingkang dipunpitadosi piyambak-piyambak.

l. Makna Perangan *Repetisi Anafora* ‘*Aku iki*’

Data perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag maknanipun inggih menika geguritanipun J.F.X Hoery saking kaca 109. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1995 kanthi irah-irahan “*Aku Iki*”.

(12) **Aku iki** laut
 ing ngarepe ombak
 bisa murba prahara
 ing mburine alun
 bisa ngrenda katresnan
 ing waliking cakrawala
 daksimpen wecaning jaman.

Aku iki angin
 nganglang keblat papat
 muter jantraning jagat
 sedyaku ing pethiting awan lan wengi
 tekadku ing telenging bumi lan langit
 dakundha gumiliring jaman
 dakuja jantraning mangsa lumaku
 ora ana kang bakal maelu.

Aku iki mega
 kang kuwawa murba Sang Hyang Surya
 bisa nggiring mendhung saka waliking gunung
 bisa gawe tangise lintang lan rembulan
 sing kadhung lungse ginawa jaman
 ginaris ing tandha-tandha
 kang wis pinajer
 ing paseksening urip.
 (DL/57)

Data (12) ing nginggil menika dereng jangkep *struktur* tata basanipun. Kangge nggambangaken makna saking kempalan tembung ‘*Aku iki*’ menika pramila kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan ing nginggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun

jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik* saged langkung gampang. Wondene cara anggenipun nyukani makna geguritan kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

Saperangan alit saking *data* (12) menika sampun dipunandharaken wonten ing *data* (10) ing bab saderengipun. Geguritan menika nggambaraken kados pundi solah bawa, greget, geyayuhan, gladhen ingkang dipunlampahi dening tiyang anem. Wonten ing *data* (12) menika ingkang badhe dipunrembag inggih menika kempalan tembung ‘Aku iki’. Kempalan tembung menika dados paraga ingkang wigati awit tansah dipunamabal-ambali wonten ing perangan ngajeng saking larik. Kempalan tembung menika ugi katujukaken kaliyan para kawula mudha supados saged nggadhahi greget ingkang ageng kangge nggayuh gegayuhanipun.

Aku iki (dakibaratake kaya) laut / (kang mapan ana) ing ngarepe (aku yaiku) ombak / (kang sawektu-wektu) bisa murba prahara (ana ing donya iki) / (kang mapan ana) ing mburine (aku uga) alun (ombak ing pesisir) / (kang sawektu-wektu) bisa ngrenda katresnan (marang sapa wae sing ngudi kabecikan) / (aku uga bisa mapan) ing waliking cakrawala (tancebing langit) / (mula sabenero aku bisa weruh sapa sing becik lan sapa sing ala, ananging) daksimpen wecaning jaman (iku ana sajroning atiku). //

Kempalan tembung ‘Aku iki’ wonten ing larik ‘/ **Aku iki** laut /’ (1.1, p.1), menika nedahaken bilih para mudha menika gadhah *potensi* ingkang ageng, kados dene ‘laut’ ingkang gadhah maneka warni paedah saha sesawangan ingkang endah sanget. Minangka generasi mudha temtu para taruna menika tansah nggadhahi panjurung ingkang ageng kangge nguwaosi sadaya ngelmi, utawi katrampilan wonten ing sangajengipun. Gadhah pamenggalih supados saged majengaken kawontenanipun (bisa murba prahara). Ugi temtu tansah dipunsarengi kaliyan

kawontenan asmaranipun ingkang ngajab kados pundi ngrajut katresnan kaliyan sanes jinisipun (bisa ngrenda katresnan).

// **Aku iki** (dakibaratake kaya) angin / (aku bisa lunga ana ing ngendi wae, kaya sing dakkarepake) nganglang keblat papat / muter jantraning jagat (jagad) (kanthi gampang) / (mula bisa dakpapanake) sedyaku (sadhuwur-dhuwure yaiku ana) ing pethiting awan lan wengi / (yen digambarake jerone) tekadku (yaiku ana) ing telenging bumi lan langit / dakundha gumiliring jaman (nganggo dawane sedyaku) / dakuja jantraning mangsa lumaku (nganggo gedhene tekadku)/ (lan) ora ana kang bakal maelu. //

Kempalan tembung ‘Aku iki’ wonten ing larik ‘/ **Aku iki** angin /’ (1.1, p.2). Wonten ing bab menika tiyang anem dipunibarataken kados dene ‘angin’. ‘Angin’ menika samukawis ingkang saged mapan wonten pundi-pundi. Pramila menika nggambaraken *mobilitas* kawula mudha ingkang *dinamis* kados dene angin. Bab menika dipunterangaken kaliyan larik ‘/ nganglang keblat papat / muter jantraning jagat /’ (1.2&3, p.1). Dados tiyang anem menika gadhah kebebasan ingkang boten saged dipunwatesi kaliyan menapa kemawon (ora ana kang bakal maelu). *Kebebasan* menika saged *kebebasan berekspresi,berkreasi*, memitran, sinau, lsp. Inggang dipunbetahaken kangge *masa depan*. Ananging *potensi* ingkang angeng kados menika menawi boten wonten ing jalur ingkang leres (mega) malah ndadosaken ruginipun tiyang kathah (kuwawa murba Sang Hyang Surya), Mliginipun tiyang sepuhipun (tangise lintang lan rembulan).

// **Aku iki** (dakibaratake kaya) mega / kang kuwawa murba (nguwasani) Sang Hyang Surya (srengenge) (ndadekake langit kinupengan dening petenging mendhung)/ (awit aku) bisa nggiring mendhung saka waliking gunung / (bajur aku uga) bisa gawe tangise lintang lan rembulan / sing (wis) kadhung lungse ginawa jaman / (kiang wis) ginaris ing tandha-tandha / kang wis pinajer / ing paseksening urip //

Kempalan tembung ‘Aku iki’ wonten ing larik ‘/ **Aku iki** mega /’ (l.1, p.3). Tembung ‘mega’ menika ndahaken samukawis ingkang peteng, blawur, utawi raosipun sedhih, kuciwa, ugi duka. Bab menika ingkang nerangaken menawi sadaya *potensi* tiyang anem menika boten wonten ing jalur samesthinipun (mendhung). Kempalan tembung ‘aku iki’ menika temtu dipuntujukaken kaliyan sadaya tiyang anem ingkang maos geguritan menika.

Lajeng larik ‘**Aku iki** mega’ menika ugi saged dipunsukani makna bilih tiyang anem menika satunggaling prakawis. Dipunsebat prakawis awit taksih dereng manggihaken margi ingkang leres. Taksih kagodha kaliyan hawa nepsu, emosi ingkang butarepan, lsp. Sadaya gambaran kala wau inggih awonipun tiyang anem (nggiring mendhung saka waliking gunung). Pramila saged ndadosaken tiyang sepuh (lintang lan rembulan) muwun utawi sisah lan duka. Ananging menawi sadaya kala wau sampun saged leres, temtu ing tembe saged ndadosaken tiyang sepuhipun bingah, bangga kaliyan putranipun ingkang saged manggihaken kautamanipun gesang.

Kempan tembung ‘aku iki’ menika tansah mapan dados perangan purwaka wonten ing saben larik sapisan. Gayut kaliyan irah-irahan saking geguritan menika “*Aku Iki*”, pramila kempalan tembung menika saestu-estu sapun dipunreka supados dados perangan ingkang wigati, papanipun wonten ing purwakanipun larik sapisan, pramila perangan menika ingkang salajengipun dados wos, utawi prakawis ingkang dipunterangaken wonten ing larik-larik salajengipun. Dados maknanipun “aku iki” menika supados pamaos saged mendhet dudutan ngengingi kados pundi kawontenan dhiri pribadinipun, menapa

dados ‘laut’ ingkang gadhah *potensi*, utawi bakat ingkang ageng, utawi badhe dados ‘angin’ ingkang *dinamis, fleksibel*, utawi malah dados ‘mega’ ingkang tansah ndamel sisahipun tiyang sanes.

m. Makna Perangan *Repetisi Anafora ‘Yen ta ombak iku’*

Data perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag maknaipun inggih menika geguritanipun Yusuf Susilo Hartono saking kaca 73-74. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1982 kanthi irah-irahan “*Ombak Wengi*”.

(13) Tambah dina iline ombak sangsaya banter

Yen ta ombak iku aran panah
 bisoa njebol mendhung ireng
 kang nggrogoti atine langit
 tumetes banyu rahmadMu.

Yen ta ombak iku aran linggis
 bisoa njegol oyot angkuh
 kursi gadhing dhampar kencana.

Yen ta ombak iku kuping
 bisoa wicaksana nampa bebisik wong cilik
 kang getihen saka cepitan
 watu urip.

Yen ta ombak aran lisan
 Bisoa ngucap kajujuran
 Jujur satemene jujur
 Ora mung sulapan

Yen ta ombak iku tangan
 bisoa nyuwita bebener
 ora ulapan kadonyan
 utawa tegel numpel gorokan liyan.

Yen ta ombak iku suku
 bisoa mlaku kenceng
 ora bengkong lan nyepak
 nganti kancane dadi keset kantor.

Yen ta ombak iku aran ati
 bisoa suci yekti marang kamanungsan
 eling marang kang kuwasa.

Yen ta ombak iku aran panguripan
 muga bisoa uripku – urip sejatine
 ora mung jangkepan.
 (DL/39)

Data (13) ing nginggil menika dereng jangkep struktur tata basanipun.

Kangge nggambangaken makna saking kempalan tembung ‘Yen ta ombak iku’ menika pramila kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan ing nginggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik* saged langkung gampil. Wondene cara anggenipun nyukani makna geguritan kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

//(aku ngrasa yen) Tambah dina iline ombak (kae) sangsaya (tambah)
 banter (wae) //

Pada 1 menika minangka pambuka mijilipun pamenggalihan-pamenggalihan saking paraga ‘aku’. Paraga ‘aku’ kesengsem, nanging ugi meri kaliyan ‘ombak’ segara ingkang padatan tansah awor, nyawiji manunggal, gadhah satunggal raos, satunggal tujuan. Ombak menika tansah sesarengan, gentos-gentos tanpa kendhat nglebur, ngantem, utawi ngglebyur menapa kemawon pepalang (wadas, karang) ingkang malangi tujuanipun. Saking ningali kawontenan ombak kala wau lajeng paraga ‘aku’ wiwit ngangen-angen utawi

nggayutaken kaliyan kawontenan saking panguwaosing bangsa menika (dhampar kencana). Paraga ‘aku’ gadhah pangajeng-ajeng supados para warga masarakat saged niru greget juang, gilig tekad ingkang mantep kados dene ombak. Bab menika dipunterangaken wonten ing pada salajegipun.

// **Yen ta ombak iku** (bisa) (di-)aran(-i) panah/ (mesthi wis bisa) bisoa njebol mendhung (kang) ireng / kang (tansah) nggrogoti atine langit / (supaya bisa) tumetes (netesake) banyu (rejeku karana) rahmadMu //

Ombak menika wonten ing segara, dene segara menika papanipun wonten ing ngandhap. Wonten ing *konteks* menika makna ombak tumuju dhumateng tiyang alit, para generasi mudha, saha sadaya masarakat supados saged preduli tumrap kawontenanipun bangsa ingkang peteng katutup mendhung. Langit menika papanipun wonten ing nginggil. Pramila saged mujudaken kawontenan saking para wakil rakyat, utawi golonganipun pamarintah. Lajeng ‘mendhung’ menika nggambaraken kawontenan saking pamarintahan ingkang ‘peteng’, utawi kathahipun prakawis. Upaminipun wontenipun korupsi, suap ing jajaran pangarsa hukum, pengadilan lsp. Sadaya prakawis menika jejel riyel ndadosaken semrawutipun kawontenan pamarintahan (mendhung ireng).

Kempalan tembung ‘*Yen ta ombak iku*’ wonten ing larik ‘/ Yen ta ombak iku aran panah/ (l.1, p.2), menika nggambaraken pangajeng-ajeng supados ombak (warga masarakat) menika dados panah. Panah menika mujudaken katitisan. Titis kados panah, maksudipun sadaya warga masarakat kedah saged ‘*memonitoring*’ utawi ngawasi saben tumindak saking panguwaos kanthi titis. Menawi wonten pangarsa pamarintah ingkang nyalawadi temtu kedah gadhah raos sujana, lajeng ‘dipuninceng’ utawi tansah dipunawasi. Lajeng menawi sampun pikantuk bukti-

bukti ingkang kiyat temtu boten prelu tidha-tidha, langsung kemawon ‘dipunpanah’ utawi dipunleresaken kanthi dipuntundhes. Bab menika ingkang dipunmaksud nyepeng para durjana kanthi titis kados dene panah. Pramila lajeng saged njebol mendhung kang ireng ‘/ bisoa njebol mendhung ireng /’ (l.2, p.2).

// **Yen ta ombak iku** (bisa) (di-)aran(-i) linggis / (mesthi wis bisa) bisoa njegol oyot (kang) angkuh / (ana ing) kursi gadhing dhampar kencana (kursi pamarintahan) //

Kempalan tembung ‘*Yen ta ombak iku*’ wonten ing larik ‘/Yen ta ombak iku aran linggis /’ (l.1, p.3). Linggis menika ugi salah satunggalipun piranti kangge mbongkar bab ingkang awrat menawi ngangge asta kemawon. Wonten ing *konteks* menika prakawis ingkang kedah dipunbongkar utawi dipunjegol inggih kawontenan wonten ing ‘kursi gadhing dhampar kencana’. Papanipun para pangarsa bangsa, panguwaos, politikus lsp ingkang mapan wonten gedhung-gedhung pamarintahan. Dipunsebataken wontenipun ‘oyot kang angkuh’ menika nggambaraken prakawis ingkang sampun ngoyot, kados dene KKN, utawi korupsi, kolusi, nepotisme, suap, pencucian uang, ingkang dipunlampahi dening para pajabat penting bangsa.

Pramila kedah dipunjegol ngangge landhepipun pamenggalih, utawi giligipun tekad saking para kawula mudha, ingkang kritis, gadhah greget juang ingkang ageng (linggis). Menawi sampun sadaya nyawiji greget, para pajabat ingkang ‘minteri’ rakyat alit menika boten saged ngadi-adi malih (bisoa njegol).

// **Yen ta ombak iku** (bisa) (di-)aran(-i) kuping / (mesthi wis bisa) bisoa wicaksana (tansah) nampa bebisik (-e) wong cilik / kang getihen (ora kuwawa mentasake uripe) saka cepitan / watu urip //

Lajeng ombak dados ‘kuping’. ‘kuping’ utawi talingan menika ginanipun kangge mirenganken swanten. Mirengaken wonten mriki temtunipun kangge swanten ingkang becik saha nebihi swanten ingkang kirang becik. Wonten ing *konteks* menika ‘ombak’ dados ‘kuping’, maknanipun inggih menika kedahipun para panguwaos menika nggadhahi raos preduli maring rakyat alit (wicaksana). Kedah mirengaken menapa sisahipun, kados pundi awratipun tiyang alit pados rejeki (bebisik wong cilik). Sampun ngaten taksih dipunawrati ngangge sadaya kabetahan pokok ingkang reginipun sami mindhak (getihen, kecepit watu urip). Pramila ‘kupingipun’ para ingkang wonten ing pamarintahan menika kedahipun dipunangge. Supados rakyat saged gesang makmur, dados tentremipun bangsa (bisoa wicaksana).

// **Yen ta ombak** (bisa) (di-)aran(-i) lisan / (mesthi wis bisa) Bisoa ngucap kajujuran / Jujur (kang) satemene jujur / Ora mung sulapan //

Salajengipun pada 5 ing nginggil, ‘ombak’ dados ‘lisan’. ‘lisan’ utawi tutuk menika kangge ngendika, kangge nuturi ingkang becik, kangge ngucap kajujuran. Pramila ‘ombak’ utawi sadaya masarakat bangsa kedahipun gadhah lisan, ingkang jujur. Tumrap para pamimpin supados tansah ngendika menapa wontenipun (ngucap kajujuran), supados para rakyat menika mangertos kawontenan ingkang saestunipun kalampahan (satemene jujur). Pamarintahan ingkang *transparan* (ora sulapan), menawi saged makaten bangsa menika temtu saged sami pitados antawisipun rakyat alit kaliyan pamarintah.

// **Yen ta ombak iku** (bisa) (di-)aran(-i) tangan / (mesthi wis bisa) bisoa nyuwita (marang) bebener / ora (mung) ulapan kadonyan / utawa / tegel numpel gorokan liyan (kanggo kapentingane dhewe) //

// **Yen ta ombak iku** (bisa) (di-)aran(-i) suku / (mesthi wis bisa) bisoa mlaku kenceng / (jejeg ana dalan kabecikan) ora bengkong lan (tegel) nyepak (liyan) / nganti kancane (dhewe uga nganti bisa) dadi keset kantor
//

Pada 6 saha 7 ing nginggil menika ‘ombak’ supados saged dados ‘tangan’ kaliyan ‘suku’. ‘Tangan’ saha ‘suku’ menika minangka perangan saking badan kangge nindakaken pakaryan. ‘Tangan’ wonten ing *konteks* menika temtunipun *kaki tangan* saking bangsa. Kados dene polisi, tentara saha pihak pangayom masarakat sanesipun. Pramila piranti ingkang wigati kados dene polisi, tentara menika kedahipun nyuwita maring kabecikan (nyuwita bebener). Sampun ngantos jabatan menika namung kangge kedhok saking tumindak ingkang awon (mlaku kenceng ora bengkong). Lajeng ingkang langkung wigati para piranti bangsa menika sampun ngginakaken kuwaosipun kangge nglarani tiyang alit kanthi boten prasaja (nyepak kancane dhewe).

// **Yen ta ombak iku** (bisa) (di-)aran(-i) ati / (mesthi wis bisa) bisoa suci yekti marang kamanungsan / (tansah) eling marang kang kuwasa //

Pada 8 menika ngemu pangajab supados ‘ombak’ dados ‘ati’ ingkang suci. Temtunipun kangge sadaya masarakat bangsa Indonesia, saking pangarsa bangsa sumrambah maring para kawula alit. Menawi sadaya gadhah ‘ati’ ingkang suci, resik, temtu boten wonten ingkang bakal tumindak culika. Menapa malih saged tega ‘mangan’ arta rakyat alit. Pramila kanthi manah ingkang suci sadaya perangan masarakat saged tansah cinaket maring Gusti Ingang Maha Agung (eling marang kang kuwasa). Menawi sampun makaten boten wonten malih tiyang ingkang rumaos gadhah kuwaos ingkang inggil, ingkang saged tumindak sakajengipun piyambak (yekti marang kamanungsan).

// **Yen ta ombak iku** (bisa) (di-)aran(-i) panguripan / muga bisoa uripku – urip sejatine / ora mung jangkepan //

Lajeng wasananipun ombak dados panguripan. ‘/muga bisoa uripku – urip sejatine / ora mung jangkepan /’ (1.3&4, p.9) Perangan menika ngandharaken wontenipun pangajeng-ajeng supados sadaya masarakat kalebet paraga ‘aku’ boten namung dados perangan ingkang kirang migunani tumrap bangsa, namung jangkep-jangkep (ora mung jangkepan). Mugi-mugi saged gesang ingkang sajatos, inggih menika tansah mangun bangsa kanthi saestu, ngamalaken *nilai-nilai* luhur saking Pancasila. Pramila sadaya masarakat ing bangsa menika saged nggayuh kamakmuran ingkang sejatos (urip sejatine).

Wonten ing geguritan kala wau panggurit ngginakaken sarana *repetisi anafora* kangge ngandharaken *pesan* utawi amanatipun. Kanthi makaten pamaos ugi langkung gampil anggenipun nampi bab ingkang wigati kasebat awit langkung kathahipun perangan kasebat dipunambali. Perangan *repetisi anafora* kasebat inggih arupi kempalan tembung ‘yen ta ombak iku’ ingkang tansah miwiti saben pada, kajawi pada satunggal. Kempalan tembung menika ugi taksih jumbuh kaliyan irah-irahan geguritan menika inggih “*Ombak Wengi*’.

Pramila perangan *repetisi anafora* ‘yen ta ombak iku’ kala wau saged nggambaraken satunggalipun pangajeng-ajeng babagan kawontenan. Kempalan tembung ‘yen ta’ menika nedahaken satunggalipun pangajeng-ajeng tumrap bab ingkang dereng saged nyata. Lajeng kawontenan ingkang dipunkajengaken inggih menika dados ‘ombak’, ancasipun supados masarakat saged kados ‘ombak’ ingkang nyawiji, sesarengan gumregah nandangi pakaryan. Saking kawontenan

‘ombak’ kala wau lajeng paraga ‘aku’ ugi nggayutaken ‘ombak’ kaliyan ‘panah’,
 ‘linggis’ pinangka piranti ingkang saged kaginakaken kangge njebol kadurjanan.

n. Makna Perangan *Repetisi Anafora* ‘*Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah*’

Data perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag
 maknaipun inggih menika geguritan ingkang irah-irahanipun “*Mlaku-Mlaku ing
 Trotoar*” saking kaca 61. Geguritan menika kaanggit dening Moch. Makloem,
 rikala taun 1990.

(14) **Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah**, nduduh
 lelakon-lelakon kepungkur, sinuwur
 tresna asih kang tanpa ginincu, aku
 kepincut ing esemmu euis cah manis

Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah, ndhudhah
 ati susah dadi bingah, mendah
 upama sliramu ngonangi tekaku, aku
 mesthi kok gandheng, renteng- renteng
 aku lan sliramu ngubengi Bandung
 kang kinampung, gunung
Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah, rasa nggresah
 ilang babar pisan lan sesawangan
 klambi-klambi ing toko kene, ngelingake
 nalika sliramu godha klambi sulaman, bar bayaran
 pas padhang bulan

Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah, tambah
 wengi tambah ndudut ati, iramaning kecapi
 suling lan tembang cianjuran, keprungu saka kadohan
 nggojingake pikir sing sumampir ing awang-awang
 Miaku-miaku (*sic!*) (**Mlaku-mlaku**) **ing trotoar braga endah**, betah
 aku nyawang solah bawamu, cah ayu
 kapan awake dhewe bisa kencan langen katresnan ?
 (DL/31)

Data (14) ing nginggil menika dereng jangkep *struktur* tata basanipun.

Kangge nggambangaken makna saking kempalan tembung ‘*Mlaku-mlaku ing*

trotoar braga endah,’ menika pramila kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan ing nginggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik* saged langkung gampil. Wondene cara anggenipun nyukani makna geguritan kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

//(aku lan sliramu) **Mlaku-mlaku ing trotoar braga (kang) endah,**
nduduh (nunjukake) / lelakon-lelakon kepungkur, sinuwur / tresna asih
kang tanpa ginincu, (ngertenana) aku / (wus) kepincut ing esemmu euis
cah manis //

Tembung ‘mlaku-mlaku’ wonten ing purwakanipun kempalan tembung ‘Mlaku-mlaku ing trotoar braga endah’ menika sampun langkung nerangaken bilih *data* menika nedahaken satunggaling tumindak. Tumindakipun inggih mlaku-mlaku, utawi mlampah-mlampah. Lajeng kempalan tembung ‘ing trotoar braga endah’, perangan menika nerangaken satunggalipun trotoar ingkang mapan ing Jl. Braga wonten ing kitha Bandung. Tembung ‘endah’ menika temtu kangge nerangaken bilih trotoar menika saged narik kawigatosanipun panggurit amargi wonten ing papan menika kajawi arupi papan ingkang gadhah sejarah tumrap bangsa Indonesia, nate dados pusat kota mode, ugi paraga aku saged nglampahi satunggalipun prastawa ingkang ngremenaken penggalih, inggih menika saged mlampah-mlampah sesarengan kaliyan wanita pepujanipun. Pramila panggurit nyebat papan menika kanthi ‘trotoar braga endah’.

Pada 1 menika nerangaken sesambetan antawisipun paraga ‘aku’ kaliyan wanita pepujanipun, ‘cah ayu’, utawi ‘euis cah manis’. Paraga ‘aku’ tansah kepranan dening ‘cah ayu’ amargi raos tresna asih ingkang tanpa rerekan, boten

digawe-gawe, namung prasaja, tulus (tanpa ginincu). Pawadan salajengipun inggih menika saking solah bawanipun wanita kasebat ingkang ndadosaken paraga ‘aku’ tansah saya tresna. Menika katingal awit namung lantaran mlampah-mlampah kemawon sampun ngraosaken bingah. Wasananipun geguritan menika katutup kanthi pangajeng-ajeng paraga ‘aku’ supados saged sesandhingan, mlampah-mlampah sesarengan malih. Paraga ‘aku’ tansah nengga bab menika.

//(aku lan sliramu) **Mlaku-mlaku ing trotoar braga** (kang) **endah**, ndhudhah (mbedhah) / (kahanan) ati(-ku kang maune) susah (bisa) dadi bingah, mendah (beda maneh critane) / upama sliramu ngonangi tekaku, aku / mesthi kok gandheng, renteng-renteng / (banjur) aku lan sliramu (mlaku-mlaku) ngubengi Bandung / kang kinepung, gunung / (aku lan sliramu) **Mlaku-mlaku ing trotoar braga** (kang) **endah**, rasa nggresah (kang maune tandah dakrasakake)/(sanalika bisa) ilang babar pisan lan sesawangan / klambi-klambi ing toko kene,(tansah) ngelingake (aku)/ nalika sliramu godha klambi sulaman, bar aku bayaran / pas padhang bulan //

Pada 2 menika ugi taksih ngandharaken cariyos ingkang kalampahan ing wekdal kapengker ingkang dipunlampahi dening paraga ‘aku’. Bab ingkang tansah dipunemut inggih ngengingi mlampah-mlampah menika. Mlampah-mlampah menika ndadosaken prastawa ingkang saged nabet ing satelengipun manah saking paraga ‘aku’ (gandheng renteng-renteng). Kanthi pepanggihan kaliyan wanita pepujanipun, lajeng mlampah-mlampah sadawanipun trotoar. Wonten ing prastawa menika lajeng sadaya prakawis ingkang dipunraosaken dening paraga ‘aku’ saged sirna, kados ‘ati susah’ saged dados bingah lajeng ‘rasa nggresah’ ingkang ical sanalika.

// (aku lan sliramu) **Mlaku-mlaku ing trotoar braga** (kang) **endah**, (aku lan sliramu padha ngertine yen ana papan kene iki) tambah wengi tambah ndudut ati, (tansah keprungu irama kang endah yaiku) iramaning kecapi / suling lan tembang cianjuran, (sanajan namung) keprungu saka kadohan (ananging wus bisa)/ nggojingake pikir sing sumampir ing

awang- awang / Miaku-miaku (*sic!*) (aku lan sliramu) (**Mlaku-mlaku**)
ing trotoar braga (kang) **endah**, betah (temen)/ aku nyawang solah
 bawamu, cah ayu /(bab-bab iku kabeh kang tansah nggaret ana satelenge
 atiku) (muga sliramu bisa ngrungokake pangajabku iki) kapan awake
 dhewe bisa kencan langen katresnan (kaya biyen maneh)? //

Sesrawungan menika lajeng dipunrengani kaliyan endahipun swanten
 kecap, suling lan tembang ciajuran ingkang ndadosaken swasana langkung awor,
romantis. Bab menika ingkang dipunkangeni kaliyan paraga ‘aku’. Pramila paraga
 ‘aku’ gadhah pangajab supados saged sesarengan mlampah-mlampah wonten ing
 trotoar baraga ingkang endah. ‘/ kapan awake dhewe bisa kencan langen katresnan
 /’ larik pungkasan saking pada 3 menika ngemu kawigatosan. Kajawi kangge
nostalgia ugi kadosipun paraga ‘aku’ gadhah pangajeng-ajeng ingkang langkung
 wigati. Bok bilih menawi saged sesarengan malih paraga ‘aku’ badhe
 ngandharaken raos tresna kaliyan wanita kasebat.

o. Makna Perangan *Repetisi Anafora* ‘*Lakune gethek milir*’

Data perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag
 maknanipun inggih menika geguritanipun Moch. Makloem saking kaca 60.
 Geguritan menika kaanggit rikala taun 1988 kanthi irah-irahan “*Bojonegoro-ku
 Banjir*”.

(15) **Lakune gethek milir**, ketir
 ing banyu banjir, sasuwir
 pangarep-arep sirep sanalika, panjangka
 panen sawah sa-ilat lor kali, dadi
 buyar jalaran banyu banjir wis sabangkekan

Lakune gethek milir, kethir
 ing banyu banjir, mikir banjir
 mikir anak lara mencret, ketambahan kepepet
 butuh mbayar bocah sekolah lan nebus obat,
 mobat mabit golek dhuwit utangan, oleh pitulungan
 utangan dhuwit anakan

Lakune gethek milir, kentir
 ing banyu banjir, ndlilir
 kurban banjir padha ngungsi, sekolahan mori
 lan trucuk guru dalasan muride prei
 iki dudu tontonan pilm komedhi
 nanging iki musibah lan panandhang
 (DL/29)

Data (15) ing nginggil menika dereng jangkep *struktur* tata basanipun.

Kangge nggamblangaken makna saking kempalan tembung ‘Lakune gethek milir’ menika pramila kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan ing nginggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik* saged langkung gampil. Wondene cara anggenipun nyukani makna geguritan kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

‘Gethek’ inggih menika salah satunggalipun sarana *transportasi* wonten ing toya, utawi lepen. ‘Gethek’ menika dipunkendhalikaken kaliyan juru kemudhi ‘satang’, lajeng anggenipun ngendhalikaken ngginakaken tongkat / genter ingkang panjang ‘welahan’. Wonten ing *konteks* menika ‘gethek’ saged dipunsukani makna minangka *bahtera rumah tangga*. Lajeng kawontenan saking bale wisma tetiyang menika gumantung saking ingkang ngemudhikaken (tiyang kakung). Wonten ing *data* (15) menika dipunandharaken bilih ‘gethek’ menika lakunipun namung ‘milir’ inggih menika nut arah lakuning ombak, amargi kawontenanipun nembe banjir.

// **Lakune gethek milir**, ketir / ing banyu banjir, sasuwir / pangarep-arep sirep sanalika, panjangka / panen sawah sa-ilat lor kali, dadi / buyar jalaran banyu banjir wis sabangkekan //

Larik ‘/Lakune gethek milir, ketir /’ (l.1, p.1), menika ngandharaken ka-

wontenan saking kulawarga ingkang kacintrakan. *Data* menika nggambaraken kulawarga tani ingkang tansah ‘ketir-ketir’ menawi boten saged pikantuk rejeki saking panen (panen sawah sailat). Raos sumelang kala wau amargi nembe pikantuk musibah, inggih menika kawontenan ingkang nembe banjir (banyu banjire wis sabangkekan).

‘Banyu banjir’ menika maknanipun kabetahan ingkang kathah, ingkang mbludag. Pramila ndadosaken ‘/pangaerp-arep sirep sanalika /’, ‘ /panjangka panen sawah sa-ilat lor kali /’ (1.3&4, p.1) , ‘dadi buyar jalaran banyu banjir wis sabangkekan’ (1.5, p.1). Larik-larik menika ingkang nerangaken bilih wonten pangajeng-ajeng ingkang ageng supados panenipun saged kasil. Pramila saged kangge mulyakaken kulawarga (pangaerp-arep), ananging kanyatanipun sirep sanalika amargi wontenipun ‘banyu banjir’ utawi kabetahan ingkang dadakan menika langkung kathah, dados kulawarga menika rumaos ketir-ketir menawi boten ngantos ngraosaken asil saking panen. Menapa malah tuna awit langkung kathahipun kabetahan kala wau (pangarep-arep sirna sanalika).

// **Lakune gethek milir**, kethir (kenthir)/ ing banyu banjir, mikir banjir / mikir anak lara mencret, ketambahan kepepet / butuh mabyar sekolah lan nebus obat / mobat mabit golek dhuwit utangan, oleh pitulungan / utangan dhuwit anakan //

Larik ‘/Lakune gethek milir, kethir (kenthir) /’ (1.1, p.2). nggambaraken kawontenan kulawarga alit menika nemahi prakawis ingkang ageng ngantos kados tiyang kenthir. Nyekapi kabetahan kulawarga ingkang kathah inggih menika, larenipun sakit mangsur, kedah bayar sekolah, nebus obat. Pramila kedah ‘mobat-mabit’ kados gethek ingkang kenthir ing banyu banjir. Ndilalahipun pikantuk

pitulungan, ananging malah menthung. Kulawarga menika sangsaya sisah amargi nyambut arta dening *rentenir* (oleh pitulungan, utangan dhuwit anakan).

// **Lakune gethek milir**, kentir / ing banyu banjir, ndlilir / kurban banjir padha ngungsi, sekolahan mori / lan trucuk guru dalasan muride prei / iki dudu tontonan pilm komedhi / nanging iki musibah lan panandhang //

Larik ‘/Lakune gethek milir, kentir/’ (1.1, p.3). Sadaya prakawis menika tansah ‘ndlilir’ kemawon boten wonten pedhotipun. Pramila menawi Gusti Allah nyembadani, para anggota kulawarga menika gadhah pangajab supados saged istirahat, uwal saking sadaya pelikipun prakawis pagesangan menika (ngungsi). Ananging sadaya menika nyata, kulawarga menika gesang wonten ing donya ingkang nyata kanthi sadaya prakawis ingkang nyata ugi (iki dudu pilm komedhi). Dados sadaya ‘musibah’ menika kedah dipuntandangi kanthi sabar, lan tansah cinaket maring Gusti Allah.

Kempalan tembung ‘ing banyu banjir,’ menika nedahaken papan wonten pundi kulawarga menika gesang kaliyan prakawis pagesangan ingkang ndlilir. Utawi negesaken wontenipun donya ingkang kebak prakawis, ingkang ndadosaken satunggaling kulawarga alit menika tansah rumaos rekaos nglampahi pagesanganipun. Dados satang utawi pimpinanipun kulawarga menika boten kuwawa ngatur, utawi ngupiyakaken cara kangge nylametaken kulawarganipun saking ‘banjir’ utawi kawontenanan ingkang awrat, tuntutan jaman ingkang maneka warni kedah dipunadani, kabetahan kulawarga ingkang saabreg, kathah sanget (banyu banjie, ndilir).

Pramila mangun bale wisma menika kajawi tansah satuhu saha yakin saestu maring sisihanipun utawi garwanipun ,ugi kedah saged siaga ngadhepi

sadaya prakawis ingkang nyata, ingkang kedah dipuntanggijawabaken, kedah dipuntandangi kanthi sasae-saenipun.

p. Makna Perangan *Repetisi Anafora ‘Ing tlatah iki’*

Data perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag maknanipun inggih menika geguritanipun Hadi Mulyono M.P saking kaca 4. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1983 kanthi irah-irahan “*Mliwis Putih*”.

(16) Dudu Prabu Anglingdarma

kang bisa mancala warna
mung sawijining lurung
sing nyigar jantunging kampung

Rina wengi wira-wiri
mudha mudhi
kakli lan nini
kang setya ngabekti

Ing tlatah iki dakpetik
puspa pujaning ati
ing tlatah iki dakpungkasi
kidung pangumbaran
ing tlatah iki dak temu
teminal kang pungkasan
lurung kampung kang kebak memori
nggarit ana telenging ati
(DL/1)

Data (16) ing nginggil menika dereng jangkep *struktur* tata basanipun. Kangge nggambangaken makna saking kempalan tembung ‘ing tlatah iki’ menika pramila kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan ing nginggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik*

saged langkung gampil. Wondene cara anggenipun nyukani makna geguritan kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

Data (16) menika nerangaken antawisipun paraga ‘aku’ kaliyan satunggaling papan. Papan (tlatah) menika temtu nggadhahi prakawis ingkang wigati awit parga aku saged tresna sanget kaliyan papan menika.

// (aku pancen) Dudu Prabu Anglingdarma / kang bisa mancala warna (malih rupa ‘dadi mliwis’)/ (kajaba iku uga ana bab kang luwih wigati sing bisa nggawe bungahe atiku, sanajan) mung sawijining lurung / sing nyigar jantunging kampung (satengahe kampungku)//

Geguritan menika kabikak dening larik ‘/Dudu Prabu Anglingdarma /’ menika nedahaken bilih papan menika gadhah sesambetan kaliyan wontenipun Prabu Anglingdarma. Sanajan wonten tembung ‘dudu’ ananging bab menika tetep gadhah sesambetan. Wonten ing pada 1 menika panggurit lajeng nggayutaken kaliyan satunggalipun ‘lurung’ ingkang nyigar jantung kampung paraga ‘aku’.

// (sanajan wayah) Rina wengi (isih tetep rame, isih ana kang padha) wira-wiri /(saka) mudha mudhi /(nganti tekan) kakli lan nini / kang (tansah) setya ngabekti (ya turut lurung kang ana ing kampungku iki) //

Pada 2 ing nginggil, nedahaken kados pundi kawontenan saking ‘lurung’ kala wau. ‘Lurung’ menika tansah rame sanajan wekdal sampun dalu. Taksih sami wira-wiri para mudha ngantos dumugi ingkang sepuh (rina wengi wira-wiri). Wonten ing lurung menika ugi saged nggambaraken wontenipun raos tresna, setya ngabekti saking para warga masarakatipun kaliyan lurung menika (setya ngabekti).

// (rasa tresnaku marang kampungku iki pancen ora bisa dipisahake) (ana) **Ing tlatah iki** (uga bisa) dakpetik/ puspa pujaaning ati / (ana) **ing tlatah iki** (uga bisa) dakpungkasi / kidung pangumbaran (babagan katersnan) / (ana) **ing tlatah iki** (uga bisa) dak temu (-ake)/ teminal kang pungkasan (yaiku wanita kang dadi sisihanku saiki)/(pancen) lurung

kampung kang kebak memori /(ora bisa daklalekake apamaneh daktinggalake amarga wis) nggarit ana telenging ati (sajroning atiku)//

Geguritan menika irah-irahanipun *Mliwis Putih*. Saking irah-irahan menika lajeng saged nggayutaken wontenipun cariyos prabu Anglingdarma ingkang ‘mancawarna’ malih rupi dados mliwis putih. Lajeng ngancik tlatah Bojonegoro lajeng manggihaken Dewi Ambarawati ingkang salajengipun dados garwanipun. Wontenipun daya saking cariyos legenda menika lajeng dipunsukani tembung ‘dudu’ ingkang nedahaken bilih panggurit lajeng gadhah cariyos piyambak ingkang ugi wigati (‘aku pancen’ Dudu prabu Anglingdarma). Ananging cariyos saking parga aku boten saged katandhingaken kaliyan misuwuripun legendha kala wau, pramila lajeng dipunsukani tembung ‘mung’ (mung lurung kampung).

Saking cariyos legendha kala wau lajeng dumugi pokokipun inggih menika wontenipun *repetisi anafora* arupi kempalan tembung ‘ing tlatah iki’ wonten ing pada 3. Lumantar kempalan tembung menika paraga ‘aku’ saged ngandharaken bab menapa kemawon ingkang wigati inggih menika babagan langen tesnanipun paraga ‘aku’ kaliyan wanita pepujanipun manah. Sanajan wanita menika boten dipunsebat, ananging bab menika sampun kenthel sanget wonten ing larik ‘/ **Ing tlatah iki** dakpetik/ puspa pujaning ati /’, (1.1&2, p.3). Salajengipun ‘/ **ing tlatah iki** dakpungkasi / kidung pangumbaran /’ (1.3&4, p.3). Larik **ing tlatah iki** dak temu / teminal kang pungkasan /’ (1.5&6, p.3).

‘Tlatah’ menika tegesipun wewengkon, jajahan. Prelunipun dipunjajah amargi wonten ing papan menika ngandhut satunggaling bab ingkang wigati, aji, utawi *bernilai*, kados harta karun ingkang njalari kepincut supados saged

nguwaosi bab kala wau. Wonten ing *konteks* menika kempalan tembung ‘tlatah iki’ kangge nyebataken lurung kampung. Lurung (gang) menika namanipun Mliwis Putih.

Lajeng bab ingkang dipunmaksud *harta karun* inggih menika *memori* ingkang kenthel (kebak memori), ingkang mranani penggalhipun paraga ‘aku’ amargi wonten ing lurung menika paraga ‘aku’ saged manggihaken wanita ingkang dados garwanipun (nggarit ana telenging ati). Dados wontenipun ‘puspa pujaning ati’, ‘kidung pangumbaran’, ‘terminal kang pungkasan’ menika sadaya saged dipunpanggihaken wonten ing ‘tlatah iki’. Lajeng ingkang dipunancas minangka ‘tlatah’ inggih menika ‘lurung kampung’ wonten ing kampungipun paraga ‘aku’. Lajeng geguritan menika dipunpungkasi kanthi larik ‘/ lurung kampung kang kebak memori / nggarit ana telenging ati /’ (1.7&8, p.3), ingkang ngandharaken bilih ‘ing tlatah iki’ utawi lurung menika gadhah *memori* ingkang kenthel, ingkang mranani penggalhipun paraga ‘aku’ ngatos boten badhe dipunsupe menapa malih dipuntilar kaliyan paraga ‘aku’ (terminal pungkasan).

q. Makna Perangan *Repetisi Anafora* ‘yen saiki’

Data perangan *repetisi anafora* ingkang salajengipun badhe dipunrembag maknanipun inggih menika geguritanipun J.F.X. Hoery, saking kaca 110. Geguritan menika kaanggit rikala taun 1998 kanthi irah-irahan “*Panggresah ing Tengah Sawah*”.

(17) Ing tengah sawah
 bangothongthong njeger ngacik pager
 katon njethung
 pandelenge suwung
 aku ngerti

bangonthongthong kae wadul
yen saiki keong lan precil wis langka

Sedheng blekok lan kontul isih wira-wiri
 ing sela-selaning tandur
 bareng kesel njethu mlangkring watu
 aku ngerti / b(1)ekok lan kontul kae wadul
yen saiki bibis lan wader sawah wis ora ana

Saka tengah sawah
 bango-thongthong, blekok lan kontul
 madulake panggresah
yen saiki sing ana mung lumut-lumut pestisida
 (DL/62)

Data (17) ing nginggil menika dereng jangkep *struktur* tata basanipun.

Kangge nggambangaken makna saking kempalan tembung ‘yen saiki’ menika pramila kedah dipunmangertosi *konteks* basanipun. Awit saking menika geguritan ing nginggil kedah dipunwaos kanthi *heuristik* rumiyin. Lajeng menawi sampun jangkep tata basanipun, pramila anggenipun suka makna kanthi *hermeneutik* saged langkung gampang. Wondene cara anggenipun nyukani makna geguritan kasebat kirang langkung saged dipunandharaken kados menika.

Repetisi anafora saking *data (17)* ingkang badhe dpunrembag inggih menika kempalan tembung ‘yen saiki’. Tembung ‘saiki’ menika nerangaken bab wekdal ingkang kalampahan ing jaman samenika. Geguritan menika ngemu wontenipun amanat kangge sadaya pihak supados saged tansah njagi asrinipun bumi menika. Saking geguritan menika dipunandharaken bilih kawontenan ing wekdal samenika sampun boten asri kados dene wekdal rumiyin rikala paraga ‘aku’ taksih alit. Bab menika dipuntedahaken kaliyan larik ‘aku ngerti’ (1.5&4, p.1&2), awit saking menika temtunipun paraga ‘aku’ tansah nglampahi ewah-

ewahanipun jaman menika. Wondene bab pepelingipun dipunandharaken mawi kaca paningalipun saking para sato kados dene bangothongthong, blekok, kontul lsp.

// Ing tengah sawah / bangothongthong njeger ngacik pager / katon njethung / pandelenge suwung (amrga kangelan ora nemukake apa sing dadi mangsane) / aku ngerti / bangothongthong kae (sejatine arep) wadul / **yen saiki** keong lan precil wis langka //

Larik ‘/ **yen saiki** keong lan precil wis langka /’ (1.7,p.1), menika nerangaken menapa ingkang dipunwadulaken dening ‘bangothongthong’ ‘/bangothongthong kae wadul /’ (1.6, p.1). ‘Bangothongthong’ menika badhe suka panggresah dening para manungsa supados mangertosi kawontenan saking para sato. Para manungsa menika kedahipun sampun serakah, awit donya menika boten namung dipunpanggeni kaliyan jinis manungsa kemawon (bangothongthong, njethung). Kedah dipunmangertosi bilih taksih wonten sato, ugi tanem-tanaman ingkang sadaya perangan menika nuwuhaken kaselarasan menawi sadaya saged rukun gesang sesarengan.

// Sedheng blekok lan kontul isih wira-wiri / ing sela-selaning tandur (kanggo golek pangan) / (wis ditlesih rana-rene mesa babar blas ora nemu pangane) bareng kesel njethu mlangkring (ana ing ndhuwur) watu / aku ngerti / (sejatine) b(1)ekok lan kontul kae (arep) wadul / **yen saiki** bibis lan wader sawah wis ora ana (maneh)//

Panggresah salajengipun saking ‘blekok’, kaliyan ‘kontul’. Saking larik ‘/ **yen saiki** bibis lan wader sawah wis ora ana /’ (1.6, p.2). Dipunterangaken bilih ingkang dados mangsanipun ‘blekok’ ugi ‘kontul’ samenika sampun awrat kapanggihaken wonten ing *habitat* aslinipun inggih menika wonten ing lepen, utawi sabin-sabin (isih wira-wiri, bareng kesel banjur njethu). Bab ewah-ewahan menika dipunmangertosi dening paraga ‘aku’. Wonten ing bab menika paraga

‘aku’ sajatosipun ugi nedahaken kanyatan kangge para manungsa sanesipun bilih sadar lingkungan menika wigati kangge manungsa ugi kangge *habitat*-ipun para sato ugi wontenipun *rantai makanan* (bibis lan wader wis ora ana).

// Saka tengah sawah / bangothongthong, blekok lan kontul/ (tansah madulake panggresah (kang padha ngengingi kahanan kang wis malih ora asri maneh)/ **yen saiki** sing ana mung lumut-lumut pestisida (kang wus nyemari lingkungan, ngrusak alaiming bumi iki)//

Larik ‘/ **yen saiki** sing ana mung lumut-lumut pestisida /’ (1.4, p.3),

menika kanthi gamblang bilih sadaya prakawis ingkang dipunresahaken dening ‘bangothongthong’, ‘blekok’, saha ‘kontul’ menika awit saking kathahipun panganggening pestisida kangge pertanian. Kathahipun pestisida menika kajawi boten sae kangge asrinipun lingkungan ugi boten sae kangge kasarasan manungsa menika piyambak. Awit kathahipun obat-obatan ingkang kaandhut wionten ing buahipun, temtu samangke saged ndadosaken mawarni-warni penyakit.

Pesan kala wau dipunandharaken ngangge lumantar para sato (‘bangothongthong’, ‘blekok’, saha ‘kontul’). Kados nggambaraken para sato menika gadhah raos preduli kaliyan para manungsa, ugi supados kalestarenipun alam menika tetep saged dipunjagi sesarengan. Dados menawi tembung ‘saiki’ dipunwaos dening generasi saterasipun saged ngandhut makna ingkang sae, inggih menika ‘saiki tetep asri ngantos dumugi salaminipun’.

Saking pirembagan-pirembagan ingkang sampun dipunandharaken ing nginggil kala wau nedahaken bilih panganggit saestu-estu nengenaken tumrap *gaya bahasa* kangge suka *efek estetis* wonten ing salebeting geguritanipun. Salah satunggalipun *gaya bahasa* ingkang kaginakaken inggih menika *pemajasan repetisi anafora*. *Repetisi anafora* ingkang sampun dipunrembag wonten ing

panaliten menika nedahaken bilih *repetisi anafora* menika arupi gaya ingkang *dominan*, amargi geguritan-geguritan saking *sumber data* menika kathah sanget ngemot *repetisi anafora* ingkang wujudipun larik, tembung, menapa dene kempalan tembung. Pramila *repetisi anafora* gadhah daya ingkang wigati kangge nggambangaken makna kados dene ingkang dipunancas dening pangguritipun.

BAB V PANUTUP

A. Dudutan

Wonten ing bab menika badhe dipunandharaken dudutan ngengingi asilipun panaliten ingkang sampun kalampahan. *Data* ngengingi *repetisi anafora* saking 20 geguritan wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB inggih kados ing ngandhap menika.

1. Wujudipun *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB inggih menika; (1) larik, (2) tembung, saha (3) kempalan tembung.
2. Ginanipun perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB inggih menika kangge nengenaken gagasan tumrap; (1) paraga, (2) pangajeng-ajeng, (3) tumindak, (4) kawontenan, (5) papan, saha (6) wekdal.
3. Maknanipun perangan *repetisi anafora* wonten ing kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB menika saged suka katrangan ingkang langkung ngengingi kados pundi makna saking geguritan kasebat, perangan-perangan *repetisi anafora* mliginipun ingkang awujud larik, saged njumbuhaken antawisipun irah-irahan geguritan kaliyan wosipun saking satunggalipun geguritan, amargi limrahipun *repetisi anafora* awujud larik menika migunakaken tetembungan ingkang sami kaliyan irah-irahan geguritan kasebat.

B. Pamrayogi

Adhedhasar saking asilipun panaliten ingkang sampun kalampahan, panaliti badhe ngandharaken saperangan pamrayogi supados wonten ing panaliten salajengipun saged ngasilaken panaliten ingkang langkung sae. Pamrayoginipun kados menika.

1. Wujud saking *repetisi anafora* menika taksih saged dipunpantha-pantha miturut *klasifikasi bidang linguistik*. Upaminipun saking wujud tembung. Tembung menika taksih saged dipunpantha malih miturut wujud saha jinisipun. Pramila asilipun *data* samangke saged langkung rinci ngengingi kados pundi wujud saha jinisipun *repetisi anafora* ingkang awujud tembung.
2. Panaliten menika migunakaken *teori strukturalisme-semiotik*. Sajatosipun kangge manggihaken kawetahanipun makna menika kajawi *analisis* kanthi *strukturalisme-semiotik*, ugi *analisis* geguritan menika boten dipunuwalaken kaliyan gegaran sajarahipun. Pramila kajawi dipun-*analisis* kanthi *strukturalisme-semiotik* prelu ugi dipun-*analisis* kanthi *intertekstual*, ingkang ningali sesambetan *antarteks*-ipun kaliyan *teks* geguritan ingkang kababar saderengipun ingkang gadhah sesambetan *antarteks* kaliyan *teks* geguritan kasebat. Semanten ugi latar belakang sosial budaya geguritan boten saged dipuntilar saprelu saged suka makna geguritan ingkang dipun-*analisis* kasebat kanthi langkung jangkep.

C. Implikasi

Asilipun panaliten menika saged suka katrangan bilih wonten ing salebetipun geguritan kathah kapanggihaken *repetisi anafora*. Mliginipun kempalan geguritan *BIG* anggitanipun PSJB. *Repetisi anafora* ugi saged kapanggihaken wonten ing jinis karya sastra sanesipun, kados dene novel, cerkak, lsp. awit saking ginanipun *repetisi* menika kangge nengenaken gagasan ingkang kakinten wigati, supados saged dipungatosaken pamaos.

Kangge mahasiswa PBD FBS UNY, Panaliten menika saged dipunginakaken minangka sumber *referensi* ingkang ngrembag babagan geguritan ingkang dipun-*analisis* kanthi *strukturalisme-semiotik*. Panaliten menika ngrembag kados pundi ng-*analisis* geguritan kanthi *semiotik*, inggih menika ingkang dipunlampahi kanthi cara maos *heuristik* kaliyan *hermeneutik*.

KAPUSTAKAN

- Budianta, Melani. et.al. 2002. *Membaca Sastra: Pengantar Menahami Sastra untuk Perguruan Tinggi*. Magelang: IndonesiaTera.
- Endraswara, Suwardi. 2011. *Metodologi Penelitian Sastra*. rev.ed. Yogyakarta: CAPS.
- Faruk. 2012. *Metode Penelitian Sastra: Sebuah Penjelajahan Awal*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Hadiwijana, R.D.S. 1967. *Tata Sastra*. Jogja: U.P. Indonesia.
- Jabrohim. 2012. *Teori Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Keraf, Gorys. 2010. *Diksi dan Gaya Bahasa*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama.
- Nörth, Winfried. 2006. *Handbook of Semiotics (Semiotik)*. Alih basa: Abdul Syukur Ibrahim. Surabaya: Airlangga University Press.
- Nurgiyantoro, Burhan. 2012. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Pamarsudi Sastra Jawi Bojonegoro. 2006. *Bojonegoro Ing Gurit*. Yogyakarta: Narasi.
- Pradopo, Rachmat Djoko. 2012. *Pengkajian Puisi*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Poerwadarminta, W.J.S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Groningen, Batavia. J.B Wolters' Uitgevers- Matschappij N.V.
- Rahayu, Wiwien Widyawati. 2000. *Anafora dalam Tembang Macapat*. Laporan Penelitian. Yogyakarta: Jurusan Sastra Daerah, Fakultas Sastra Universitas Gadjah Mada.
- Ratna, Nyoman Kutha. 2013. *Stilistika: Kajian Puitika Bahasa, Sastra, dan Budaya*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Sayuti, Suminto. A. 2010. *Berkenalan dengan Puisi*. Yogyakarta: Gama Media.
- Semi, M. Atar. 2012. *Metode Penelitian Sastra*. rev.ed. Bandung: Angkasa.
- Siswanto. 2010. *Metode Penelitian Sastra: Analisis StrukturPuisi*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

Subalidinata, R.S. 1994. *Kawruh Kasusastran Jawa*. Yogyakarta: Yayasan Pustaka Nusantara.

Tim Tugas Akhir Skripsi Fakultas. 2011. *Panduan Tugas Akhir*. Yogyakarta: Fakultas Bahasa dan Seni UNY.

Tim Tugas Akhir Skripsi Universitas. 2011. *Pedoman Penulisan Tugas Akhir*. Yogyakarta: Universitas Negeri Yogyakarta.

Waluyo, Herman J. 1987. *Teori dan Apresiasi Puisi*. Jakarta: Erlangga

Wedhawati. et al. 2006. *Tata Bahasa Jawa Mutakhir*. rev. ed. Yogyakarta: Kanisius.

Sumber Internet:

Wikipedia. 2013. Bebungah Sastra Rancagé. Dipunundhuh saking http://jv.wikipedia.org/wiki/Bebungah_Sastra_Rancag%C3%A9. Tanggal 24 Oktober 2013, pukul 20.00 WIB.

Sastra Bojonegoro. 2013. JFX. Hoery Ketua Sanggar Sastra PSJB Terima "Rancage" 2013. Dipunundhuh saking <http://sastra-bojonegoro.blogspot.com/2013/06/rancage-2013-untuk-jasa-dalam-bahasa.html>. Tanggal 24 Oktober 2013, pukul 20.45 WIB.

LAMPIRAN

